

МИНИСТЕРСТВО НА ОБРАЗОВАНИЕТО И НАУКАТА
НАЦИОНАЛЕН МУЗЕЙ НА ОБРАЗОВАНИЕТО

**МУЗЕЙ - УЧИЛИЩЕ,
УЧИЛИЩЕ - МУЗЕЙ**

СБОРНИК-ПОМАГАЛО

**Издателско-полиграфически комплекс „Абагар“
2020**

© Национален музей на образованието - Габрово
© Издателско-полиграфически комплекс „Абагар“, 2020

Съставител, редактор и предпечат:
Национален музей на образованието

ISBN 000 0000 000 - 0000

На корицата:
Снимки от дейности по музейно-образователни програми
на НМО

Уважаеми читатели,

Настоящият сборник-помагало „Музей - училище, училище - музей” включва доклади, съобщения и модели на музейно-педагогически практики, представени на двудневен обучителен семинар на Национален център „Музейно училище“.

Семинарът, проведен на 29 и 30 ноември 2019 г., е част от дейностите на Национален музей на образованието по Национална програма на Министерството на образованието и науката „Осигуряване на съвременна образователна среда 2019/2020. Модул „Културните институции като образователна среда”.

В работата на форума участваха над 20 музейни специалисти и учители от София, Пловдив, Варна, Велико Търново, Русе, Асеновград, Ловеч, Калофер, Елена, Попово, Кула и Габрово.

Лектори в поредната обучителна форма на НЦ „Музейно училище“ бяха преподаватели от ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий”, които запознаха участниците със съвременни методи и форми за провеждане на занятия в културно-исторически пространства (музеи и места с историческа памет), интегрирани с учебните програми на МОН.

СЪДЪРЖАНИЕ

ДОКЛАДИ

доц. д-р Петя Събева ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНОСТТА В ИЗУЧАВАНЕТО НА РОДНИЯ КРАЙ – (НЕ)РЕАЛНОСТ НА НОРМАТИВНИТЕ РАМКИ И ДИДАКТИЧЕСКИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА	9
Светла Казаларска МУЗЕЙ И РАЗКАЗ*	23
Любка Тинчева НАЦИОНАЛНИЯТ МУЗЕЙ НА ОБРАЗОВАНИЕТО КАТО ОБРАЗОВАТЕЛНА СРЕДА. РЕСУРСИ, ВЪЗМОЖНОСТИ, ОПИТ.....	39
Петя Цанова МУЗЕИТЕ КАТО ОБРАЗОВАТЕЛНА СРЕДА.....	47
гл. ас. д-р Поля Йорданова ЗА УЧЕБНИЦИТЕ И ГЕОГРАФСКИТЕ ЗНАНИЯ ОТ ОСВОБОЖДЕНИЕТО ДО НАЧАЛОТО НА 20 ВЕК - ОПИТ ЗА РЕТРОСПЕКЦИЯ.....	49
гл. ас. д-р Тамара Драганова КОНТЕНТ-АНАЛИЗ НА ПРОГРАМА НА ГАБРОВСКИТЕ УЧИЛИЩА ОТ 1872 Г. И СРАВНИТЕЛНА ИНТЕРПРЕТАЦИЯ С НОВИТЕ УЧЕБНИ ПРОГРАМИ ПО ГЕОГРАФИЯ И ИКОНОМИКА	65
ОБРАЗОВАТЕЛНИ ПРОГРАМИ, УРОЦИ, ИГРИ	
Национален музей на образованието - Габрово В ШКОЛОТО НА НАШИТЕ ПРЕДЦИ (образователна програма)	79
Национален музей на образованието - Габрово ДЕТИНСКА МЪДРОСТ - МУЗЕЙНА ЗАБАВАЧНИЦА (образователна програма).....	82
Полина Стойкова ИНТЕГРИРАНЕ НА ГЛОБАЛНОТО ГРАЖДАНСКО ОБРАЗОВАНИЕ В ОБУЧЕНИЕТО ПО ГЕОГРАФИЯ И ИКОНОМИКА - 5 КЛАС.....	87
Силвия Стоянова, Пенка Петрова ЕВРОПЕЙСКИЯТ ОПИТ И БЪЛГАРСКОТО ВЪЗРАЖДАНЕ урок в НМО	97
Любомира Иванова ЕДИН ДЕН В МУЗЕЯ НА ОТКРИТО - ПЪТЕВОДИТЕЛ С ИНТЕРАКТИВНО ПРИЛОЖЕНИЕ И КАРТА ИГРА ЗА РЕМО „ЕТЪР“	111

Радослава Балеvsка КАК СЪВРЕМЕННИТЕ ТЕХНОЛОГИИ ПОМАГАТ НА ДЕЦАТА ПО-ЛЕСНО ДА РАЗБЕРАТ МИНАЛОТО - ОПИТЪТ НА РЕГИОНАЛЕН ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ - ГАБРОВО	117
Нина Караиванова УРОК ПО ОКОЛЕН СВЯТ В РЕГИОНАЛЕН ЕТНОГРАФСКИ МУЗЕЙ – ПЛОВДИВ	123
Ива Христова – Йонкова „ЛАБИРИНТ НА СЛАВАТА“ В РИМ - ГАБРОВО (състезателна забавно-образователна игра).....	133
Ирина Димитрова ВЪЗРОЖДЕНСКИ УРОК ПО ВЗАИМОУЧИТЕЛНАТА МЕТОДА ..	143
Елена Генова КАК СМЕ СВЪРЗАНИ С ПРИРОДАТА? (урок за четвърти клас в Музея на хумора и сатирата).....	147
гл. ас. д-р Поля Йорданова ПЪРВАТА ГЕОГРАФСКА КАРТА НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК (опит за представяне на урок по география в музея за 5-6 клас).....	157
Светлана Горанова – Маркова КАКВО ЗНАЕМ ЗА СЕТИВАТА (музейна образователна програма).....	167
Васка Белчовска ДВА РАЗЛИЧНИ УРОКА В МУЗЕЙ	175
Любка Тинчева РИБНОТО БУКВАРЧЕ СТАНА МИ ДРУГАРЧЕ (интерактивно занятие в музея).....	185
ИЗПИТАНИЕ ЗА ПЪРВИ КЛАС (интерактивно занятие в музея)....	189
НАРОДНИ БУДИТЕЛИ (образователна игра със състезателен характер).....	193
Бистра Георгиева (Чиприянова) НОВИ ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ФОРМИРАНЕ НА ИНТЕРЕС КЪМ НАЦИОНАЛНИ ЦЕННОСТИ У ДЕЦА ОТ 5 ДО 12 ГОДИНИ (ваканция в музея).....	201
гл. ас. д-р Тамара Драганова ДИДАКТИЧЕСКИ ВАРИАЦИИ ПРИ УРОК ЗА ДЕЙНОСТИ В МУЗЕЙ НА СОЛТА - ГР. ПОМОРИЕ	207
Севдалина Илиева ЕДИН РАЗЛИЧЕН УРОК (проект за провеждане на урок в музейна среда)	213

ДОКЛАДИ

ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНОСТТА В ИЗУЧАВАНЕТО НА РОДНИЯ КРАЙ - (НЕ)РЕАЛНОСТ НА НОРМАТИВНИТЕ РАМКИ И ДИДАКТИЧЕСКИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

*доц. д-р Петя Димитрова Събева
Великотърновски университет „Св. Св. Кирил и Методий“*

Съвременният „клипово“ мислещ, информационно преситен и дигитално зависим човек, който непрекъснато се опитва да се състезава – с времето, с технологичния напредък, с останалите (и като че ли най-малко със самия себе си) – се концентрира основно върху житейски фрагменти. Това negliжира част от традиционните ценности, една от които безспорно е емоционалната привързаност към родното място.

В същото време училището е система, която функционира в синхрон с останалите социални системи, и като такава има решаващо значение за формирането на ангажирани, критични, подготвени да се „впишат“ млади хора. Но тя е и една от най-консервативните спрямо външни влияния. Ежедневието ги предполага, но вътрешната инерция на училищната организация в значителна степен „капсулира“ процеса.

Рационалният ум, към развитието на който е насочено основно училищното обучение в България, е свързан с умения като внимание, концентрация, размисъл, преценка, тълкуване. Но успоредно с него съществува и друга познавателна система, която е на пръв поглед импулсивна, неуправляема, понякога дори нелогична. В нейната основа е емоционалният ум. Точно тази емоционална проекция е иманентно заложена в основата на обективното (подобно на всяка друга наука) краезнание.

В този контекст публикацията не цели методологичен анализ на същността на краезнанието като наука или теоретични обобщения, свързани с неговия терминологичен базис, теории, принципи, хипотези и методи на изследване. Целта е да се представи необходимостта от концептуализиране на интердисциплинарен модел за формиране на познания за родния край в обвързаност със създаването на реални условия за неговото ефективно функциониране – нормативна рамка, онтодидактическа интерпретация на научното познание до ниво учебно съдържание, организационни и методико-дидактически решения. И още... Да предложи идеи за рефлексивен размисъл и/или професионална провокация пред креативността на учителите, да насочи към (не)използваните интердисциплинарни (интегрални) вертикални и хоризонтални връзки на краеведска основа.

Защо акцентът е върху интердисциплинарността? Ако се подходи етимологично към понятието „интердисциплинарност“, то същността му би могла да се определи като пресечна област между близки науки

или училищни дисциплини, където възникват нови области на човешкото познание.

Тази единност на познанието не е иновация, а е съзнателно търсена още от античните философи. Според тях обяснението на видимото и невидимото, или на света в неговата безкрайност, е възможно чрез краен брой абстракции. Пренесено спрямо образователното съдържание то е „съвкупен образ на значими идеи, ценности и методологични отношения“ [4, с.33].

Като такъв „кодира“ в себе си междупредметната интеграция, определяна от част от изследователите като дидактически феномен. Независимо дали се използва термина междупредметни връзки (наложен в рускоезичната литература), интердисциплинарни връзки или интеграция (на информация, умения и методи на обучение) в същността си отразява интегративните тенденции в съвременното образование едновременно като цел и резултат.

Изграждането на интерактивна учебна среда е обвързано с доказани в теоретичен и емпиричен аспект ползи. Те са съотносими към всички направления във взаимодействието между основните субекти в учебния процес и към резултатите от него. Като най-съществени могат да се определят следните:

За учениците: Повишена мотивация, социализация, самочувствие и самооценка и осъзнаване на приложимостта на знанията, защото „се срещат с бързо променящ се и все по-взаимообвързан свят, в който интегративното учене е не просто полезно, а необходимо“ [11].

- Междупредметността стимулира развитието на речта като основно средство за комуникация, паметта (подложена под натиска от използването на предметно учебно познание в нова и/или нестандартна ситуация), концентрацията (работа с различни информационни източници), логическото, вариативно и критично мислене, въображението, волята и други личностни качества.

За учителите: Предполага екипност в работата им, както и почетни контакти с родителите. Резултатът е свързан с изграждане на позитивна учебна среда и по-високи познавателни постижения на обучаемите.

- Съдържанието се преподава по-задълбочено поради пречупването през призмата на разбирането му от гледна точка на различни учебни предмети.

- Осигурява възможност на учителите да адаптират преподаването спрямо индивидуалните потребности на всеки ученик. Според К. Barton и L. Smith то осигурява и „среда за по-автентично оценяване“ [8, р. 61].

- Привидно планирането на урочната дейност, вкл. бинарна, е ресурсно- и времеемък процес, но при целенасочено рационализиране на дейността в система (урочна единица, тематичен раздел, учебен срок, учебна година) се реализират множество образователни цели при ясно различима приемственост.

За да се достигнат позитивните образователни ефекти, интердисциплинарността не бива да е декларативна, декоративна или механична. Предполага „излизане“ от зоната на комфорт, която осигурява предметната профилираност на учителя, поради което твърде често е елиминирана още на ниво планиране на учебно-познавателните активности.

Комплексността на краеведското познание предполага взаимовръзки с всички изучавани училищни предмети, но най-вече с географията и историята на родната страна. Методико-дидактическите изследвания в европейската и българската наука го обвързват с конструкти, като: концепции, модели на учене, принципи, подходи и методи на обучение.

Прилагането на *краеведския принцип* в училищни условия е обосновано теоретично спрямо изучаването на география от Д. Кънчев още през 1976 г. Авторът го определя като „осъществяване на асоциативни връзки между известните на учениците факти от обкръжаващата ги действителност и изучавания програмен материал с цел да се повиши ефективността на учебно-познавателния процес“ [2, с.14].

Според Л. Разпопова, „прилагането на *краеведския подход* в обучението се възприема като установяване на асоциативни връзки между известните на учениците факти от обкръжаващата ги действителност и изучаваното учебно съдържание по история и география с цел да се повиши ефективността на учебно-познавателния процес“ [3, с.18].

За съжаление, в последните няколко десетилетия се констатира подценяване на приложение на краеведския подход при организацията на обучението в прогимназиален и гимназиален етап. Кои са причините? Според П. Стефанов в географски контекст основните са две: „липсата на координация между заинтересованите институции, съпроводена със страх от отговорност при работа с деца в извънучилищна среда и липсата на преосмисляне на същността и приоритетите на географията на XXI век“ [7, с.19]. По аналогия могат да се обвържат с всички останали учебни предмети.

Друг проблем е вече устойчивата тенденция за строга диференциация на училищното краезнание на училищно историческо краезнание, училищно географско краезнание, училищно лингвистично краезнание, училищно фолклорно краезнание и др. Според Л. Разпопова традиционната липса на обобщение (освен в рамките на една дисциплина), на синтез на получените резултати от краеведските проучвания, от събирателската и търсаческата работа в училище и тяхното цялостно използване в обучението се дължат на следването по инерция на веднъж строго „определеното“ училищно краезнание” [3, с.32].

Изключвайки начален етап, където интегралните по своята същност учебни предмети са в пряка съдържателна обвързаност (напр. *човекът и обществото, човекът и природата*), в останалите етапи и степени на съвременното българско училище предметното обучение е свързано преди всичко с натрупването на факти и сведения за родния край, техния анализ и систематизация, поради което обучението неми-

нуемо преминава под знака на формализма.

фигура 1. Примерен модел на интегративните връзки между учебните предмети спрямо краеведско познание

В същото време, научните и приложни ценности на краезнанието, могат (и трябва) да се интерпретират в учебното съдържание при изучаване на родната страна. Аргументите са свързани с концепцията за качеството на образоваността на съвременния млад човек (спрямо формираните знания, умения и компетентности), сред които могат да се обособят няколко основни дидактически маркера:

- конкретиката на проучването в позната за обучаемите територия (поради което на фиг.1 географията е визуализирана като водещ учебен предмет) опонира на познавателни, емоционални и социални потребности;
- разнообразният кръг от регионални теми, които са обект на всяко краеведско изследване и позволяват тяхното интердисциплинарно тълкуване в ракурса на различни училищни дисциплини;
- обвързаността с възможностите за решаване на актуални за определената територия проблеми, което насочва към практико-приложната значимост на училищното обучение;
- високата степен на самостоятелност на изследователските задачи, свързани с взаимната обусловеност между ресурсната осигуреност, усвояването на територията като социокултурно явление и регионална-

та политика.

Приложната ценност на организацията на обучението на краеведска основа е оценявана като абсолютна и в европейските практики, свързани с т.нар. *pedagogie regionale* или *pedagogie du patrimoine*. И в двата варианта „това са особени форми на образование, които свързват младежите не само с историческото наследство на общността, в която живеят, но и със съвременните локални проблеми“ [6, р.91].

Значимостта на адаптирането на краезнанието за целите на училищното (а и университетското) образование е видима и от опитите да се обособи самостоятелно научно направление в семейството на педагогическите науки под името „краеведска педагогика“. Според Я. Мерджанова и З. Дечев всяка местна общност има своите особености – исторически, демографски, икономически и др., но само училищното краеведско съдържание може да се адаптира успешно към тях и да реализира социоинтегриращата роля на обучението. Поради това краеведската педагогика трябва да се развива с цел да „разработва теоретико-научните основи и приложните направления за интегриране на обучаемите в местен социокултурен контекст“ [5, с.123].

Теоретичните достижения би трябвало да намерят своето оперативно отражение в нормативната регулация на образователните дейности, включвайки стандарти за учебно съдържание, учебни планове, учебни програми и критерии за оценка на учебните постижения.

В България стандартите за учебно съдържание описват най-важните знания и компетентности, които учениците могат и трябва да имат в резултат на обучението си при завършване на прогимназиален/гимназиален етап. Те са предметно ориентирани.

Компетентностите (в чиято основа са уменията) са тази дидактическа цел, която се отнася до действията (интелектуални или физически) и реакциите, които обучаемите изпълняват, за да постигнат очакваните резултати в рамките на общообразователната подготовка.

Формирането на знания, умения и компетенции спрямо географията на родния край има за цел прилагането им в система и изграждането на мислен модел на територията.

Изучаването на родното селище е индиректно обвързано с девет от очакваните резултати спрямо географската образованост в учебните програми по география и икономика, съответно в прогимназиален и първи гимназиален етап (вж. табл.1).

Таблица 1. Компетентностите като очаквани резултати на ниво учебна програма при темата „Селища на България“

Прогимназиален етап (7. клас)	Първи гимназиален етап (10. клас)
Тема: Население и селища в България	Тема: Селища
<p><i>Описва</i> видовете селища в България. <i>Дава примери</i> за типични проблеми на населението и селищата в България (застаряване, обезлюдяване, транспортни, екологични).</p>	<p><i>Характеризира</i> типовете селища в България. <i>Познава</i> класификацията на градовете в България по различни признаци: възникване – тракийски, гръцки, римски; брой на жителите – големи, средни, малки; функции – транспортни, туристически. <i>Обяснява</i> особеностите на урбанизацията в България и нейната пространствена структура. <i>Коментира</i> типични проблеми на селищата в България. <i>Предлага</i> начини за решаването на проблемите. <i>Интерпретира</i> информация от различни източници. <i>Представя</i> изучените градове в България върху контурна карта.</p>

Качественият анализ доказва, че на ниво нормативна рамка в двата учебни курса липса директна насоченост към възможността да се приложи краеведският подход в изграждането на представата на учениците за същността, характерните особености, функционални характеристики и съвременни проблеми на родното селище.

№	ЗАГЛАВИЕ
37-55	ПРИРОДАТА НА БЪЛГАРИЯ
56	НАСЕЛЕНИЕ НА БЪЛГАРИЯ
57	СЕЛИЩА В БЪЛГАРИЯ
58	ДЪРЖАВНО УСТРОЙСТВО И АДМИНИСТРАТИВНО-ТЕРИТОРИАЛНО ДЕЛЕНИЕ НА БЪЛГАРИЯ
59	ВСЕКИДНЕВИЕТО В РОДНОТО СЕЛИЩЕ – МОДЕЛ НА ПРОЦЕСИТЕ В ДЪРЖАВАТА – УРОК ЗА ДЕЙНОСТИ
60	СТОПАНСТВО НА БЪЛГАРИЯ
61	ОСНОВНИ СТОПАНСКИ ДЕЙНОСТИ В БЪЛГАРИЯ. ДОБИВАЩИ ДЕЙНОСТИ
62	ОСНОВНИ СТОПАНСКИ ДЕЙНОСТИ В БЪЛГАРИЯ. ОБРАБОТВАЩИ ДЕЙНОСТИ
63	ОСНОВНИ СТОПАНСКИ ДЕЙНОСТИ В БЪЛГАРИЯ. ОБСЛУЖВАЩИ ДЕЙНОСТИ
64	НАСЕЛЕНИЕ, ДЪРЖАВНО УСТРОЙСТВО И СТОПАНСТВО НА БЪЛГАРИЯ – УРОК ЗА ОБОВЩЕНИЕ

фигура 2. Урочни единици от тематичен раздел „Население и селища в България“ в учебника по География и икономика за 7. клас, Просвета-София АД, 2018

59. Всекидневното в родното селище – модел на процесите в държавата

урок за дейности

Изпитайте лични истински наблюдения за избраният: забележете различни факти от ежедневието и ги оценявайте по индивидуален начин. Особено чувствителни сме, когато събитията протекат бързо до нас – в мига, което позволява да се ориентираме сред многообразието от данни, които ни предлагат. За да се ориентираме сред многообразието от данни, които ни предлагат, се свързваме с действителния свят с различни нужди, мисловната работилница да си формира обективна представа за родното селище и споделим с вас

Изпитайте заедно да откриете или да изградите модел на селището си.

При събирането на данните разгледайте на масщабното и съвременния облик на родното ви селище: какви са възможности да използвате разностранни източници на информация: географски и исторически карти, стари снимки, местни легенди и предания, разкази на очевидци на събития, научни се в миналото и съвременното на селището, списания в културните институции, Интернет, данни от административни институции. Използвайте ги, за да изпълните дейностите в урока.

Задача 1. Определете местоположението на родното си селище – неговите географски координати (използвайте карти в интернет), място в административно-териториалното деление на България, възможности за транспортни връзки с други селища в околността. Извадете мнение за дължимо местоположение по спорни неволи обичаен и икономически

Задача 2. Представте съвременен облик на населението – брой и състав, демографските данни от сайта на общината). Опишете важни исторически събития, които са оказали влияние върху него. Дайте примери за типични проблеми на населението в родното ви селище (разширяване, безработица, криза за хората в неравностойно положение и др.).

Задача 3. Препретете от един ваш ден и го съберете с цифровизацията, как често ви насочва фотографията от срещата на миналия ден.

Задача 4. Споделете знанията си за възникването и развитието на селището. Обяснете какъв е процесът на неговото име и кои са местните предания и легенди, свързани с него. Опишете паметници, които отразяват важни събития от неговата история. Съпоставете стари фотографии, показващи физика вид на сградите и улиците с съвременни. Как се е променил (и защо) селищният пейзаж?

Задача 5. Прочетете историите на вашата родна улица (квартал). Какво знаете за миналото на местността, изглед и създаване, и как е свързана с неговото име? Кои са първите жители и построяни сгради на улицата? Кога е модернизирани, реконструирани и адаптирани? Как тога промените условията за живот на неговите съвременни жители? Има ли запазени сгради с отличителна архитектура?

Задача 6. Дайте примери за типични проблеми на вашето родно селище (обезлюдяване, социални, транспортни, екологични и др.). Кои вие бихте били са престоявали във вашето родно селище? Как се възползват в решаването на неговите проблеми?

Задача 7. Проведе разговор с ваши близки, в които те са споделили кои са били най-сериозните или истински предизвикателства при посещаването детет людина, на които е трябвало да намерят решение, и дръжко са били преговаряни от факта, че животът в околността е различен.

Задача 8. Опитайте да проанализирате своя живот, като добрите впечатления. Препретете си, че след детет людина ще живея в _____, защото _____.

Вид, фотографирани на улица в Пловдив през зиме зорки на XX век

Вестникът в традиционен в Пловдивското виле на 19 век

Вестникът обхваща две на традиционен за XIX век оборудването в село в село

фигура 3. Пример за организацията на учебно съдържание на краеведска основа в учебника за 7. клас на тема: Всекидневното в родното селище – модел на процесите в държавата (урок за дейности)

№	ЗАГЛАВИЕ
25	БРОЙ, РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ И ДВИЖЕНИЕ НА НАСЕЛЕНИЕТО
26	СТРУКТУРА НА НАСЕЛЕНИЕТО
27	(НЕ)ПРЕЖИВИМО МИНАЛО И НАСТОЯЩЕ, РАЗКАЗВАЩО ЗА БЪДЕЩЕТО – УРОК ЗА ДЕЙНОСТИ
28	СЕЛИЩА
29	СЕЛИЩАТА – ГЕОГРАФСКИ РАМКИ С ИСТОРИЧЕСКИ КОНТУР – УРОК ЗА ДЕЙНОСТИ

фигура 4. Урочни единици от тематичен раздел „Население и селища в България“ в учебника по География и икономика за 10. клас, Просвета-София АД, 2019

не на вътрешномотивационните стимули;

- осъзнаване на практико-приложната ценност на познанието с цел въздействие върху трайността на неговото усвояване.

Подобни дидактически функции могат да изпълнят авторски интерпретации на учебното съдържание от учителите (вж. Приложение I). В приведения пример за организация на познавателната дейност на учениците чрез интеграция на историческо и географско познание за родното селище (Габрово). На бланката (може да се приложи в електронен или хартиен вариант) фотографирани географски обекти от градската среда се използват като източник на наративна информация. Работното ателие се изпълнява екипно, като отделните екипи могат да работят върху еднотипни или различни по сложност познавателни задачи. Общото между тях е, че са обвързани с алгоритмични предписания: разпознаване на обекта, изказване на предположение за историческия период, през който е направена снимката, описание на мястото/обекта в съвременността, връзката му с ежедневието на хората, отбелязване на местоположението му на картата, оценка на потенциала му като обект на културно-историческото материално/нематериално наследство.

Ако учебната програма е набор от валидирани концептуални виждания и изисквания, то спрямо краезнанието е необходимо да се потърсят възможности за мрежово изградени вътрешнопредметни и междупредметни връзки, които според систематизацията на Н. Крель могат да изпълняват ролята на:

- дидактическо средство за повишаване ефективността на обучението;
- условие за развитие на познавателната активност и самостоятелност;
- средство за реализиране на принципите за системност и научност [по 1].

Сред петте възможни модела за интегриране между учебните предмети, които представя R. Fogarty – последователен, споделен, мрежовиден (мултидисциплинарен), нишковиден и интегриран [9, р. 63-64] – най-приложими спрямо краеведското познание са *последователният* (съдържанието по отделните учебни предмети се подрежда свързано и успоредно във времето) и *мултидисциплинарният*.

В българската образователна система се прилага вторият модел. При него една основна тема се представя чрез множество конкретни теми, които представят понятие, проблем, факт, процес, явление, ситуация чрез съдържанието на различни учебни предмети, но без предварителна съгласуваност помежду им.

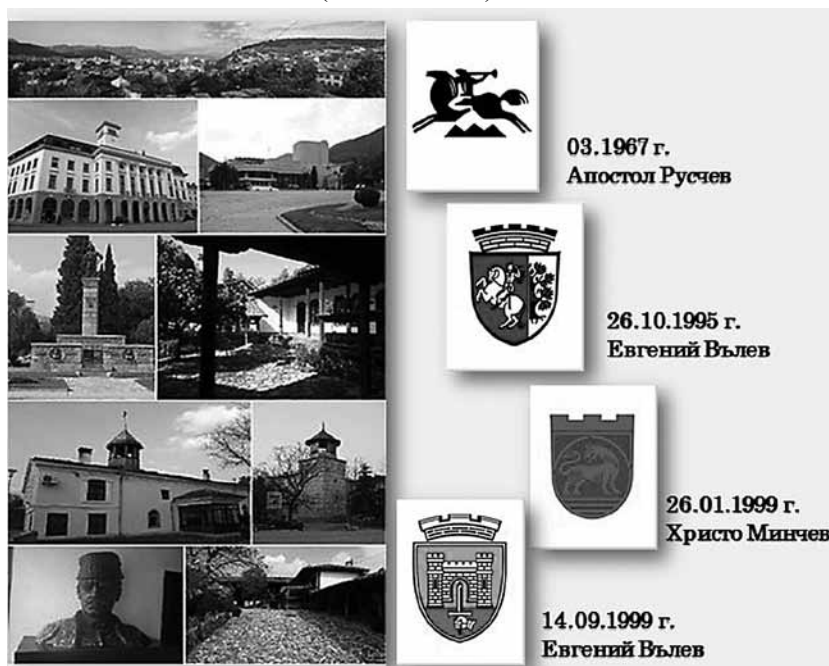
Фигура 6. Междупредметни връзки по ключови компетентности (на ниво учебна програма по география и икономика за 7. (А) и 10. (Б) клас)

Анализът на междупредметните връзки, разписани в учебните програми по география и икономика за 7. и 10. клас, доказва, че въпреки формалното прилагане на модела, липсва реална интеграция на ниво краеведско познание. Понятието „краезнание“ или негови производни липсват в раздела и на двете учебни програми.

Въпреки нормативните, организационни и методически дефицити, съществуват редица неизползвани дидактически възможности, които приложени в учебния процес на интегрална основа, биха довели до прецизиране на мярата“ между традиционното и иновационното в обучението, по-ясни и разбираеми за обучаемите посланията на училищната география и съответни на отличителните белези на дигиталното поколение обучаеми, които австралийският социолог Марк МакКриндъл определя като: мислят и обработват информацията по коренно различни начини в сравнение с по-старите поколения; свикнали са да получават и да използват информация много по-бързо искат да съчетаят паралелно процеса на работа с извършването на няколко задачи едновременно (multi-tasking); предпочитат графиките пред текста; предпочитат произволен достъп до информация (като хипертекст); функционират най-добре, когато са в мрежа; изпитват удовлетворение от дейности, които са последвани от награда; предпочитат използването на игри за „сериозна“ работа; за тях цифровият език на компютрите, видео игрите и интернет е „майчин език“ [по 10].

Във връзка с третия от отличителните белези е възможно използването на селищната символика като своеобразен визуален език за тълкуване на уникалността на родното място и културните послания по линията

минало – настояще – бъдеще (вж. Фиг. 7).

фигура 7. Примерен модел за използването на герба на Сливен като основен елемент на селищната символика и база за хералдичен анализ

Градската среда на живот и проблемите на родното селище могат да се използват като базис за когнитивни дейности, свързани със социални географски проучвания. Учениците биха развили изследователските си умения чрез по-задълбочени концептуални разбирания за актуалните проблеми на съвременността, които оказват непосредствено въздействие върху техния живот. За целта те трябва да интерпретират възприятията си за средата, в която живеят, да съгласуват или противопоставят различни гледни точки, да подходят критично към морални социални, културни, екологични и естетически ценности.

Многогранността на информационните потоци, които насищат учебното и извънучебно пространство, са най-съществената особеност на съвременния етап. От една страна, това повишава изискванията към дейността на учителя, а от друга я разкрепостява. За творческият тип учител тя е акумулатор на идеи и възможен ресурс за решение на ежедневни дидактически проблеми, а за учениците – обогатяване на личното информационно пространство с нови възможности за намиране на отговор на познавателни задачи и вариант за повишаване на самостоятелността в учебната дейност.

На основа конкретните професионални проблеми, ангажираните учители оценяват практики и подходи с постоянната загриженост за качеството на споделените знания и ефективността на собствените си ди-

дактически решения. Определяни често като „рефлексивни практикуващи“, те трябва да осъзнават потенциала на интелектуалните инструменти, който им предоставя изучаването на родния край. И да ги използват.

ЛИТЕРАТУРА

1. **Крель, Н.А.** Межпредметные связи как дидактическая основа для формирования междисциплинарного практикума, <https://superinf.ru/view> (последно посетен на 01.06.2020).
2. **Кънчев, Д.** (1976). Краеведският принцип при обучението по икономическа география на България в средните училища, НП, С.
3. **Разпопова, Л.** (1983). Училищно краезнание, С.
4. **Райчева, Н.** (2019). Междупредметната интеграция в средното училище, УИ „Св. Кл. Охридски“, С.
5. **Рашева-Мерджанова, Я., З. Дечев** (2010). Краеведската педагогика в системата на педагогическите науки – В: Педагогика, 1, с.120-123.
6. **Рашева-Мерджанова, Я., З. Дечев** (2010). Българската краеведска педагогика в близък научен план – В: Педагогика, 2, с.90-93.
7. **Стефанов, П.** (2008). Приносът на българските географи за развитието на краезнанието – В: География`21, 1, с. 13-20.
8. **Barton, K.C., L.A.Smith** (2000). Themes of motifs? Aiming for coherence through interdisciplinary outlines. – The Reading Teacher, 54 (1), pp. 54-63.
9. **Fogarty, R.** (1991). Ten ways to integrate curriculum. Educational Leadership 49, pp. 61-65.
10. **McCrindle, M.** (2006). Word Up: A lexicon of Generations Y&Z: A guide to communicating with them. Australia: The ABC of XYZ.
11. **Rover, D.** (2007). Integrative Learning. – Journal of Engineering Education, 96(3), 275277

ПРИЛОЖЕНИЕ 1

Работно ателие: Ретро ... за Габрово
(алгоритъм за използване на фотографирани географски обекти от градската среда
като източник на наративна информация)

МУЗЕЙ И РАЗКАЗ*

Светла Казаларска

Резюме: Текстът се занимава с проблематичното отношение на съвременния музей към разказа в постмодерната ситуация, белязано от два привидно противостоящи си, но не напълно взаимоизключващи се фактора – предполагаемия край на големите разкази и призива към разказност. Разгледани са спецификата на музейния наратив и трите основни стратегии на музеите в отговор на тази дилема: употреба на малки разкази вместо големи разкази; поместване на разказ за разказа или за невъзможността за разказ (метаразказ; рефлексивна музеология); и отказ от разказ (опит за постнарративна музеология).

Ключови думи: музейен наратив, разказност, рефлексивна музеология, посткритична музеология, постнарративна музеология.

Светла Казаларска е главен асистент в секция „Етнология на социализма и постсоциализма“ в Института за етнология и фолклористика с Етнографски музей към БАН. През 2011 г. защитава докторска степен по културна антропология в СУ „Св. Климент Охридски“. Автор е на монографията „Музеят на комунизма: между паметта и историята, политиката и пазара“ (2013) и съсъставител на поредицата „Дебати в музеологията“, включваща сборниците: „Виж кой говори: комуникационни и интерпретационни модели в музея“ (2014), „Музеят и обществото на спектакъла“ (2016) и „Музеят отвъд нацията?“ (2016).

MUSEUM AND NARRATIVE

Svetla Kazalarska

Abstract: The paper deals with the problematic relationship of the contemporary museum and narrative in the postmodern condition, marked by two seemingly contradictory but not utterly mutually exclusive factors – the alleged end of the grand narratives and the call for narrativity. The author examines the specifics of the museum narrative and the three major strategies that museums undertake in response to this predicament: employing little narratives instead of grand narratives; introducing a narrative on narrative or on the impossibility of narrative (metanarrative; reflexive museology); and the dismissal of narrative (post-narrative museology).

Keywords: museum narrative, narrativity, reflexive museology, post-critical museology, post-narrative museology.

Svetla Kazalarska is an assistant professor at the “Ethnology of Socialism and Post-Socialism” department of the Institute of Ethnology and Folklore Studies with Ethnographic Museum – BAS. She was awarded a Ph.D. in Cultural Anthropology by the St. Kliment Ohridski University of Sofia in 2011. She is the author of the book “The Museum of Communism: Between Memory and History, Politics and the Market” (2013) and co-editor

of the “Debates in Museology” series, including the following conference proceedings: “Look Who’s Talking: Communication and Interpretation Models in the Museum” (2014), “The Museum and the Society of Spectacle” (2016), and “The Museum Beyond the Nation?” (2016)

В началото на ноември тази година се озовах за кратко във Виена и се отбих в открития няколко дни преди това обновен Етнографски музей – сега под името Weltmuseum или Световен музей. Преименуването му не е ни най-малко изненадващо, тъкмо обратното – то се вписва убедително в тенденцията за преобразуване и преструктуриране на големите западноевропейски етнографски музеи през последните години и по същество представлява осъзнато, целенасочено усилие за преодоляване на стигмата на тяхното колониално наследство¹. Подобно намерение е силно видимо и в обновения виенски музей, макар че за мен остава под въпрос дали декларативното задаване на трудни, авторефлексивни въпроси в музейните експозиции и отявненото оголване на колониалния произход на музейните колекции е решение на проблема.

Този акт на публично саморазобличаване, разбира се, е важен и необходим, но като че ли остава недостатъчен, а може би дори и леко циничен². Но не това е фокусът на настоящия текст.

Освен цялостно реорганизираната си постоянна експозиция Weltmuseum предлага и няколко временни изложби, всяка от които е особено любопитна, както подсказват заглавията им: Sharing Stories: Dinge sprechen, Pop-up World: Erzählungen, Dejan Kaludjerović: Conversations и Lisl Ponger: The Master Narrative. В тях ясно се открояват няколко ключови думи: „разказ“ (Erzählung), „история“ (story), „нарратив“ (narrative), „разговор“ (conversation), „говорене“ (sprechen). И това не е случайно – новата „мантра“ в музеологията от последните две-три десетилетия е именно storytelling – разказването в музея, превръщането на музея от учител (и възпитател!) в разказвач. Макар че охотно прегръщат този манифестен призив, и днес музеите все така предлагат много повече предмети, отколкото разкази.

Според апологетите на storytelling в музея, разказите са изключително уместен и успешен инструмент на „конструктивисткия музей“ – музей, в който посетителите не получават наготово значенията, които изложените в музея предмети носят (или се предполага, че носят), а са оставени сами да ги „конструират“ под скритото ръководство на куратора.

Разказите – пише Лесли Бедфорд – са основният начин, по който учим. Те имат начало, среда и край. Те учат, без да проповядват, насърчавайки както индивидуалния размисъл, така и публичния разговор. Разказите будят удивление и възхита; те позволяват на слушателя да си представи друго време, и друго място, да открие универсалното в частното и да почувства емпатия към другите. Те съхраняват индивидуалната и колективната памет и достигат както до възрастния,

*така и до детето*³.

Потенциалните ползи от разказването в музея обаче съвсем не са безусловни. Британският филмов режисьор Питър Грийнауей, който се изявява и като художник и куратор, например смята, че разказите са неудачно средство в музея, защото примиряват противоречията⁴ – които са необходими, за да се провокира мисленето⁵.

Освен това разказът разчита на идентификацията с героя и на емпатията на зрителя (съответно – слушателя или посетителя) със ситуацията на протагониста, което според Грийнауей е пречка: „Емпатията ни пречи да се справим, да се изправим лице в лице срещу това, което е наистина реално“⁶. Различното отношение към разказа в музея очевидно е обвързано с различното разбиране за функцията и ролята на музея в наше време – като място за учене (било то и неформално) и културно потребление или като публичен форум и социална лаборатория.

За превръщането на музея в място за равнопоставен диалог, а не за дидактичен монолог, се говори още в началото на 80-те години, когато т.нар. Нова музеология започва да си проправя път в музеоложкия дискурс⁷. Радикалното преобръщане на комуникационната ситуация в музейното пространство, свързана с отслабване на властта на куратора, от една страна, и с овластяване на посетителя, от друга, налага насочване на вниманието към интерпретацията в музея. Разбира се, още отпреди това за музеолозите е ясно, че предметите не могат да говорят и че кураторите са тези, които им дават „глас“. Новата музеология обаче не само проблематизира тези своеобразни актове на венстрилоквизъм в музея и крехката, несигурна природа на взаимоотношението между предмета и прикрепеното към него значение, но и – което е още по-важно – задава въпроса „Кой говори?“ по отношение на музейните речеве актове, както и съпътстващите го въпроси: „От каква позиция говори?“, „Защо говори?“, „На кого говори?“ и пр. Постановянето на тези въпроси и излагането на съответните отговори в рамките на музейната експозиция представлява авторефлексивен, дори деконструиращ жест, който разбулва механизмите на музейната институция като епистемологична технология. Този жест вади наяве и основното противоречие, заложено в модерната музейна епистемология, а именно, че музеят едновременно конструира, легитимира и репрезентира онова, което конструира⁸.

Възможен ли е тогава разказ в рефлексивния, деконструиран, постмодерен музей?

Проблематичното отношение на съвременния музей към разказа в постмодерната ситуация е белязано от два привидно противостоящи си, но може би не напълно взаимоизключващи се фактора – предполагаемия край на големите разкази и призива към разказност. Три са, струва ми се, основните стратегии на музеите в отговор на тази дилема: употреба на малки разкази вместо големи разкази; поместване на разказ за разказа или за невъзможността за разказ (метаразказ; рефлексивна музеология); и отказ от разказ (опит за постнаративна музеология).

Преди да разгледаме всяка от тези три стратегии поотделно, нека първо да изведем спецификата на музейния наратив.

МУЗЕЙНИЯТ НАРАТИВ

Понятието „музеен наратив“ най-често препраща към наративния градеж на експозицията така, както той е замислен от куратора ѝ. На наративизиране в музея обаче подлежи както самото музейно преживяване – от страна на посетителя, така и процесът на колекциониране – от страна на колекционера⁹. В контекста на по-широкото разбиране за „нاراتив“, музейният наратив е специфичен на първо място с това, че съчетава разнородни семиотични средства – предмети, текст, визуални образи, аудио-, видео- и мултимедийни средства, действия, жестове и др. Освен със своята подчертана трансмедиаалност музейният наратив е специфичен и с пространствената си организация – семиотичната подредба на елементите му в музейното пространство, предполагаща смислообразуващо обхождане на музейната експозиция от посетителите.

Всъщност като че ли е невъзможно музейният разказ да бъде мислен отделно от музейния показ – от начина на инсцениране на разказа в пространството, защото формите на музеен показ се явяват същевременно и елементи от музейния разказ.

Елементарен пример – дали един предмет ще бъде представен затворен във витрина оставен на свободен достъп, поставен сред декор, контекстуализиращ употребите му, изобразен посредством фотография, придружен от подробен интерпретационен текст или оставен без какъвто и да било надпис, е част от разказа за самия предмет. Освен това, както архитектурата, така и вътрешнопространственото оформление на музея имат силен семиотичен и наративен потенциал, най-малкото защото предопределят начина на обхождане на експозицията – било то в линеарен или в друг, нелинеарен режим. Естетиката на лабиринта например, върху която са построени някои експозиционни пространства¹⁰, предполага съвсем различна, отворена разказна структура от предварително зададената строга последователност на залите в традиционния музей. В добре познатата деконструктивистка музейна архитектура на Даниел Либескинд (напр. Еврейския музей в Берлин, къщата музей на Феликс Нусбаум в Оснабрюк, нереализирания проект за спираловидно разширение на Музея „Виктория и Албърт“ в Лондон и др.) естетиката на лабиринта е опит за превод на епистемологичната криза на музея в архитектурна форма – като фрагментира пространството, Либескинд цели да дестабилизира твърдите музейни таксономии и големи разкази.

Подобно на всеки друг наратив, музейният наратив има и перформативни аспекти – той не е само краен продукт, значеща структура, подреден разказ за някакви действия и събития; той представлява действие сам по себе си – акт на разказване и акт на проиграване на

значението на разказаното. И както при всеки друг акт на „четене“ читателят, или в случая музейният посетител, често пъти „браконьерства“ (по Мишел дьо Серто) в своя прочит – не непременно следва предварително зададения маршрут; разглежда, чете и извършва предписаните от кураторите действия избирателно и креативно; пречупва музейните послания през субективния си опит; с други думи – изплъзва се от дисциплиниращата власт на музея.

В истински перформативните изложби обаче перформативността е принципът, който структурира цялата експозиция – изложбата прави това, което показва и разказва. Такава е например изложбата *Making Things Public: Atmospheres of Democracy* (2005) в Центъра за култура и медии в Карлсруе с куратори Петер Вайбъл и Бруно Латур – „експозиционен експеримент, който е това, което показва – перформативната демокрация“¹¹. Инсталацията *Phantom Public*¹², дело на дизайнерите на изложбата Мишел Жафрену и Тиери Кодюи, добре илюстрира това.

Идеята на работата е да пресъздаде ситуация на „мобилно, променящо се публично пространство, в което индивидите са впримчени в последствията от действията на другите и едновременно с това самите те могат да предизвикат (често непреднамерени) ефекти“¹³.

Инсталацията се състои от аудио-визуални ефекти, проявяващи се в рамките на цялото експозиционно пространство – промяна в осветлението, звукови ефекти, промени в отделни експонати и др. Всеки посетител получава индивидуална радиочестотна идентификация с билета си, което прави възможно да бъде проследено движението му в рамките на експозицията. Освен поведението на индивидуалния посетител, който може да задейства бутони на определени места, инсталацията отчита и външни фактори като времето в Карлсруе, конкретния час, „настроението“ на инсталацията и др.

Идеята е у посетителите да възникне смътното и неудобно усещане, че нещо се случва – нещо, за което са донякъде отговорни – понякога пряко, понякога косвено. По този начин цялата изложба функционира като интерактивна, перформативна творба – „посетителите се държат като представители на публичната сфера и едновременно с това я конструират“¹⁴.

Музейният наратив, разбира се, е и идеологически инструмент, който сугестира случването и истинността на някакви събития и процеси и постановява причинно-следствени връзки между тях по силата на тяхното последователно навързване в разказ.

Сюжетът на музейния разказ, подобно на всеки друг сюжет, изгражда представа за реалност – внушава, че някакви неща са се случили в действителността, и то „по определен начин, в определена хронология, с определена структура, с определени агенти и т.н.“¹⁵. Основният „коз“ на музея е да вгради предметите в този разказ, като самата предметност на предметите се явява гарант за истинността на разказа.

1. ГОЛЕМИЯТ РАЗКАЗ И МАЛКИТЕ РАЗКАЗИ

Връзката между музеите и разказите е и исторически обусловена – всеизвестно е, че модерният музей възниква именно като културна технология за опредметяване на големите разкази на модерността – разказите за нацията, еволюцията, прогреса и пр.

Темата за ролята на музеите като места, в които есенциализираните представи за нацията – „митовете на националното“¹⁶ – се отлагат и отиграват, всъщност е достатъчно обстойно обговорена в музейните изследвания¹⁷. В контекста на постмодерното разколебаване на доверието в метанаративите обаче тенденцията през последните години е към заместване на големите разкази в музея с малки, частни, субективни, локализирани, фрагментарни, множествени разкази^{18,19}, макар невинаги употребата на малки разкази да отслабва силата на големия разказ – често пъти малките разкази служат отново за това да укрепят и затвърдят големия разказ. Така например, както показва Григор Григоров, къщите музеи на българските национални герои, въпреки че привидно боравят с малък разказ – личната биография на героя²⁰, нерядко подменят разказа за героя с разказ за значимите за нацията събития, в които той е въввлечен, като по този начин обезличават образа на героя и свеждат житейската му траектория до „клиширан житиен образец“²¹.

Повикът на Новата музеология към по-голяма разказност в музея, възлагащ надежди на въздействената сила на разказа, води и до нови типове разказване в музея – като се започне от приложението на биографичния подход в музея²², включващ както лични биографии, така и социални биографии на вещите (по Арджун Ападурай и Игор Копитов); разказване в първо лице, единствено число – подход, който скъсява дистанцията между посетителя и разказваната история²³; партиципативно разказване (формулата „Tell Your Story“), целящо демократизиране на музейния разказ, при което репрезентираните са овластени да разкажат собствените си истории; включване на разкази с отворен край и др. Някои от тези наративни стратегии са силно подпомогнати от приложенията на новите дигитални медии в музея, които не само позволяват разнообразни практики, въвличащи посетителите в ситуации на споделяне и диалог, и нелинеарно разказване, наподобяващо структурата на хипертекста, но и гарантират множествеността и равнопоставеността на циркулиращите в музея разкази. Новата музеология приветства и поекспериментални форми на разказване в музея, като например въвеждането на фиктивни, но „исторически достоверни“ персонажи, чиито разкази в първо лице дават на посетителя по-пряк достъп до „представата за свят“, която музеят строи, и същевременно правят видима фикционалната природа и конструираността на всеки един музеен разказ.

Смяната в музейната парадигма, която отмества фокуса от предметите към идеите, емоциите и преживяванията, води и до смяна в събирателските политики на музеите, които преформулират своята мисия не само като колекционери на предмети, но и като колекционери на раз-

кази – житейски разкази, разкази за предметите и за техния „социален живот“, за колекциите, за експозициите и за кураторите.

2. РАЗКАЗ ЗА РАЗКАЗА

Ако първата музейна стратегия търси възможните разкази в постмодерната ситуация – микроразкази, множествени разкази, фрагментарни разкази и пр., то втората изхожда от разбирането, че единственият възможен разказ в музея е метаразказ – разказ за разказа или разказ за невъзможността за разказ.

На епистемологично ниво, невъзможността за разказ в музея е свързана с това, че предметите, с които той си служи – предметите в колекциите на модерните музеи, са носители на модерното знание и като такива са protagonисти в големите разкази на модерността. Да припомним, че появата на модерните музеи съпътства раждането на модерните научни дисциплини, стъпващи върху епистемологията на рационализма и емпиризма, която гради знание въз основа на подреждане, класифициране, систематизиране и т.н. на видимите проявления на материалния свят. Със смяната на епистемологията в постмодерната ситуация, характеризираща се с епистемологичен релативизъм и плурализъм, разпад на дихотомията субект – обект и пр., същите тези предмети вече не могат да служат като гарант на постмодерното познание. Затова и единственото, което тези „осиротели“ предмети могат безпроблемно да репрезентират днес, е собствената си историческа функция – като гарант на модерните системи на знанието.

Императивът за критическа рефлексивност в музея може да се прояви по различни начини – той може да е насочен към механизмите на музейната институция; към „музейния поглед“ (начините на гледане и производство на знание в музея); към колекционерството като специфична практика и към колекцията като неин продукт; към музейния предмет, неговите значения и репрезентации; към музейния разказ и неговите интерпретации, и не на последно място – към музейното преживяване. Особено силно изявена в съвременните музейни експозиции е рефлексивността върху функцията на куратора. Най-често тя се проявява в открито заявената употреба на кураторската власт при производството на знание в музея, тоест – в неанонимизираното авторство на музейните разкази. Така например във виртуалния вариант на изложбата *September 11: Bearing Witness to History* (2002), организирана по повод първата годишнина от събитията в Националния музей за американска история във Вашингтон, окръг Колумбия, неразделен елемент от музейния разказ са теренните записки и размишления на кураторите върху концепцията на изложбата и върху процеса събиране на артефактите, вътрешните полемики, включително и разногласията сред членовете на екипа при селекцията на артефактите и аргументирането на направените избори²⁴. Друг често срещан подход е делегирането на критическа рефлексивност „отвън“ – на съвременни артисти, които извършват

разнообразни по своя жанр интервенции в музейното пространство, като си служат със заемки от инструментариума на съвременното изкуство (концептуално изкуство, институционална критика, пърформанс и др.)²⁵.

Сред изложбите с метанаративен характер, които рефлексивната музеология²⁶ създава, могат да бъдат посочени множество както успешни, така и неуспешни примери. Една от най-провокативните етнографски изложби от този род вероятно е *Le musée cannibale* (2002 – 2003) в Етнографския музей в Ньошател, която е изградена около метафората за музея като канибал – проявление на патологичното желание на западната култура да се „храни“ с другост²⁷. Парадоксът, който изложбата прави видим, е възможността канибалският рефлекс на музея да се пренасочи и към посетителя, който неволно е поставен в ролята на „канибал“, докато разглежда изложбата, и към самия музей, който консумира сам себе си, като експонира собствените си практики. Ако има изложба, която да е категорично заклеена като неуспешен опит за саморефлексивна изложба, то това е изложбата *Into the Heart of Africa* (1989 – 1990) в най-големия канадски музей – Кралския музей на Онтарио в Торонто²⁸. Макар да си поставя за цел да контекстуализира музейната колекция по нов начин, като обрисова критична картина на колониалните политики на колекциониране, изложбата е разчетена от публиката като възхвала на колониализма. Опитът на кураторката Джийн Каницо да се позове на множествени гласове в музейния разказ, като същевременно ги иронизира, се проваля поради неспособността на посетителите да разграничат гласа на музея от представените други гласове – на колониалния войник, на колониалния чиновник, на мисионера и пр., още повече че осезаемо липсва гласът на местното африканско население. И ако западната музеология изглежда обсебена от дилемите на постколониалната ситуация, което очевидно не е кардинален проблем за нашите музеи, това изобщо не означава, че у нас няма мегдан за рефлексивност. Къде например е разказът за нацията като „въобразена общност“ в музея; или за ролята, която музеят, особено етнографският музей, изиграва в това „въобразяване“?

Независимо от предмета на рефлексията си, рефлексивните изложби се превръщат малко или много в еднообразно упражнение, в което често пъти рефлексивността изтласква съдържанието на заден план. Съвременната посткритична (което, разбира се, не ще рече „некритична“) музеология²⁹ се опитва да прекрачи отвъд самодостатъчното деконструиране на музея, като използва натрупания опит, за да го преизобрети наново – да изнамери такава форма на музейен разказ и показ, която да съответства на състоянието на познанието в постмодерната ситуация.

3. ОТКАЗ ОТ РАЗКАЗ

И накрая, най-радикалната стратегия на музея по отношение на

разказването е отказът от разказ, макар да е ясно, че зад нея също стои скрит разказ. Кураторите сякаш имплицитно заявяват: социалната реалност е твърде сложна и заплетена и като такава не подлежи на подреждане и разказване, затова и не поемаме тази отговорност.

Един такъв подход, при който музеят съзнателно се отказва от (само)вмененото му „задължение“ да предлага стройно подредено, класифицирано знание, са т.нар. „отворени фондохранилища“ (open storage, open depot, visual storage, visible storage)³⁰.

Не става дума само за разширяване на публичния достъп до колекциите на музея, голяма част от които обикновено остават невидими за посетителите, а за специфична форма на експониране, при която предметите са подредени типологично в пълното им многообразие, като преднамерено са лишени от допълнителна интерпретация, аконтекстуализиращата информация е сведена до минимум. Макар да изглежда, че подобна тактика връща музея към по-ранни форми на музейен показ – към ренесансовите кабинети на чудатостите (cabinets of curiosities), този привидно реакционен ход има различни основания. Като разбива йерархията в подреждането на предметите и ги освобождава от прикачените към тях значения, отвореното фондохранилище връща на предметите епистемологичната им равнопоставеност пред музейния поглед – предметите са превърнати в суров материал за многобройни и разнообразни разкази, които посетителите могат сами да конструират.

В известен смисъл чисто естетизиращият подход към експонатите, наподобяващ начина на експониране на изкуство в художествените галерии, който става особено популярен в етнографските музеи през 90-те години, също представлява опит за „постнаративна музеология“³¹.

По-различен тип структуриране на експозицията се стремят да постигнат Жан - Франсоа Лиотар и Тиери Шапю с изложбата *Les Immatériaux* (1985) в Центъра „Жорж Помпиду“ в Париж, при която не разказ, а отворен въпрос оформя централната ѝ ос³².

„Преди всичко ще задаваме въпроси и ще импулсираме другите да задават въпроси“³³ – пише Лиотар. Водещият въпрос на тази откровено философска изложба, така както е формулиран от кураторите ѝ, е дали появата на „новите материали“ – *les immatériaux* – променя взаимоотношенията между човека и материалното, които през модерността са подчинени на картезианската програма за овладяване и присвояване на природата³⁴. Еднозначен и категоричен отговор на този въпрос не е възможен, нито пък е търсен.

Точно обратното – целта на изложбата е да умножи питанието и да изостри чувството за несигурност, което този проблем поражда по отношение на настоящето и бъдещето на човечеството³⁵.

* * *

Дали подобни опити за постнаративна музеология ще успеят да извадят музея от епистемологичната криза, в която той се намира в

постмодерната ситуация, тепърва предстои да разберем. Видно е обаче, че въпреки многократно обявяваната му „смърт“ музеят продължава да се преражда. Като специфична културна технология той проявява не само завидна устойчивост и жизнеспособност, но и удивителна гъвкавост и изобретателност. И може би именно разказът е тайната на неговата виталност.

Новият посткритичен музей се оказва място за издирване, събиране и съхраняване на разкази, място за съчиняване на разкази, място за разказване на разкази, както и място за обсъждане, оспорване и деконструиране на разкази.

БЕЛЕЖКИ

1 Вж. напр. Camilla Pagani, “Exposing the Predator, Recognising the Prey: New Institutional Strategies for a Reflexive Museology”, ICOFOM Study Series, vol. 45 (2017). Обновените и преформатирани национални етнографски музеи се преосмислят като постетнографски или метаетнографски музеи – „музеи, които критично се дистанцират от своя етнографски произход и открито експонират своята „хищническа“ природа. В същото време, те критично разглеждат историята на своите колекции и на самата институция, като дават глас на своята доскорошна „плячка“ (вж. Camilla Pagani, “Exposing the Predator”, 78).

2 Така например, независимо от множеството трудни въпроси, повдигнати в залата, озаглавена „В сянката на колониализма“, в една от съседните зали, представяща културата на Бенин, е излъчено видеоинтервю със скулптора Самсон Огямиен, в което той заявява: „Смятам, че е важно нашите бронзови артефакти да бъдат показани в този музей и да свидетелстват за моята култура и традиции. По мое мнение, това е нещо позитивно“. По този начин музеят легитимира правото си да излага чужда култура през гласа на представител на тези култура, което е ловък, но не напълно етичен ход

3 Leslie Bedford, “Storytelling: The Real Work of Museums”, Curator, vol. 44 (January 2001), 33.

4 Разказът, както напомня и Александър Къосев, е фундаментална форма на подреждане на света, която преодолява и логическите противоречия, и дискурсивните различия (вж. Къосев 2013).

5 Подобно разбиране е съзвучно със заложеното в мисията на Етнографския музей в Нюшател, формулирана от Жак Айнар, негов директор от 2006 до 2008 г.: „Да експонираш, означава да нарушиш хармонията. Да експонираш, означава да нарушиш интелектуалния комфорт на посетителя. Да експонираш, означава да събудиш емоции, гняв, желание да научи повече. Да експонираш, означава да изградиш специфичен музейен език, съставен от предмети, текст, иконография. Да експонираш, означава да поставиш предметите в служба на теория, идея или разказ, а не обратното. Да експонираш, означава да покажеш същественото чрез критична дистанция, с хумор, ирония и осмиване. Да експонираш, означава да се бориш срещу общоприетите идеи, стереотипите и глупостта. Да експонираш, означава да предложиш силно колективно преживяване“ (www.men.ch). Този своеобразен манифест на т.нар. „muséologie de la rupture“ силно повлиява редица музейни експозиции през последните години

6 Питър Грийнауей цит. в: Anthony Enns, “The Art and Artifice of Peter Greenaway”, Postmodern Culture, vol. 8, no. 2 (January 1998).

7 Вж. Светла Казаларска, „За една нова Нова музеология“, Виж кой говори:

комуникационни интерпретационни модели в музея, съст. Светла Казаларска, Лозанка Пейчева. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 2014, 43-51.

8 Музеите, пише Доналд Прециози, се опитват да вдъхнат у своите посетители двойка вяра: в това, което предметите в техните колекции означават, от една страна, и от друга – в самостоятелното съществуване и действителността (agency) на самото означено – било то душа, характер, идентичност или менталност на даден индивид или на цяло племе, класа, раса, нация, джентър или биологичен вид (вж. Donald Preziosi, “Narrativity and the Museological Myths of Nationality”, *Museum Studies: An Anthology of Contexts*, ed. Bettina Messias Carbonell. Malden, MA, Oxford, Chichester: Wiley-Blackwell, 2012, 82). Парадоксално, фактуалността (facticity) на музейния разказ се явява функция на неговата фикционалност (ficticity) (пак там, 87).

9 За колекционера и предметите в колекцията като наративни агенти – вж. Mieke Bal, “Telling Objects: A Narrative Perspective on Collecting”, *A Mieke Bal Reader*. Chicago: The University of Chicago Press, 2006, 269-288

10 Paul Basu, “The Labyrinthine Aesthetic in Contemporary Museum Design”, *Exhibition Experiments*, ed. Sharon Macdonald, Paul Basu. Malden, MA, Oxford: Blackwell Publishing, 2007, 47-70.

11 Paul Basu, Sharon Macdonald, “Introduction: Experiments in Exhibition, Ethnography, Art, and Science”, *Exhibition Experiments*, ed. Sharon Macdonald, Paul Basu. Malden, MA, Oxford: Blackwell Publishing, 2007, 13.

12 Препратка към понятието „phantom public“ на Уолтър Липман (Walter Lippmann, *The Phantom Public*. New York: Harcourt, Brace and Company, 1925), както и към сборника „The Phantom Public Sphere“ (1993) със съставител Брус Робинс (*The Phantom Public Sphere*, ed. Bruce Robbins. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1993).

13 Bruno Latour, Peter Weibel, “Experimenting with Representation: Iconoclasm and Making Things Public”, *Exhibition Experiments*, ed. Sharon Macdonald, Paul Basu. Malden, MA, Oxford: Blackwell Publishing, 2007, 102.

14 Bruno Latour, Peter Weibel, “Experimenting with Representation”, 104.

15 Александър Кьосев, „Що е разказ? Между парадигмите. Втора лекция“, Институт по социология „Иван Хаджийски“, 5 април 2013 г. (<http://inso.bg/що-е-разказ-между-парадигмите-лекция-954.html>, посетен на 20 ноември 2017 г.).

16 Donald Preziosi, “Narrativity and the Museological Myths of Nationality”, 82.

17 Вж. напр. Светла Казаларска, Николай Вуков, Иглика Мишкова, съст. *Музеят отвъд нацията?*, София: „Гутенберг“, 2016; Силвия Станчева, „Музей и нация: репрезентиране на национална идентичност в българските исторически музеи“, *Българска етнология*, кн. 4, 2b014, 443-457; Николай Вуков, „Музеят отвъд нацията, нацията отвъд музея: бележки върху постнационалното и музейните репрезентации“, *Музеят отвъд нацията?*, съст. Светла Казаларска, Николай Вуков, Иглика Мишкова. София: „Гутенберг“, 2016, 36-74; Flora Kaplan, ed., *Museums and the Making of Ourselves: The Role of Objects in National Identity*. New York: Leicester University Press, 1994; David Boswell, Jessica Evans, eds., *Representing the Nation: A Reader. Histories, Heritage and Museums*. London & New York: Routledge, 1999; Bettina M. Carbonell, ed., *Museum Studies: An Anthology of Contexts*. Chichester: Wiley-Blackwell, 2012; Simon Knell, ed., *National Museums. New Studies from around the World*. London & New York: Routledge, 2011; Peggy Levitt, *Artifacts and Allegiances. How Museums Put the Nation and the World on Display*. Oakland, CA: University of California Press, 2015.

18 Suzanne MacLeod, Laura Hourston Hanks, Jonathan Hale, “Introduction:

Museum Making”, *Museum Making: Narratives, Architectures, Exhibitions*, eds. Suzanne MacLeod, Laura Hourston Hanks, Jonathan Hale. Oxon, New York: Routledge, 2012,

19 Подобна тенденция е слабо видима в българските музеи, където все още доминират едрошрихираните обобщения и описания на процеси и явления. Един такъв е опит е наскоро откритата в Националния военноисторически музей изложба „Малкият човек – войникът, изпратен по бойните полета, съпругата, останала сама в борбата за оцеляване, хилядите бежанци, тръгнаха да дирят убежище с надеждата, че ще намерят своя дом, и децата, изгубили детството си“ (http://www.militarymuseum.bg/Pages/News/news_16_poemvri-17.html, посетен на 29 ноември 2017 г.)

20 Друг е въпросът, че в къщите музеи биографията на героя нерядко е изложена като хронология от житейски факти, а не наративизирана, представена във формата на разказ.

21 Григор Григоров, „Къщата музей на героя: какъв е възможният разказ?“, *Музеят отвъд нацията?*, съст. Светла Казаларска, Николай Вуков, Иглика Мишкова. София: „Гутенберг“, 2016, 343-372.

22 За използването на биографичния подход в музейните експозиции – вж. Ана Лулева, „Предмети, биографии, разкази. За приложението на биографичния подход в музейната експозиция“, *Виж кой говори: комуникационни и интерпретационни модели в музея*, съст. Светла Казаларска, Лозанка Пейчева, София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 2014, 101-109.

23 За приложението на разказите от първо лице, единствено число, в музея – вж. напр. Радостина Шаренкова-Тошкова, „Истории от първо лице единствено число: приложения в музея“, *Известия на Регионален исторически музей – Русе*, том XVI, 2012, 299-310; Николай Ненов, „Последните думи на Ернестина“. *Интерпретационни модели и интерактивност на посланията в музея*, *Виж кой говори: комуникационни и интерпретационни модели в музея*, съст. Светла Казаларска, Лозанка Пейчева, София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 2014, 171-177.

24 Вж. рубриките „curator stories: collecting“ и „curator stories: objects“ в уебсайта на изложбата (<https://amhistory.si.edu/september11/exhibition/>, посетен на 1 декември 2017 г.).

25 За артистичните интервенции в музея – вж. напр. Lyndsey Boekenkamp, „Alternative Legacies: Artist Projects in History Museums and the Importance of Context“, *Journal of Arts and Humanities*, vol. 1, no. 3, 2012, 107-128; Khadija Caroll La, „Object to Project: Artists’ Interventions in Museum Collections“, *Sculpture and the Museum*, ed. Christopher R. Marshall. Farnham: Ashgate, 2011; Susanne Leeb, „Contemporary Art and/in/versus/about the Ethnological Museum“, *Darkmatter Journal*, no. 11, 2013

<http://www.darkmatter101.org/site/2013/11/18/contemporary-art-andinversusabout-the-ethnological-museum/>, посетен на 1 декември 2017 г.); Paul Basu, Sharon Macdonald, „Introduction: Experiments in Exhibition, Ethnography, Art, and Science“, *Exhibition Experiments*, ed. Sharon Macdonald, Paul Basu. Malden, MA, Oxford: Blackwell Publishing, 2007, 1-24; Mirjam Shatanawi, „Contemporary Art in Ethnographic Museums“, *The Global Art World: Audiences, Markets, and Museums*, eds. Hans Belting, Andrea Buddensieg. Ostfildern: Hatje Cantz Verlag, 2009, 368-384; Miranda Stearn, „Contemporary Challenges: Artist Interventions in Museums and Galleries Dealing with Challenging Histories“, *Challenging History in the Museum: International Perspectives*, eds. Jenny Kidd, Sam Cairns, Alex Drago, Amy Ryall, Miranda Stearn. Surrey & Burlington, VT: Ashgate,

2014, 101-114, и др.

26 Shelley Ruth Butler, "Reflexive Museology: Lost and Found", *The International Handbooks of Museum Studies: Museum Theory*, eds. Andrea Witcomb, Kylie Message. Chichester: John Wiley & Sons, 2015, 159-182.

27 Повече за изложбата „Le musée cannibale“ – вж. *Le musée cannibale*. Neuchatel: Musée d'ethnographie, 2002; Henrietta Lidchi, "Culture and Constraints: Further Thoughts on Ethnography and Exhibiting", *International Journal of Heritage Studies*, vol. 12, no. 1, 2006, 93-114.

28 Повече за изложбата „Into the Heart of Africa“ – вж. Enid Schildkrout, "Ambiguous Messages and Ironic Twists: Into the Heart of Africa and The Other Museum", *Museum Studies: An Anthology of Contexts*, ed. Bettina Messias Carbonell. Malden, MA, Oxford, Chichester: Wiley-Blackwell, 2012, 168-176; Shelley Ruth Butler, "The Politics of Exhibiting Culture: Legacies and Possibilities", *Museum Anthropology*, vol. 23, no. 3, 2000, 74-92; Shelley Ruth Butler, "Reflexive Museology: Lost and Found", *The International Handbooks of Museum Studies: Museum Theory*, eds. Andrea Witcomb, Kylie Message. Chichester: John Wiley & Sons, 2015, 159-182; Jeanne Cannizzo, "Exhibiting Cultures: Into the Heart of Africa", *Visual Anthropology Review*, vol. 7, no. 1, 1991, 150-160; T. Cuyler Young, Jr. "Into the Heart of Africa: The Director's Perspective", *Curator*, vol. 36, no. 3, 1993, 174-188; Henrietta Riegel, "Into the Heart of Irony: Ethnographic Exhibitions and the Politics of Difference", *The Sociological Review*, 1996, 83-104.

29 Andrew Dewdney, David Dibosa, Victoria Walsh, eds., *Post-Critical Museology: Theory and Practice in the Art Museum*. London & New York: Routledge, 2013

30 Примерите са многобройни: Музеят на вещите (*Museum der Dinge*) в Берлин; Музеят на Югославия в Белград; *Visible Storage Study Center* към Музея на Бруклин в Ню Йорк; *Visual Storage* в Музея „Виктория и Албърт“ в Лондон; Екомузей с аквариум – Русе, и др.

31 Anthony Shelton, "Museums and Anthropologies: Practices and Narratives", *A Companion to Museum Studies*, ed. Sharon Macdonald. Malden, MA & Oxford: Blackwell Publishing, 2006, 64-80.

32 Повече за изложбата *Les Immatériaux* – вж. Jean-François Lyotard, "Les Immatériaux", *Thinking about Exhibitions*, eds. Reesa Greenberg, Bruce Ferguson, Sandy Nairne. London & New York: Routledge, 1996, 159- 173.

33 Jean-François Lyotard, *Les Immatériaux*, 160.

34 Пак там, 162.

35 Пак там, 162.

БИБЛИОГРАФИЯ

Вуков, Николай. „Музеят отвъд нацията, нацията отвъд музея: бележки върху постнационалното и музейните репрезентации“, Музеят отвъд нацията?, съст.

Казаларска, Светла, Николай Вуков, Иглика Мишкова. София: „Гутенберг“, 2016, 36-74.

Григоров, Григор. „Къщата музей на героя: какъв е възможният разказ?“, Музеят отвъд нацията?, съст. Казаларска, Светла, Николай Вуков, Иглика Мишкова. София: „Гутенберг“, 2016, 343-372.

Казаларска, Светла. „За една нова Нова музеология“, Виж кой говори: комуникационни и интерпретационни модели в музея, съст. Казаларска, Светла,

Лозанка Пейчева. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 2014, 43-51.

Казаларска, Светла, Николай Вуков, Иглика Мишкова, съст. Музеят отвъд нацията?, София: „Гутенберг“, 2016.

Кьосев, Александър. „Що е разказ? Между парадигмите. Втора лекция“, Институт по социология „Иван Хаджийски“, 5 април 2013 г. (<http://inso.bg/що-е-разказ-между-парадигмите-лекция-954.html>, посетен на 20 ноември 2017 г.).

Лулева, Ана. „Предмети, биографии, разкази. За приложението на биографичния подход в музейната експозиция“, Виж кой говори: комуникационни и интерпретационни модели в музея, съст. Казаларска, Светла, Лозанка Пейчева, София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 2014, 101-109.

Ненов, Николай. „Последните думи на Ернестина“. Интерпретационни модели и интерактивност на посланията в музея“, Виж кой говори: комуникационни и интерпретационни модели в музея, съст. Казаларска, Светла, Лозанка Пейчева, София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 2014, 171-177.

Станчева, Силвия. „Музей и нация: репрезентиране на национална идентичност в българските исторически музеи“, Българска етнология, кн. 4, 2014, 443 - 457.

Шаренкова-Тошкова, Радостина. „Истории от първо лице единствено число: приложения в музея“, Известия на Регионален исторически музей – Русе, том XVI, 2012, 299-310.

Bal, Mieke. “Telling Objects: A Narrative Perspective on Collecting”, A Mieke Bal Reader. Chicago: The University of Chicago Press, 2006, 269-288.

Basu, Paul. “The Labyrinthine Aesthetic in Contemporary Museum Design”, Exhibition Experiments, eds. Macdonald, Sharon, Paul Basu. Malden, MA & Oxford: Blackwell Publishing, 2007, 47-70.

Basu, Paul, Sharon Macdonald. “Introduction: Experiments in Exhibition, Ethnography, Art, and Science”, Exhibition Experiments, eds. Macdonald, Sharon, Paul Basu. Malden, MA, Oxford: Blackwell Publishing,

2007, 1-24.

Bedford, Leslie. "Storytelling: The Real Work of Museums", *Curator*, vol. 44 (January 2001), 27-34.

Boekenkamp, Lyndsey. "Alternative Legacies: Artist Projects in History Museums and the Importance of Context", *Journal of Arts and Humanities*, vol. 1, no. 3, 2012, 107 - 128.

Boswell, David, Jessica Evans, eds. "Representing the Nation: A Reader". *Histories, Heritage and Museums*. London & New York: Routledge, 1999.

Butler, Shelley Ruth. "Reflexive Museology: Lost and Found", *The International Handbooks of Museum Studies: Museum Theory*, eds. Witcomb, Andrea, Kylie Message. Chichester: John Wiley & Sons, 2015, 159-182.

Butler, Shelley Ruth. "The Politics of Exhibiting Culture: Legacies and Possibilities", *Museum Anthropology*, vol. 23, no. 3, 2000, 74-92.

Cannizzo, Jeanne. "Exhibiting Cultures: Into the Heart of Africa", *Visual Anthropology Review*, vol. 7, no. 1, 1991, 150-160.

Carbonell, Bettina M., ed. *Museum Studies: An Anthology of Contexts*. Chichester: Wiley-Blackwell, 2012.

Caroll La, Khadija. "Object to Project: Artists' Interventions in Museum Collections", *Sculpture and the Museum*, ed. Christopher R. Marshall. Farnham: Ashgate, 2011.

Dewdney, Andrew, David Dibosa, Victoria Walsh, eds. *Post-Critical Museology: Theory and Practice in the Art Museum*. London & New York: Routledge, 2013.

Enns, Anthony. "The Art and Artifice of Peter Greenaway", *Postmodern Culture*, vol. 8, no. 2 (January 1998).

Kaplan, Flora, ed. *Museums and the Making of Ourselves: The Role of Objects in National Identity*. New York: Leicester University Press, 1994.

Knell, Simon, ed. *National Museums. New Studies from around the World*. London & New York: Routledge, 2011.

Latour, Bruno, Peter Weibel. "Experimenting with Representation: Iconoclasm and Making Things Public", *Exhibition Experiments*, eds. Macdonald, Sharon, Paul Basu. Malden, MA, Oxford: Blackwell Publishing, 2007, 94-108. *Le musée cannibale*. Neuchatel: Musée d'ethnographie, 2002.

Leeb, Susanne. "Contemporary Art and/in/versus/about the Ethnological Museum", *Darkmatter Journal*, no. 11, 2013

(<http://www.darkmatter101.org/site/2013/11/18/contemporary-art-andinversusabout-the-ethnological-museum/>, посетен на 1 декември 2017 г.).

Levitt, Peggy. *Artifacts and Allegiances. How Museums Put the Nation and the World on Display*. Oakland, CA: University of California Press, 2015.

Lidchi, Henrietta. "Culture and Constraints: Further Thoughts on Ethnography and Exhibiting", *International Journal of Heritage Studies*, vol.

12, no. 1, 2006, 93-114.

Lippmann, Walter. *The Phantom Public*. New York: Harcourt, Brace and Company, 1925.

Lyotard, Jean-François. “Les Immatériaux”, *Thinking about Exhibitions*, eds. Greenberg, Reesa, Bruce Ferguson, Sandy Nairne. London & New York: Routledge, 1996, 159-173.

MacLeod, Suzanne, Laura Hourston Hanks, Jonathan Hale, eds. *Museum Making: Narratives, Architectures, Exhibitions*. Oxon, New York: Routledge, 2012.

Pagani, Camilla. “Exposing the Predator, Recognising the Prey: New Institutional Strategies for a Reflexive Museology”, *ICOFOM Study Series*, vol. 45 (2017), 71-83.

Preziosi, Donald. “Narrativity and the Museological Myths of Nationality”, *Museum Studies: An Anthology of Contexts*, ed. Carbonell, Bettina M. Malden, MA & Oxford, Chichester: Wiley-Blackwell, 2012, 82-91.

Riegel, Henrietta. “Into the Heart of Irony: Ethnographic Exhibitions and the Politics of Difference”, *The Sociological Review*, 1996, 83-104.

Robbins, Bruce, ed. *The Phantom Public Sphere*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1993.

Schildkrout, Enid. “Ambiguous Messages and Ironic Twists: Into the Heart of Africa and The Other Museum”, *Museum Studies: An Anthology of Contexts*, ed. Carbonell, Bettina M. Malden, MA, Oxford, Chichester: Wiley-Blackwell, 2012, 168-176.

Shatanawi, Mirjam. “Contemporary Art in Ethnographic Museums”, *The Global Art World: Audiences, Markets, and Museums*, eds. Belting, Hans, Andrea Buddensieg. Ostfildern: Hatje Cantz Verlag, 2009, 368-384.

Shelton, Anthony. “Museums and Anthropologies: Practices and Narratives”, *A Companion to Museum Studies*, ed. Sharon Macdonald. Malden, MA & Oxford: Blackwell Publishing, 2006, 64-80.

Stearn, Miranda. “Contemporary Challenges: Artist Interventions in Museums and Galleries Dealing with Challenging Histories”, *Challenging History in the Museum: International Perspectives*, eds. Kidd, Jenny, Sam Cairns, Alex74-188.

**Статията е публикувана в академичното електронно списание за култура и изкуства „Пирон”, брой 15/15 март 2018 година.*

НАЦИОНАЛНИЯТ МУЗЕЙ НА ОБРАЗОВАНИЕТО КАТО ОБРАЗОВАТЕЛНА СРЕДА. РЕСУРСИ, ВЪЗМОЖНОСТИ, ОПИТ

Любка Тинчева, директор на Национален музей на образованието

Днес музеят не е само храм и съкровищница на материална и духовна култура. Той има мисията да направи тази култура достояние на хората и най-вече на подрастващите. Съвременният музей е сред най-достъпните и егалитарни културни институции. Той съчетава функциите на изследователски център, образователна институция, пространство за свободното време и място за обществени събития. Музеите все повече и по-бързо се превръщат в автентични центрове за общуване и споделяне на знание като използват не само технологии, но и нови методи за културен мениджмънт и нови музейно-педагогически практики.

Като приемат своята нова мисия и ориентират вниманието си извън стените на музея, музейните специалисти се ангажират с множество дейности, които целят не само да увеличават посещаемостта, но и да спечелят посетителите, да ги опознаят и приобщат към институцията, да разберат дали хората, дошли в музея, намират вълнуващото, запомнящо се и обогатяващо преживяване, каквото търсят и очакват.

Националният музей на образованието е мястото, където младите хора обогатяват своите познания и могат да направят връзка между история и съвремие.

През годините Националният музей на образованието успя да изгради собствена визия, която го отличава от останалите и привлича публиката именно със спецификата си.

Постоянната музейна експозиция впечатлява посетителите с научната си издържаност, художественото изпълнение и с разнообразните форми и изяви, разкриващи достойнствата ѝ и приобщаващи хората към културното наследство.

Усилията на музейните специалисти са насочени към предлагане на качествен културен продукт, грижливо обслужване на посетителите, разнообразяване на дейностите, увеличаване на публичните изяви, въвеждане на образователни програми и други. Но преди всичко насочени към посетителя. Защото той не е и не трябва да бъде просто пасивен консуматор, а участник в събитията, действащо лице, създател, творец.

Богатството на един музей е неговият фонд, зависещ от уникалните качества и степента на пълнота на неговите колекции. Националният музей на образованието съхранява над 180 000 документа, снимки и веществени материали, свързани с просветното дело от X век до наши дни, сред които ценни издания от библиотеката на Габровското училище, личната библиотека на Васил Априлов от 233 книги, много от които

библиографска рядкост. Най-старото издание е Омировата „Одисея” от 1551 г. Тук се съхранява най-богатата колекция учебници от Възраждането до наши дни. Част от музейния фонд са оригинални документи, свързани с изграждане и управление на учебното дело у нас, образци от свидетелства и дипломи за завършено образование, училищни знамена и печати, ученическо облекло и др.

Специализираната библиотека съдържа над 32 000 тома педагогическа, историческа, справочна литература, редки и уникални издания, речници и енциклопедии.

НМО РАЗПОЛАГА С

ПОСТОЯННА ЕКСПОЗИЦИЯ
ВЪНШНА ЕКСПОЗИЦИЯ
5 ВЪЗСТАНОВКИ
2 МУЗЕЙНИ КЪТА
ЗАЛА ЗА ВРЕМЕНИ
ИЗЛОЖБИ

Музеен кът Учебен кинематограф

Възстановка на частна кухня

Кабинет по естествени науки

Възстановка на Габровското училище

Кинозала

Зала за временни изложби

Учебна стая, 30-те години на XX век

Музеят разполага с 4 експозиционни зали и 5 възстановки - на килийно училище, на детска градина от края XIX век, на Габровското училище - първото новобългарско училище, на кабинет по естествени науки, на класна стая от 20-те - 70-те години на XX век, оформен към „Учебен кинематограф” и външна експозиция от 12 сменяеми табла „Алея на знанието”.

Кинозалата на музея е обновена с конферентни столове и маси, интерактивна дъска с образователен презентационен софтуер и магнитен флипчарт. Това позволява организиране на работни кътове за учениците в зависимост от възрастта, големината на групите и целите на посещение. Подобриха се възможностите за презентационна дейност, конференции, срещи и други.

Използвайки многообразието на експозицията и богатството на

фонда, Националният музей на образованието е в услуга на училищата в Габрово и страната с идеята да приобщи младите хора към културните ценности, които притежава. За тази цел музейните специалисти предлагат поредица от теми, които разширяват комуникацията с различни по възраст и интереси ученически групи: **„От миналото и настоящето с поглед към бъдещето. Аз съхранявам културното наследство.“**, **„Символи и празници в моето училище“**, **„Приятел на музея“**, **„Пътеки на знанието“**, **„Учениците имат длъжност“**, **„Делах благодетелям“**.

Музейните специалисти работят съвместно с учителите по история, литература, география, физика и др. учебни дисциплини. Алтернативен тип екскурзоводна беседа с огромно емоционално въздействие и дълготраен образователен ефект са съвместните уроци, които дават възможност за засилване на ползотворните връзки в сътрудничеството „музей-училище“, за въвеждането на нови иновативни и интерактивни практики, за дейности, които насърчават учениците да посещават повече музеите и да ги превърнат в желано за тях място.

Част от занятията са посветени на голямата тема **„Училището на нашите предци“**, която започва от „Калема и таблата на дядо“. Във възстановките на килийното и взаимното училище децата стават ученици от минали времена и отнасят със себе си незабравими спомени.

Уроците се обогатяват с филми, свързани с тематиката на музея и учебното съдържание.

Често използван интерактивен подход е дидактическата анимация, която се изразява в обогатяване процеса на обучение с игрови, занимателни, забавни, атрактивни елементи, формални по отношение съдържанието на учебно-познавателните дейности и насочени към стимулиране на положителни емоционални преживявания, свързани с тях.

Дидактическата анимация е свързана и със съвременната философия на образованието, която поставя детето с неговите чувства, емоции и преживявания в центъра на образователната система.

На този принцип са разработени образователните игри със състезателен характер, които стимулират учениците в усвояването на трайни знания („Познаваме ли българските будители?“, „Годишно изпитание“, „Детектив в музея“, „Рибното букварче стана ми другарче“). По интересен и нетрадиционен начин децата се запознават с отделни теми и личности от историята на българското образование. Забавният характер на обучението осигурява позитивна емоционална нагласа и мотивация за учене.

Над десет години (от 2008 г.) музейните специалисти работят по образователната програма „Детинска мъдрост - музейна забавачница“, насочена към деца от предучилищна възраст. През 2017 г. програмата спечели наградата на Сдружение „Български музей“ в категория „Образователна инициатива“.

На принципа едютеймънт - обучение чрез забава, се реализират уроци по различни методи за предучилищно образование - Фрьобелова-

та метода, метода на Мария Монтесори, метода на центровете на интереса на Овид Декроли и метода на проектите на Уйлям Килпатрик. Уроците се съчетават с други традиционни музейни дейности - изложби, тематични кътове с културни ценности от фонда на музея, презентации, запознаващи родителите със съответния педагогически метод.

На базата на натрупания опит преди две години стартира идеен проект за създаване на Национален център „Музейно училище” като партньорска инициатива на Националния музей на образованието и Регионалното управление на образованието - Габрово.

Задачите на проекта Национален център „Музейно училище” са:

- координация между музейни и педагогически специалисти за ползване на музеите и културно-историческите пространства като съвременна образователна среда;
- запознаване на учители и музейни педагози със съвременни методи и форми за провеждане на занятия в културно-исторически пространства - музеи и места с историческа памет, и интегрирането им с учебните програми на МОН;
- популяризиране и утвърждаване на добри музейно-педагогически практики.

Дейностите на Центъра се изразяват в следното:

- създаване на съвместни образователни програми за иновативни училищно-музейни практики;
- организиране и провеждане на срещи, семинари, конференции.
- провеждане практически занятия в музея - открити уроци, забавно-образователни и интерактивни игри, творчески работилници и други;
- обвързване дейността на Национален център „Музейно училище” с процеса на кариерното развитие на педагогическите кадри и нормативното регламентиране на уроци в музея и музейни уроци в училище.

Защо идеята за този център тръгна от Националния музей на образованието, а не от други музеи в Габровска област, които също имат добър опит в музейно-педагогическата практика?

Обективната даденост е, че:

НМО е единственият специализиран музей, който изпълнява общонационални функции по опазване и представяне на културните ценности, свързани с просветното ни минало.

В правилника на музея е формулирана „двойната му мисия”. От една страна - като културна и научна организация и обслужващо звено за съхраняване и развитие на образованието към Министерството на образованието и науката НМО да бъде „живата памет“ на просветното минало. От друга - да пренася културно-историческото наследство в съвременното и да стимулира връзката между музейната и училищна общност за формиране на нравствени ценности и национална идентичност.

Субективният фактор е, че от своето създаване НМО работи

успешно в насоката за превръщане на музея в образователна среда без да е в рамките на конкретна програма на национално ниво.

Искам да подчертая още, че това беше идея, родена не само от дългогодишния опит на Националния музей на образованието в работата с училища, детски градини, висши учебни заведения, клубове по интереси, неправителствен сектор и т.н. Опирайки се на дългогодишния си опит, тръгнахме към проект, който да отговори на динамиката на днешния ден, на търсенията на младите хора и изисквания на новите образователни и музейни задачи.

Беше организиран и проведен семинар на тема „Културното наследство в учебните програми по История и цивилизации“, който постави началото на практическата дейност на център „Музейно училище“ в помощ на педагогическите кадри.

На семинара представители на Музей „Дом на хумора и сатирата“, Регионален етнографски музей на открито „Етър“, Специализиран музей за резбарско и зографско изкуство - Трявна, ХГ „Христо Цокев“, НМО и МАИР „Боженци“ презентираха възможностите на своите институции за провеждане на задължителни, избираеми и факултативни учебни часове по общообразователните предмети за ученици до VII клас.

В тази връзка бяха актуализирани образователните програми. Музейните специалисти разработиха програмата „В школото на нашите предци“. Тя е предназначена за ученици от II - VII клас и включва поредица от занятия на принципа дидактическа анимация, свързани с изучаване и популяризиране историята на образованието с оглед интереса на музейната публика.

Всяко занятие е развито в няколко подтеми, което дава възможност за избор на конкретен тематичен кръг или за неколккратно посещение на музея за реализиране на целия модул. Всяка една от темите съдържа лекционна (теоретична) част, подкрепена с възможностите на мултимедия. Участниците имат възможност да докоснат реални исторически артефакти, да усетят автентичната атмосфера на времето, да участват в ролеви игри. Финалната част е практическа и включва занимания в „Музейната работилница“.

В дейността на „Музейно училище“ естествено се включва и Националната Априловска гимназия. Реализирахме открит урок на тема „Европейският опит и Българското възраждане“ (*разработката на урока е представена в сборника*). Десетокласници от гимназията и техните преподаватели в сътрудничество с музейните специалисти показаха възможностите за използване на съхраняваните в музея културни ценности в учебната програма по История и цивилизации.

Признание за дългогодишната работа в партньорски програми, проекти и инициативи с различни училища и детски градини от цялата страна бе включването на НМО в Националната програма на Министерството на образованието и науката „Осигуряване на съвременна образователна среда“, модул „Музеите като образователна среда“.

НМО съвместно с Регионалното управление на образованието - Габрово организира и проведе среща с представители на училища и музейни институции и галерии от Габровски регион на тема „Музеите като образователна среда“. На работния форум беше представена Националната програма на МОН. Участниците в срещата показаха възможности за използване на съхраненото културно-историческо наследство в учебните програми, както и нови, съвременни музейно-педагогически методи за работа с деца и млади хора.

В модул „Музеите като образователна среда“ на Националната програма бенефициентите са държавни и общински училища и Националният музей на образованието с проект Дни на отворените врати „Старото школо разказва“.

Целите на проекта са: да представим съхраненото богатство, свързано с образователните ни традиции, по забавен, атрактивен и близък до новото поколение начин; да пробудим у децата интерес към родното образование и култура, да възпитаваме у тях чувство на гордост и да ги научим да извличат полза от културните ценности, съхранявани в музея; да съдействаме за развитие на образованието и осигуряване на условия за личностното израстване на децата съобразно техните интереси и умения; да даваме познание, да предаваме послания и да бъдем посредник между децата и осъвремененото минало; да изграждаме духовни пространства за по-трайна връзка между поколенията.

През миналата година година НМО бе домакин на международната научна конференция „Музеите и училищната история“, в която бяха представени над 20 доклада на тема „Музейно-училищни практики

и образователни програми“. Споделеният и представен богат опит за ефективното партньорство музей-училище е включен в издадения след конференцията сборник.

През март 2019 г. организирахме семинар „Музеят като образователна среда. Добри музейно-училищни практики“.

В семинара се включиха 36 представители на музеи, галерии, архиви, училища и детски градини от София, Пловдив, Русе, Търговище, Стара Загора, Враца, Пазарджик, Хасково, Карлово, Трявна, Дряново и Габрово.

Участниците имаха възможност да се запознаят със съвременни методи, форми и практики за свързване наблюдението в музейна среда с познанието, личния и социален опит на учениците; с възможностите за обогатяване, визуализиране и ефективно усвояване на учебното съдържание в местата, свързани с културно-историческата памет.

Добрите музейно-образователни практики в НМО продължават и през учебната 2019/2020 година в създадения към музея Национален център „Музейно училище“. Министерството на образованието и науката отново подкрепи връзката музей-училище чрез модул „Културните институции като образователна среда“ от Националната програма „Осигуряване на съвременна образователна среда“. Като бенефициент музеят разработи програма за дейностите на „Музейно училище“, които в перспектива ще бъдат обвързани с процеса на кариерното развитие на педагогическите кадри и нормативното регламентиране на уроци в музея и музейни уроци в училище.

В стремежа си да изграждаме нови духовни пространства за по-трайна връзка между поколенията и ефективно сътрудничество между музей - училище разработихме интернет платформа към Национален център „Музейно училище” (<https://nmo-shkolo.com>). Тя ще свързва музейните и педагогическите кадри от цялата страна, ще обединява информацията и натрупания потенциал, ще дава възможност за популяризиране на музейно-образователните програми и добри практики.

МУЗЕИТЕ КАТО ОБРАЗОВАТЕЛНА СРЕДА

*Петя Николаева Цанова,
старши учител в СУ „Васил Левски“, гр. Кула*

Темата за музеите като образователна среда е много актуална.

В миналото те не са били предпочитано място за придобиване на знания. Днес това не е така.

През годините музеите претърпяват голяма метаморфоза и увеличават своите възможности. Днес повечето от тях разполагат с добре подготвени и квалифицирани кадри и разнообразни автентични колекции.

Това дава възможност в тях да се провеждат едни много различни образователни уроци, които грабват вниманието на аудиторията. Те са ефективна образователна среда, която е различна от класната стая и е изпълнена със занимателни и образователни материали, чрез които се стимулира интереса към различни епохи от човешкото развитие.

Музеите са местата, в които учениците могат да се докоснат до свидетелства от различните епохи. Да се запознаят с историята от зараждането на човечеството до днес като започнат от античността, преминават през средновековието и стигнат до новото време.

Всяка една от тези епохи има своето очарование и своите привърженици.

Те могат да видят колекции от предмети и от не чак толкова далечното минало. Такива, които са използвани от техните родители, баби и дядовци.

Благодарение на работата на добре подготвени специалисти, представената информация може да предизвика интерес у учениците, които в по-голямата си част показват своето безразличие и незаинтересованост. Посещенията в такива музеи са благоприятна среда за стимулиране на ученето.

Ученето е процес, в който активно се включва опитът, а музеите са подходящото за целта място, тъй като знанията, придобити в тях, се базират върху опита на миналите поколения. Те са една важна институция, която се грижи за опазването и съхраняването на историята ни. Всеки народ трябва да познава своето минало и да се гордее с него.

Съвременното дигитално общество има възможност, дори във време на криза, виртуално да посещава музеите в света и да се запознава с материалните съкровища на историята. Това е възможно благодарение на дигитализацията на културните инициативи, свързани с музеите.

Днес, когато имаме толкова много свободно време, можем да се възползваме от този безценен и безплатен ресурс за достъп, до който след време няма да имаме възможност. Можем да се докоснем до артефакти, които в реално време не бихме могли да видим и познаем.

ЗА УЧЕБНИЦИТЕ И ГЕОГРАФСКИТЕ ЗНАНИЯ ОТ ОСВОБОЖДЕНИЕТО ДО НАЧАЛОТО НА 20 ВЕК - ОПИТ ЗА РЕТРОСПЕКЦИЯ

гл. ас. д-р Поля Йорданова

ON TEXTBOOKS AND GEOGRAPHICAL KNOWLEDGE FROM LIBERATION TO THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY - AN ATTEMPT FOR RETROSPECTION

Prof. Assistant Phd. Poly Yordanova

Immediately after the Liberation, under the influence of the new socio-political situation, the role of education and enlightenment for the development of national consciousness and spiritual continuity among students strengthened. It was purposefully led by the educational authorities at the time. The Bulgarian school in this period was an incentive to turn the national idea into a part of the civic education and upbringing of the Bulgarian youth. The knowledge of the past and of the geographical features so important in the post-liberation period retains and even increases its social role in the new capitalist epoch, which characterizes the time frame. At the end of this analysis we can summarize that the textbooks from the period of post-liberation Bulgaria meet the requirements of the Ministry of Education, the curriculum is tailored to the abilities of students and the principles of accessibility and visibility are observed. The authors have invested creative thinking, imagination and a somewhat pragmatic approach.

Непосредствено след Освобождението, под въздействието на новата обществено-политическа обстановка, ролята на образованието и просветата за развитие на национално съзнание и духовна приемственост при учащите се укрепва. Тя целенасочено е ръководена от органите на просветното дело тогава. Българското училище в този период се явява стимул за превръщане на националната идея в част от гражданското образование и възпитание на българските младежи. В изследвания период липсват документални сведения, които да разкрият как чрез преподаването на географски знания се възпитава национално чувство и се укрепва българското самосъзнание. Това, в известна степен, затруднява днешните научни изследвания. Липсата и на методика за подобен род обозначения води до по-трудното определяне на степента на приемственост, както и до достигането до обективни заключения.

Знанията за миналото и за географските особености, така значими в следосвобожденския период, запазват и дори увеличават социалната

си роля в новата капиталистическа епоха, характеризираща времевата рамка. Проблемът за учебниците по родна география в този период има различни аспекти. Ограничената задача на настоящето изследване се съсредоточава в сравнение и анализ на учебното съдържание по българска география и отечествоведение в трето и четвърто отделение по тогавашната учебна система, за периода 1878 - 1900 година. Хронологичната граница е определена, изхождайки от историческите факти, че в края на 19 век излизат от печат първите български географски учебници, съобразно Правилника за учебниците от 1897 г. – първата административна регламентация за съставяне на учебници след Освобождението. В периода до 1899 - 1900 г. излизат значителен брой нови учебници, съобразени с правилника. Законът за обществените и частните училища от 7 февруари 1885 г. е първият относително цялостен законов акт, но той не съдържа специални разпоредби за учебниците. Законът за народното просвещение от 1891 г. има и Постановление, в което се казва, че МНП утвърждава учебниците за основните училища съобразно действащите учебни програми. Въпреки закона, се допуска учителите сами да вземат решение по кои учебници ще преподават. МНП само формално утвърждава решенията, взети от Учителските съвети, за направения от тях избор на учебници. Подобна практика продължава до 1897 г., когато е изработен и утвърден Правилник за учебниците от Висшия учебен съвет. Трябва да се отбележи, че патриотичната идейна основа на учебниците не е съпроводена непременно с насаждане на шовинистични схващания, присъщи за историческия период. Толерантното отношение на авторите към съседните балкански народи и желанието за обективно представяне на международните отношения присъства в изложението на учебното съдържание.

Направеният анализ на Закона за народното просвещение от 1891 г. показва, че се поставя акцент върху националното възпитание на учебниците и учителите. Под давлением на педагогическите и културните среди, както и необходимостта от контрол на МНП над съдържанието в учебниците, през 1897 г., следвайки Правилника за учебниците, в срок от един месец преди началото на учебната година МНП е трябвало да обяви официално одобрените учебници, по които учителите ще изберат да преподават. На рецензиране били подложени всички, издадени до този момент учебници. Сред одобрените от МНП учебници по география и отечествоведение са тези на Иван Бракалов, на Ц. Вакъвчиев, на Иван Гюдюлев, рецензирият учебник на С. Христов от 1890 г., както и на Н. Драганов и Х. Мирков, на Гр. Иванов и др..

Фиг. 1 Заглавни страници на учебници по география, 1896 – 1897 г.

Направеният преглед на учебниците по география доказва, че цитираните автори съумяват издържано от гледна точка на водената културна и образователна политика на държавата да интегрират добре знанията по родна география и история, за да поднесат едно силно въздействащо и патриотично насочено учебно съдържание. Урокът винаги е бил и е основна форма на организация на обучение, в която се осъществява единство между учителя и ученика, с помощта на която се разработва, представя и усвоява определена тема от учебното съдържание за определено време. Взимайки предвид същността на урока, авторите на учебници по география се съобразяват, че трябва да има двустранен процес с главна цел усвояване и формиране на нови знания от ученика. В тази връзка, за успешното осъществяване на целта, авторите от онова време разбират, че е необходимо да се избере и използва най-подходящият и достъпен начин за представяне на географската информация в учебника. Днес, както пише Драганова (Rules for characterization of a country in the new geographic and economic textbooks – V grade. – В: International Scientific Refereed Online Journal with Impact Factor SocioBrains, February 2019, ISSUE 54, с. 523) „...Повечето варианти на учебници са със запазено наименование на раздела спрямо областта на компетентност по ДОС и темата на учебното съдържание по учебна програма...”

Учебникът по отечествоведение на Н. Гюджюлев от 1896 г., предназначен за средния курс, втора година на основните училища включва уроци по география и история, както и 12 снимки. Той е издаден в печатница Хр. Данов в Пловдив, 1896 г. В раздел география включва: България, Одрински вилает, Македония, Европейска Турция. В раздел

История са включени уроци от създаване на азбуката до Съединението и войната със Сърбия. Цялото географско изложение минава под знака на идеята за етническата цялост на българите, живеещи на Балканския полуостров. Въведено е и разбирането и разделението между етнически и политически граници на България. Сполучливо се интегрират географски и исторически знания чрез акцент на историческата география на разглежданите територии и народонаселението.

От хронологията интерес за нас представлява описанието на столицата София и снимката на града. Жителите ѝ тогава наброяват 47 000 души, занимават се с търговия, а образованието е съсредоточено във военното училище, висше училище, мъжка и девическа гимназия. Градовете са описани въз основа на протичащите през или около тях реки. Като основен поминък на населението са определени земеделие и скотовъдство, а занаятите „се намират в западнало състояние... търговията не е толкова развита, защото няма добри пътища...”.

Интересно е описанието на Одринския вилает, в пределите на страната, споменава се град Свилен на левия бряг на р. Марица и старото му име Мустафа-Паша с главен поминък земеделие, винарство и отглеждане на буби. „Градецът Чирман” – на десния бряг на р. Марица, станция на железницата, Люле-Бургаз – до западните поли на Странджа, Баба-Ески, Лозен-град – прочути с хубави лозя, вино с най-добро качество и станции на железниците. Изрично е описано, че границите на Одринския вилает следват Берлинския договор от 1878 г. и остават под властта на Турция.

За Македония характеристиката включва реки, градове и планини, придружена с кратка историческа характеристика от кога е независима и свободна. Границите са определени „...от Охридското езеро... към север... по билото на Турла планина... по билото на Шар планина, после по билото на Черна-гора... до Осоговска планина... ще настанем Рила и ще вървим, докато достигнем Западните Родопи... после по билото на Южните Родопи... до Бело море на изток от устието на река Марица... през устието на р. Вардар и ще достигнем до Солунското поле, ...по билото на Дурла планина... по билото на Грамос планина”, с площ от 60 500 кв. км.

Същата логика на представяне на материала е използвана и за описанията на Европейска Турция, Кралство Сърбия, Босна и Херцеговина, Княжество Черна гора, Кралство Гърция и Кралство Румъния.

Специално място е отделено за запознаване на учениците с Добруджа: „...1720 кв. км площ с 240 000 жители... по-забележителни градове са Сулина, Тулча, Бабадаг, Мачин, Кюстенджа...” като изрично е написано, че това е „...българската страна Добруджа”.

Фиг. 2 Учебник на Н. Гюджелев, 1896 г.

В учебниците на Ив. Бракалов от 1897 г. се дава икономо-географска характеристика в тема „Тракия“. При описанията на селищата е отбелязано следното: „Одрин... В него има български училища; Цариград... близо до Златния рог е махалата Фенер, където се намира българската черкова. Цариград е седалище на екзарха: тук има български духовни училища и семинария“.

В тема „Македония“ подходът е значително разширен, като за градовете Серес, Скопие, Охрид, Щип, Велес и Солун е дадено определението, че са български по народностен състав. Дадени са и съответните примери: „...Охрид е разположен на Охридското езеро, стара столица на българските царе... Солун... родното място на светите братя и славянски просветители Кирил и Методий, има мъжка и девическа гимназия и български търговски агент... Скопие... има български владика, училища

и български търговски агент...". Дадените сведения се припокриват и в учебника на Н. Гюдюлев.

Отново можем да направим паралел с днешните учебници и учебни програми, където Драганова (2019, с. 523) дава точна характеристика, че "За всички учебници е точно и ясно детерминирано мястото на правилото към конкретна тема в съответствие с ДОС (област на компетентност – география на континентите и на страните) и учебната програма..."

В общите бележки за Европейска Турция и двамата автори изтъкват, че „...от 5,5 милиона жители, най-многобройни са българите, около 2 милиона...". За Кралство Румъния е дадена характеристиката, че „...то се състои от земите на старото княжество/Влашко и Молдова/ и Добруджа, която доби от България...". При изброяване на селищата за Тулча е написано, че е „важен търговски град с 20 000 жители, повечето българи, които още от турско време имат добре наредени училища...”, а за населението, че „се състои главно от българи”, които са „най-многобройни чужденци в Румъния”. Подходът на изложение е същият и за Кралство Сърбия: „...се състои от земите на старото княжество и местата, които доби около Тимок и Българска Морава...”. При определяне на етническия състав на териториите е наблегнато върху местата, населени с българи: „югозападните предели...”. Споменати са и българските градове Ниш, Враня, Лясковец, Пирот. Дадените примери показват, че при историческите реалности, използвайки сравнително точен статистически материал, както и други показатели за съотношението между етническите общности в съседните на България страни, авторите на учебниците създават ясна представа за разпространението на българската народност на Балканския полуостров. Аргументите за културния потенциал са сред основните доказателства за историческото място на страната ни сред останалите държави на Балканите.

В следосвобожденските учебници замисълът на авторите за изключителното внимание върху патриотичното възпитание е доведен до завършен вид. Упътвания за изучаване на България включват упражнения, в които главно място заемат въпросите и за обратна връзка. Например: „От кои земи се състои целокупното ни Отечество? Посочете естествените граници.” Методическото изискване към учителите е „да накара учениците да подирят България на картата на Европа и сетне на картата на Целокупна България, на която нашето отечество вече е представено на голямо с всичките му планини, реки, градове и т.н....”. На учениците се поставят задачи да определят географското положение на България и нейното място в Европа и на Балканския полуостров. Те трябва правилно да определят областите Тракия, Северна България, Добруджа и Македония. Връзката с останалите под чужда власт български земи се търси в темата за притоците на р. Дунав и по-точно р. Българска Морава, като главен приток, защото „...повечето от притоците □ мият земи, населени с българи...”.

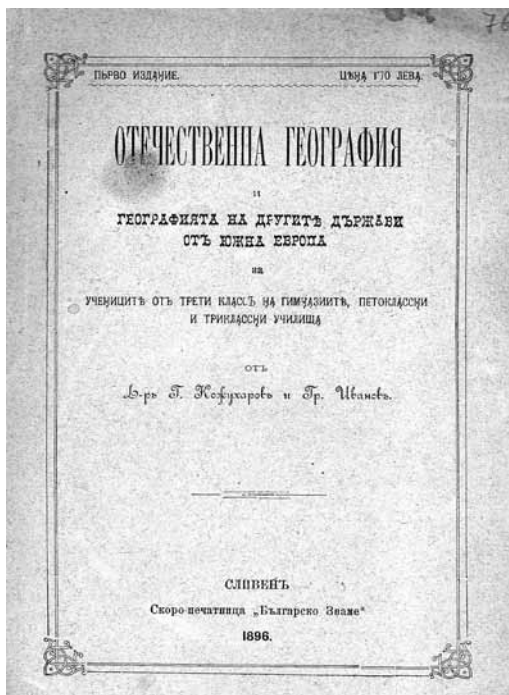
В темата за Кралство Сърбия авторът счита, че е полезно „...когато се изучава Княжество България... на децата отрано да се втълпи, че подир Марица, Българска Морава е най-забележителната наша река...”. Указанията от автора са, че: „Тракия, както и Македония, ще се изучи по-добре от другите земи на Балканския полуостров... според Сан-Стефанския договор... но според Берлинския договор се освободила само северната ѝ половина.

В темата за Европейска Турция е написано, че е образувана от две съставни части: „...обширните български земи, откъснати от целокупното ни отечество според решенията на Берлинския договор и насила оставени под властта на Турция...”. За изучаването на Кралство Сърбия е предложено градовете да бъдат обособени в две групи: градове в българските земи и в старото княжество Сърбия. Отново се втълпява, че: „...всички земи, разположени около широкия басейн на Българска Морава и поречието на р. Тимок, са населени с българи, които възлизат на брой повече от 250 000 души...” Въпросите в края на темата са свързани с посочване на българските земи около двете реки. Националната идея е умело съчетана с представяне на обективните достойнства и на останалите европейски народи. Чрез съпоставителния метод се разкриват народностната характеристика на славянските европейски народи и българския с приоритетно използване на епитети като „трудолюбиви, пестеливи, сериозни... юнаци във време на война, обичат учението” и др.

В учебника по Отчествена география за 3-ти клас на гимназиите на Н. Драганов, учител от Мъжката Априловска гимназия в Габрово, излязъл от печат през 1897 г., географската информация е представена за изучаване в 2 часа седмично. Към учебника е предвидено да има 6 броя цветни карти на южноевропейските полуострови. Първи по степен на важност е даден Пиренейският полуостров с кратки характеристики на Кралство Испания и Кралство Португалия. Следващ за изучаване е Апенински полуостров. Подробно е разгледан Балкански полуостров и Княжество България. Площта е определена на 99 705 кв. Км като „...по величината си тя надминава някои европейски господарства, като Сърбия, Гърция, Дания...”.

В темата за народонаселение е цитирана 1893 г., като последно преброяване, с 3 310 713 души, от които мъжкото и женското население са почти по равно. Според същата статистика най-гъсто населен е СевлиеВСки окръг с 50 д./кв. км, а най-рядко населен е Бургаски окръг - с 20 д./кв. км. В Княжеството има 78 града, които „са слабо населени, а селското население е 90%, което показва, че „България е земеделческо-скотовъдна страна, а не фабрична”.

Фиг. 3 Учебник на Н. Кожухаров и Гр. Иванов, 1896 г.

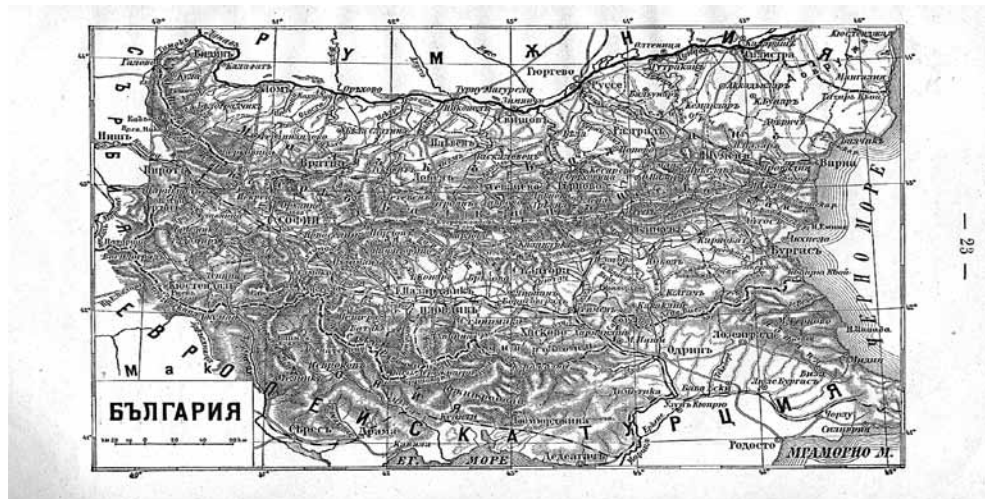

В темата „Религия и образование” се посочва, че „Духовен началник на православните българи е Българският Екзарх, на когото седалището е в Цариград..., а епархиите в Княжество България са 12...”. Интересна е констатацията за образованието след Освобождението, което „...се развива с доста бързи крачки, но то още не е достигнало до онази висота, до която са достигнали другите европейски страни... средната грамотност възлиза на 16%... и образованието бива първоначално, средно, специално и висше... За възрастните, които не са получили първоначално образование, в градовете и селата се отварят вечерни и неделни училища.” Дадени са следните примери за видовете училища с цел учениците да бъдат подтикнати да продължат образованието си в по-висока степен: „Мъжки държавни гимназии в градовете София, Пловдив, Габрово... Девически държавни гимназии в София, Пловдив, Стара Загора... специални училища по земеделие, скотовъдство, виноделие и др. в Казанлък, Свищов, Садово, Габрово... военно училище в София и висше образование... в София... то се посещава от 300 студенти.”

В тема „Промишленост“ са разгледани трите основни вида, характерни за епохата: „добивателна, ръкоделна и фабрична”, от които се твърди, че „...най-развита е добивателната”. От темата научаваме, че ръкоделната промишленост е включвала „разни вълнени, памучни, дървени, железни, кожени, глинени и др. изделия”. Центрове на този вид промишленост са Габрово, Шумен, Разград, Ямбол, Татар-Пазарджик и др.

Фабричната промишленост е характеризирана като „...съвсем слаба и почна да се развива... заедно с разпространение на образованието”. Центрове са Габрово, Русе, Пловдив, Варна, Панагюрище и др. Дълго време от съдържанието на съвременните географски учебници липсваха уроци, включващи икономически знания за бюджета и военните сили на страната. Именно тези знания се срещат в учебника на Н. Драганов. Там подробно са обяснени видовете данъци, приходи и разходи. Според действащата тогава Конституция „военната служба е лична и задължителна... продължава от 20 до 45-годишна възраст...”, а в мирно време военните сили на Княжеството достигат до 40 000 войници.” Европейска Турция се изучава в същия алгоритъм, както и темите за останалите държави на Балканите. Но обемът на информацията за страната е много по-голям, отколкото за останалите балкански държави. Интерес буди статистиката за народонаселението, където е отчетено, че „...гъстотата на населението, около 34 чел. на 1 кв. кил. е почти същото, както в Кн. България”. Подобна е статистиката и в учебника на С. Христов, от 1890 г. Почти идентично е съдържанието в двата учебника, относно образованието в Европейска Турция. Споменава се, че „по образование е останала много надир, както от Европейските държави, също и от държавите на Европейски полуостров...”. Също така, от приложената статистика научаваме интересни факти, а именно, че „...в цялата държава първоначалните, средните и специалните български училища възлизат на повече от 800 и се посещават от около 40 000 ученика и ученички”.

Фиг. 4 Карта на България, 1896 г.

Източник: учебникът на Н. Драганов, 1896 г.

В учебника на Н. Драганов е използвана интересна статистика в раздел за Турция, където е изведено като важни факти, че образование-

то сред българските деца в пределите на Европейска Турция се разраства, след като българското учебно дело е преминало под надзора на Българската Екзархия. Използваните от автора статистически данни са в подкрепа на горното твърдение, че в периода българските училища там възлизат на повече от 800 и се посещават от 40 000 ученика и ученички. В раздела за Управление като най-голям е посочен Солунският вилает, заемащ по-голямата част от Македония, населена повече с българи. Но тук липсват точни статистически данни.

Патриотизмът е водещ и в раздел Кралство Сърбия още в териториалното разделяне на страната на „...1. Съща Сърбия и 2. Българска земя, Нишки санджак, отстъпени на Сърбия по решенията на Берлинския конгрес и населени с българи...10 000 кв. кил., населени с повече от 200 000 ж.”.

Разделът за Кралство Румъния е предвиден да се изучава последен. Отново проличава личната ангажираност, болка и съпричастност на автора, като неговото желание е учениците да научат и да знаят, че областта Добруджа е 15 800 кв. км, дадена по силата на Берлинския конгрес и е населена с около 300 000 българи. Във връзка с данни за образованието е вмъкнато, че „...правителството навред отваря румънски училища – с цел пороманчване на другите народности”. В учебника липсва отделен раздел за Македония. Тя се изучава към Европейска Турция. Такъв раздел присъства в учебника на Гюджолев от 1896 г., преди приемане на новите програми. За Македония са изброени в 5 листа нейните територии и прилежащи градове с оскъдни характеристики, посочено е територия от 60 500 километра, като разделът завършва с описание, че „...в старо време е влизала в състава на българското царство...”.

Изключително интересен, съдържателен и илюстриран е учебникът по География за ученици от първи клас на гимназиите, петокласните и трикласни училища, написан от Гр. Иванов през 1895 г., учител при Сливенска държавна мъжка гимназия. Учебникът излиза от печат през 1896 г. и съдържа 51 фигури. В предговора към второ издание авторът споделя като особено добре работеща своята методика за учене на географията: „...ученикът, като има пред себе си известна карта... ще може под ръководството на учителя да изучи и усвои поред... много по-добре и... по-бърже...”. Иванов определя връзката между Всеобща география и познанията по Отечествена география като изключително полезни и градивни за учениците. За по-лесното ориентиране и асимилиране на учебния материал според него, са прибавени целесъобразни въпроси към всеки урок. В Съдържанието логично следват разделите: Математическа география, Физическа география, Политическа и икономическа география, Кратък преглед на петте части на света и България. В раздел за България са включени уроци за повърхнината, води, административно деление, държавно устройство, пътища, земеделие, индустрия и търговия.

В издадените учебници след 1886 г., по новата учебна програма

ма, откриваме пререструктуриране на учебния материал и отпадане или преместване в отделни учебници на части от математическата и физическата география. В темите за България, под всеки лист има въпроси, преповтарящи донякъде текста, без да имат претенции за откриване на неизвестното или логично мислене и съдържащи и голяма доза репродуктивност. Може би целта е била да се научи и затвърди от учениците вече наученото от текста. Напр. в Глава V, Държавно устройство, в текста се казва, че "...цялото население на България възлиза на 3 310 713, или близо 35 жители на квадратен километър.... България е разделена на 22 окръга, подразделени на 85 околии съ 78 градски и 1789 селски общини." Следват въпросите: „Колко е цялото население на България и колко души се падат на един квадратен километър?, На колко окръга, околия и общини е разделена България?“... и това се повтаря в следващите раздели. За важността на „просвещението“ поучително авторът е написал, че „...Неграмотният човек и неграмотният народ съ еднакво неспособни да водят работите си. България, която има 18 годишен свободен живот, употребява всичките средства да достигне едно по-широко развитие, достойно за един свободен народ“.

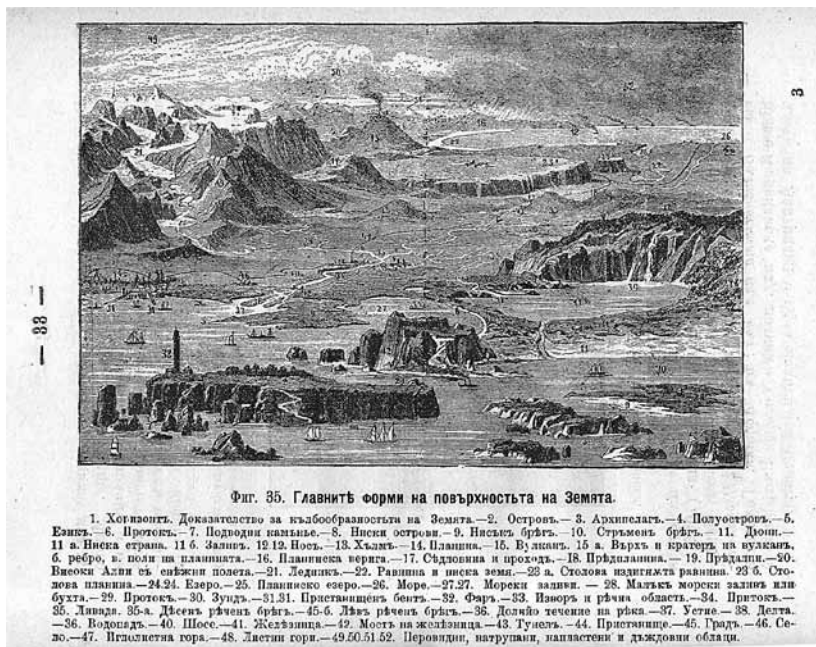
Освен издържано съдържание, преплетено с патриотизъм, учебният материал в анализиранияте накратко учебници отговаря на критерия за достъпност. Целта на уроците за нови знания, които са преобладаващи, е да се усвоят и осмислят предвижданите знания и умения в учебната програма и учебника по география. За постигането на тази цел учебникът и учебното съдържание отговарят на определени изисквания и критерии:

- степен на съответствие с учебната програма от 1897 г. на МНП;
- научност на учебното съдържание;
- достъпност на съдържанието, според възрастовите особености;
- комплексност на използваните данни и статистики;
- системност в изучаване на родния край и на Европейските страни;
- яснота при съдържание и понятия;
- актуалност на информацията.

Във всеки един от разгледаните учебници са използвани са допълнителни текстове - понякога кратки, но спомагащи за разширяване знанията и засилване на интереса на учениците към съдържанието. Пояснителният текст спомага за ориентиране на учениците в училищния учебник, както и допринася за по-лесното разбиране на някои карти, графики и снимки. Липсват таблици и други по-сложни схеми. Извън-текстовите компоненти са изключителна важна част от учебния процес. Илюстрациите и картите помагат на учениците да добият реална представа за различни процеси, явления, обекти, както например в учебника на Кожухаров и Иванов. Обслужващите илюстрации имат мотивираща роля за учениците и засилване на интереса към изучавания материал. В разглежданите уроци и учебници често липсват водещи изображения.

Интересна е концепцията за изнасянето и обясняването на термините от текста с актуални снимки в учебника на Кожухаров и Гр. Иванов, докато в учебника на Н. Драганов напълно липсват снимки. В учебника на С. Христов от 1892 г., в края е приложена статистическа таблица на Княжество България и „Контурна карта на Старопланински полуостров”. В същия учебник има и раздел топография, който не присъства в останалите учебници, може би поради промените в учебната програма.

Фиг. 5 Форми на земната повърхност

Източник: учебникът на С. Христов от 1892

Учебното съдържание и в шестте издания е разработено изцяло върху системния и комплексен подход. Материалът е цялостен и всеобхватен, отговарящ на новата програма. Критерият за системност също е изцяло покрит, тъй като разглежданите теми са част от системата на фиксирана учебна програма. В това отношение учебният материал съдържа генерализирана и обобщена географска информация, осигуряваща постигане на очакваните резултати, фиксирани в учебната програма.

Критерият за яснота на учебното съдържание е един от най-важните компоненти, с който всеки автор и учител е трябвало да се съобразява при написване на учебно пособие. Най-важното, което спазват авторите от тази епоха, е учебникът като средство за самостоятелна работа да бъде разбираем за учениците и в извънкласното им време. За задържане на интереса на учениците е било необходимо учебникът да има не толкова висок научен стил, а да бъде ясно и лесно достъпен, да

има ясно обяснение на термините и процесите.

Един от основните проблеми при обучението по география е актуалността на данните. Остарялата информация действа демотивиращо на учениците и лесно се губи техният интерес. От разгледаните материали данните са актуални във всички учебници, но при „Отечествоведение” (с 40 фигури и карти в текста) на д-р Г. Кожухаров и Гр. Иванов, 1897 г., издание на Дружествена печатница „Съгласие” в Пловдив, освен фактологични данни са обновени и данни за процеси, които протичат бавно и постепенно и са необходими непрекъснати наблюдения за извличането на такава информация, което има засилен интерес върху учениците. Така се поддържа и вниманието на учениците, научават се да наблюдават и сравняват, следователно да мислят, с което неизбежно се постига и възпитателната цел. Със задачите за чертане на карти се развива въображението им, особено при очертанието на местности и земеповърхни форми. Писмената работа, предвидена след всеки изучен урок, приучава ученика да привежда в известен систематичен ред своите мисли, както и да затвърждава географски понятия.

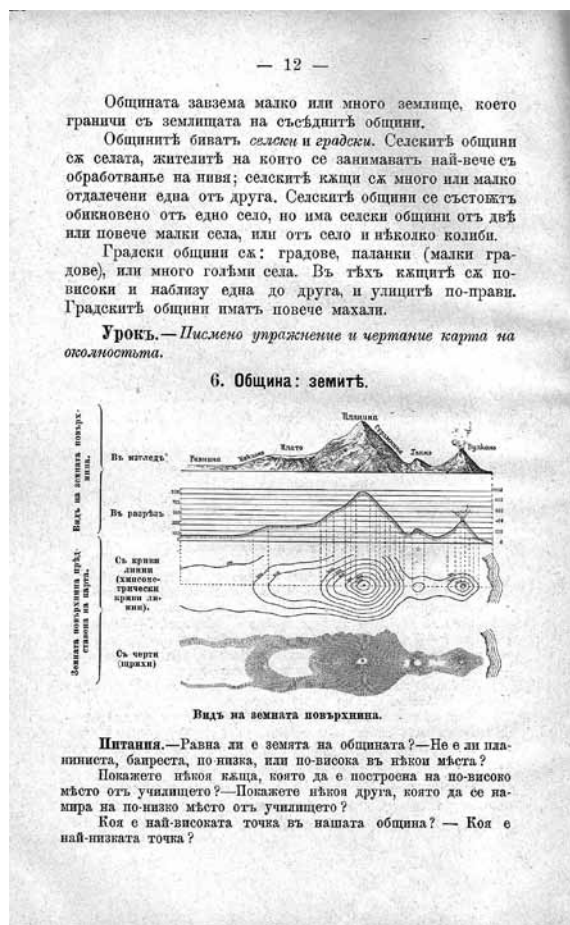
Фиг. 6 *Контурна карта на Балканския полуостров*

Източник: „Отечествоведение” (с 40 фигури и карти в текста)
на д-р Г. Кожухаров и Гр. Иванов, 1897 г.

Избирането на един учебник като „по-добър” е било и си остава трудна, но много важна и отговорна задача. След направения сравнителен анализ може да се твърди, че всеки представен тук учебник има своите предимства и недостатъци, но не това е нашата цел. Водещото е, че учебниците са служили като източник на знания и развивали мисленето на учениците...

Фиг. 7 Схемa на община

Източник: „Отечествоведение” (с 40 фигури и карти в текста)
на д-р Г. Кожухаров и Гр. Иванов, 1897 г.

Като извод бихме могли да изведем становището, че характерът и обемът на съдържанието на разглежданите раздели в учебници е съобразен с възрастта на учениците; съответства на равнището на познавателните им възможности и на подготовката им. Към уроците в повечето случаи има приложени снимки или фигури, чиято цел е да поясняват

учебното съдържание. Основните разлики са в начина на представяне на учебното съдържание. Някои от авторите са заложили на максимална достъпност на учебното съдържание като са опростили уроците до минимум информация, съобразявайки се с учебната програма. В други учебници се открива представяне на по-голям обем информация с по-малко рубрики, без задачи и въпроси, но по-богато илюстрирано съдържание.

В края на този анализ може да обобщим, че учебниците от периода на следосвобожденска България отговарят на изискванията на Министерството на просвещението, учебното съдържание е съобразено с възможностите на учениците и са спазени принципите за достъпност и нагледност. Авторите са вложили творческо мислене, въображение и донякъде прагматичен подход. Но навсякъде, макар и бегло, е отразено мнението на авторите, че за учениците е необходимо по-задълбочено изучаване на Отечествена география. И актуалността на проблема можем да намерим в думите на Гр. Иванов в предговора му към География, предназначена за ученици в гимназиите, 1896 г.: „...Само у нас може да съществува такова чудо и такъв абсурд: цели две години, в първи и втори клас, изучаваме и даже с по-големи подробности, отколкото е нужно, най-отдалечените места на земното кълбо, за които едва ли става дума някогаж, а за нашето отечество нито дума не се поменува на учениците....”.

И логично следва да си зададем въпроса: А днес...?

ЛИТЕРАТУРА:

1. **Драганова, Тамара** (2019) Rules for characterization of a country in the new geographic and economic textbooks – V grade. – В: International Scientific Refereed Online Journal with Impact Factor SocioBrains, February 2019, ISSUE 54, pp. 518 - 530. ISSN 2367-5721. <http://sociobrain.com/bg/top/issues/Issue+54%2C+February+2019/>
2. **Драганов, Н.** Учебник по Отечествена география и Географията на другите господства в трите Южно-европейски полуострова. За трети клас на държавните мъжки гимназии и класните училища. Печатница на Г. Кехаев, Габрово. 1897.
3. **Кожухаров, Г. и Гр. Иванов,** Отечествоведение за трето отделение на основните училища (Среден курс – I година). Дружествена печатница „Съгласие”, Пловдив, 1897.
4. **Кожухаров, Г. и Гр. Иванов,** Отечествена география и география на другите държави от Южна Европа. За учениците от трети клас на гимназиите, петокласни и трикласни училища. Скоро-печатница „Българско знаме”, 1896.
5. **Иванов, Гр.,** Учебник по география за учениците от първи

- клас на гимназиите, петокласните и трикласните училища. Скоро-печатница”Българско знаме”, 1896.
6. **Христов, С.** Земеописание за класните народни и държавни училища. Част Втора. Европа, Америка и Австралия. С 5 карти извътре. Издание и печат „Христо Г. Данов”. Пловдив. 1890.
 7. **Гюдюлев, Н.** Уроци по Отчествоведение (география и история) за средния курс, втора година, от основните училища. Според най-новата програма. С 12 образи извътре. Издание и печат „Христо Г. Данов”. Пловдив. 1896.
 8. **Мирков, Хр.** Географията за първа година от горний курс на основните мъжки и девически училища и за първи клас на гимназиите и 5-то класните и 3-то класните училища. Според най-новата програма. Скоро-печатница на П. Мутафов и сие. Севлиево, 1896.

КОНТЕНТ-АНАЛИЗ НА ПРОГРАМА НА ГАБРОВСКИТЕ УЧИЛИЩА ОТ 1872 Г. И СРАВНИТЕЛНА ИНТЕРПРЕТАЦИЯ С НОВИТЕ УЧЕБНИ ПРОГРАМИ ПО ГЕОГРАФИЯ И ИКОНОМИКА

гл. ас. д-р Тамара Драганова

„Науката в благополучието е украшение,
а в злополучията примерище.“

Емануил Васкидович [5]

Идеята за съставяне на програма на габровските училища от 1872 г., издадена през 1973 г. (15 години след първата учебна програма в българско училище), е установяването на институционалния смисъл на училищата към тогавашните условия - че не са и не могат да бъдат „специални заведения“. Налага се образователната и програмна теза за включване на общообразователните науки, като всеки учебен предмет „от една страна развива някои душевни способности, а от друга – обогатява душевния мир на човека с общополезни знания“. [1]

Програмата на габровските училища включва два програмни варианта:

1. Програма на предметите в Главното мъжко училище
2. Програма за Главното девическо училище.

Програмата е издадена през 1873 г., но е „прегледана и одобрена от Училищното настоятелство – Габрово на 20 юли 1872 г.“ [1]

Целта на общообразователното заведение (училище) на програмно равнище е ситуирана на йерархично-стадиално ниво, фиксирана в началото от развиване на самостоятелно учене до финалния факт, че училището трябва да научи учениците как да учат (фиг. 1).

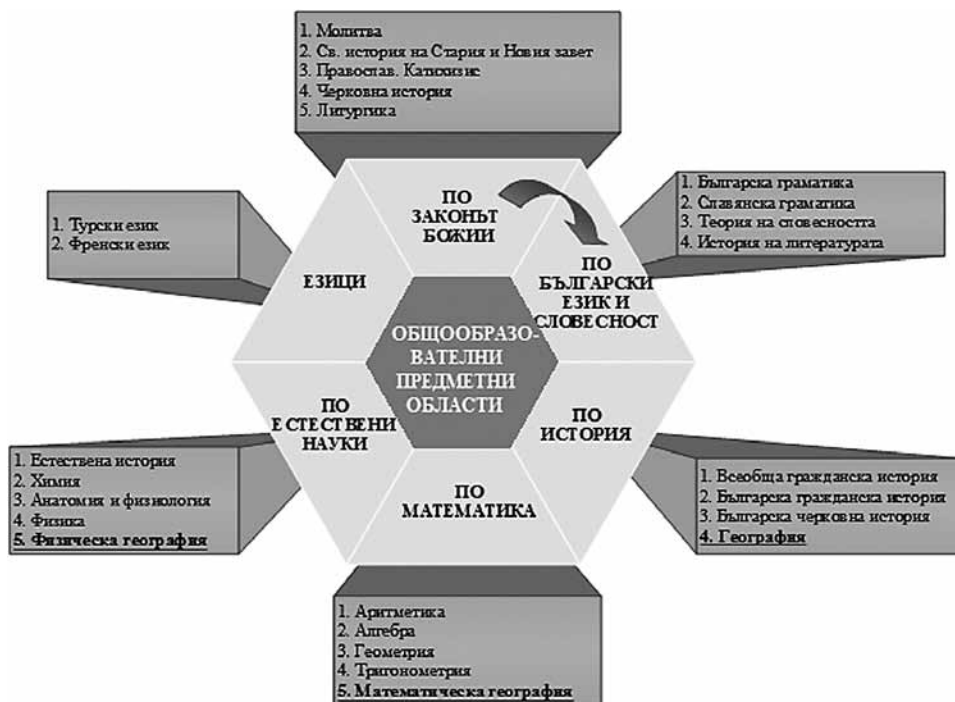
Фиг. 1. Програмен модел за целта на общообразователното училище от 1872 г.

И днес крайната цел на програмния модел от 1872 г. е актуален, защото в съвременното технологично и информационно общество учи-

лището „престава да бъде единствено място, където се учи, а се превръща в социална институция, където се учи как да се учи”. [2]

Програмата за Главното мъжко училище включва предмети, които са обединени в шест направления (предметни области) в контекста на съдържателно-предметния ракурс:

1. по Закон Божий,
2. по Български език и словесност,
3. по История,
4. по Математика, 5)
5. по Естествени науки и 6)
6. Езици (фиг. 2).

Фиг. 2. Схема на предметното обучение в Главното мъжко училище

Принадлежността на предмета **география** е локализирана в три от общо шест предметни обучения – по *История*, по *Математика* и по *Естествени науки*. Необходимо е да се направи разграничаване на **предметното обучение при първоначалните училища**, където в съдържанието са включени „*обикновени неща, които човек вижда сякога пред очите си, например къща и покъщнина, храна и облекло, за растенията, за животните и пр.*” [1] **Предметното обучение в пригответелните училища** обхваща подготовката по някои предмети като *География*, *История*, *Закон Божий* и др.

Програмата е част и принадлежи към първия период в развитието на училищната география в страната (1835 – 1878 г.) и видимо е унаследила съдържателно-диференцираните аспекти на първите учебници по Землеописание. [3] В *Кратка география* на Иван Богоров географията е поделена на трите ѝ главни части – „*Космография (или Математическа география), Физическа география и Политическа*”. [4] Според Богоров съдържателните аспекти на Космографията или Математическата география са големината и образът на Земята, отношенията ѝ с другите части на Вселената. Съдържателната рамка детерминира присъствието ѝ към предметното обучение по математика в пригответелните училища. Физическата география е съотнесена към предметното обучение по естествени науки, защото съдържателно обхваща изследването на земното кълбо, разделено на суша и морета, заобиколени от въздух. Политическата география е част от предметната област по история в програмата и се обяснява със съдържателните равнища за държава, население, градове, управление, вяра, образование и др.

В Програмата за габровските училища училищната география има **структурен модел 3 + 2**, като между тях няма свързваща и последователна връзка, а се констатира прекъсване от две учебни години, в които не се изучава география. В IV и V клас (или днешните VIII и IX клас) по програмата на габровските училища не се изучава география.

В програмата за предметите на Главното мъжко училище в структурно-съдържателен план географията е със значително присъствие и обхваща повече съдържание от природната и регионалната география (табл. 1).

Сравнителна макрорамка на географията по програма от 1872 г. и новите учебни програми по география и икономика от 2016 г., 2017 г., 2018 г.

(Програмата от 1872 г. е цитирана в оригинал, запазен е тогавашният правопис)

Таблица 1

ПРОГРАМА НА ГАБРОВСКИТЕ УЧИЛИЩА – 1872 г.		УЧЕБНИ ПРОГРАМИ ПО ГЕОГРАФИЯ И ИКОНОМИКА ПРИ НОВАТА ОБРАЗОВАТЕЛНА РЕФОРМА – ОТ 2016 г., 2017 г., 2018 г.	
УЧЕБНО СЪДЪРЖАНИЕ	КЛАС	КЛАС	УЧЕБНО СЪДЪРЖАНИЕ
<p><u>ГЕОГРАФИЯ</u> Понятие за планета и размер на картите. За хоризонт и страните на света. Видът на земята. Пропедевтически курс на Географията (подготвителни занятия за Географията). За изображения на глобусите и за градусната мрежа на него. За континента и неговите части. За външните и вътрешните води. За различните форми на сушата. За главните части на Океана и сушата. Кратки общи физико-политически преглед на Европа, Азия, Африка, Америка и Океания. За островите, полуостровите и планините; външните и вътрешните води; кратко описание на по-главните царства в петте части на света. Рисуване на карти.</p>	I	V	<p><u>ГЕОГРАФИЯ И ИКОНОМИКА</u> Тема 1: География на континентите и страните (Географията – древна и съвременна наука) Тема 2: Географска информация (Ориентиране в природата; Географски глобус и географска карта; Градусна мрежа) Тема 3: Планетата Земя (Планетата Земя – форма, размери и движения; Строеж на Земята; Сушата и водата на Земята – континенти и океани) Тема 4: География на природата (Релеф и полезни изкопаеми; Климат; Климатични пояси и области; Световен океан; Води на сушата; Почви, растителен и животински свят; Природни зони на Земята) Тема 5: География на обществото и стопанството (Население на Земята; Селища; Политическа карта на света; Стопанство) Тема 6: География на континентите и страните (Африка; Антарктида)</p>
	II	VI	<p><u>ГЕОГРАФИЯ И ИКОНОМИКА</u> Тема 1: География на континентите и страните (Южна Америка; Северна Америка; Азия; Австралия; Океания; Океаните на Земята)</p>

ПРОГРАМА НА ГАБРОВСКИТЕ УЧИЛИЩА – 1872 г.		УЧЕБНИ ПРОГРАМИ ПО ГЕОГРАФИЯ И ИКОНОМИКА ПРИ НОВАТА ОБРАЗОВАТЕЛНА РЕФОРМА – ОТ 2016 г., 2017 г., 2018 г.	
<p><u>ГЕОГРАФИЯ</u> ЕВРОПА. Общ преглед на Европа. Нейното положение и граници, устройството на повърхността. За водите, климата, растенията и животните; народонаселението. Политико-статистически преглед на царствата: Русия, Швеция, Норвегия, Дания, Испания, Португалия, Гърция, Италия, Турция – (наедно с васалните ѝ княжества – Сърбия, Влашко и Черногория), Швейцария, Нидерландия, Белгия, Германия, Прусия, Австрия, Франция и Англия. Границите, пространството, положението, устройството на повърхността.</p>	III	VII	<p><u>ГЕОГРАФИЯ И ИКОНОМИКА</u> Тема 1: География на континентите и страните (Европа; Балкански полуостров) Тема 2: География на България</p>
-----	IV	VIII	<p><u>ГЕОГРАФИЯ И ИКОНОМИКА</u> Тема 1: Планетата Земя (Форма и размери на Земята; Движения на Земята) Тема 2: География на природата (Геосферен строеж на системата Земя; Атмосфера – състав и строеж; Топлинен режим в атмосферата; Изпарение, влажност и валежи; Обща атмосферна циркулация. Циклони и антициклони; Климатообразуващи фактори. Климатични пояси и области; Хидросфера. Световен океан. Свойства на океанската и морската вода; Движения на океанската и морската вода. Вълни. Приливи и отливи. Движения на океанската и морската вода. Океански и морски течения; Води на сушата. Подземни води. Езера и блатата. Ледници; Реки; Литосфера. Състав на земната кора. Тектоника на плочите; Ендогенни релефообразуващи процеси; Екзогенни процеси; Педосфера. Биосфера; Природни компоненти и природни комплекси. Природни зони; Природноресурсен потенциал на Земята; Глобални проблеми на съвременността.)</p>

ПРОГРАМА НА ГАБРОВСКИТЕ УЧИЛИЩА – 1872 г.		УЧЕБНИ ПРОГРАМИ ПО ГЕОГРАФИЯ И ИКОНОМИКА ПРИ НОВАТА ОБРАЗОВАТЕЛНА РЕФОРМА – ОТ 2016 г., 2017 г., 2018 г.	
-----	V	IX	<p><u>ГЕОГРАФИЯ И ИКОНОМИКА</u> Тема 1: География на обществото (Политическа организация на обществото. Политическа карта на света; Брой, разпределение и движение на населението в света; Структура на населението в света; Селища и урбанизация; Световно стопанство; Първичен сектор. Земеделие - обща характеристика; Растениевъдство и животновъдство; Вторичен сектор; Енергетика; Металургия, машиностроене и химическа промишленост; Лека и хранително-вкусова промишленост; Третичен сектор. Транспорт; Външноикономически връзки. Търговия и туризъм; Световни и регионални организации; Тема 2: География на континентите и страните (Регионална география. Европейски регион; Региони - Азия, Северна и Южна Америка, Африка и Австралия и Океания)</p>
<p><u>КОСМОГРАФИЯ</u> Понятие за вида и големината на Земята; различните кръгове на земната повърхност. – Определение на географическа дължина и широчина. – Движение на Земята около оста си. За Слънцето. – Движение на Земята около Слънцето. – Измерване на времето (календар). За Луната: движение на Луната около Земята; синодически месец. – Лунни и Слънчеви затъмнения. За планетите: системата на Птоломея и Коперника; законът на Кеплера. – За кометите и движението им. Падащи звезди, ареоли. – Неподвижни звезди. – Движение на Слънчевата система.</p>	VI	X	<p><u>ГЕОГРАФИЯ И ИКОНОМИКА</u> Тема 1: Географско положение и граници на България Тема 2: Природна среда на България. Природни компоненти. Тема 3: Природна среда на България Тема 4: Население на България Тема 5: Селища Тема 6: Държавно устройство и управление Тема 7: Стопанство Тема 8: Регионална география. Райони за планиране</p>

ПРОГРАМА НА ГАБРОВСКИТЕ УЧИЛИЩА – 1872 г.		УЧЕБНИ ПРОГРАМИ ПО ГЕОГРАФИЯ И ИКОНОМИКА ПРИ НОВАТА ОБРАЗОВАТЕЛНА РЕФОРМА – ОТ 2016 г., 2017 г., 2018 г.	
<p>ГЕОГРАФИЯ Разпределение на сушата и форма на континентите. Острови. Релеф на сушата; вътрешния ѝ състав. Образуване на сушата. Вулкани. Изменение на твърдата земна повърхнина. Земетресения. Повдигане на земната повърхнина. За водата; постоянство на височината на водата в океана; свойства на морската вода. Движение на водата в океана. Прясна вода. Различни източници и температура на водата им; реки и езера. Метеорология; физически състав на въздуха; изменение в атмосферното налягане. Зависимост между показанията на Барометра и времето. Явления в атмосферата от действието на топлината. Изотерми и климати. Направления и скорост на вятъра; различни ветрове. Електрически метеори; громоотвод. Оптически метеори. Цветът на небето, рефракция, дъга, кръгове около Слънцето и Луната, лъжовни Слънца. Полярни сияния.</p>	<p>VII</p>	<p>XI</p>	<p>ГЕОГРАФИЯ И ИКОНОМИКА (Профилирана подготовка)</p>

[1, 6, 7, 8, 9, 10, 11]

В I или днес V клас са изучавани общо **7** предмета – Закон Божий, Български език, **География**, Аритметика, Зоология, Френски език и Турски език.

Във II клас или VI клас са изучавани общо **7** предмета: Закон Божий, Български език, **География**, Аритметика, Зоология, Френски език, Турски език.

В III клас или VII клас са изучавани общо **10** предмета: Закон Божий, Катихизис, Български език, **География**, Всеобща История, Аритметика, Алгебра, Ботаника, Френски език, Турски език.

В VI клас или X клас са изучавани общо **12** предмета: Черковна история, Кратка история на литературата, Всеобща история, Българска черковна история, Алгебра, **Космография**, Геометрия, Праволинейна тригонометрия, Физика, Анатомия и физиология, Френски език, Турски език.

В *VII клас или XI клас* са изучавани общо 7 предмета: Литургия, Педагогика, Литература, Физика, **Физическа География**, Френски език, Турски език.

Обучението по Космография и География в VI и VII клас надгражда, разширява и задълбочава познанията на учениците основно и само в областта на физическата (природната) география.

Всички курсове като теми се отличават с фактологичност, понятийна обстойност и съдържателна обемност.

В съвременното българско училище изучаването на учебния предмет *География и икономика* в задължителната подготовка като един от 20-те общообразователни предмета изгражда основите на социалните и гражданските компетентности. [12] Учебното съдържание след образователната реформа разкрива известни съдържателни аналогии със съдържателната макрорамка на програмата на габровските училища, но за основното образование при I, II и III клас или V, VI и VII клас. Общата съдържателна рамка за I или V клас са темите за *Планетата Земя, География на природата* и в частност по *География на континентите и страните*.

Във II или VI клас съдържанието е фокусирано в областта на регионалната география, като континентите и страните се изучават в различна последователност, но завършват с Австралия. За II клас последователността на изучаваните континенти – общ преглед и страните са от Азия, Африка, Америка, Австралия, а при V клас по география и икономика се започва с Южна и Северна Америка, Азия, Австралия, Океания. Структурата е с последователност на изучаваните континенти от близкото към далечното. Континентът Африка се изучава в съвременното българско училище в V клас, заедно с Антарктида.

В III или VII клас се констатира единна структурно-съдържателна концепция – изучаване на континента Европа.

Учебното съдържание на Програмата на габровските училища в VII клас се изучава в VIII клас по новите учебни програми по география и икономика от 2016 г. Спецификите във възрастовите особености на учениците от 1872 г. и учениците днес обяснява съдържателните паралели в сложността и структурата на обучението по география в училище. Аргумент за разминаването в структурно-съдържателната визия на програмите се обяснява и с теорията за трите „X” – хронологичност, хорологичност и холистичност, както и с историческите, военните, политическите, икономическите, социалните, технологичните и глобализационните промени и реалности.

В сравнителен ракурс, по отношение наименованието на учебния предмет в първия период от развитието на училищната география, учебният предмет е с име *География*, а днес в българското училище е с наименование *География и икономика*. Въвеждането на икономиката като съставна и равностойна част от името на учебния предмет е въведено през 2000 г. В нормативните и методически документи няма обосновка

за тази промяна, не е обяснен изборът и въвеждането на това наименование. В програмата на габровските училища е приложена съдържателната вариативност спрямо съдържателната предметна област на обучение (фиг. 2) – Физическа география, Космография или Математическа география и География.

В програмата на габровските училища от 1872 г. се съдържа и програма за **Главното девическо училище**, която се отличава с по-малък брой на предметното обучение, обем на съдържанието, специфични структурни промени при изучаване на географията, отсъствие на Космографията или Математическата география, ограничаване на класовете за обучение – от I до V клас или от V до VII клас (таблица 2). Прекъсване в обучението по география се констатира в IV клас, а в V клас обучението обхваща единствено физическата география, която се отличава с намален съдържателен обем спрямо Главното мъжко училище. Във втори клас е запазена структурната последователност на изучаване на континентите чрез индуктивно-дедуктивния подход - Азия, Африка, Америка и Австралия.

Структурно-съдържателна макрорамка на изучаването на географията по програма от 1872 г. за Главното девическо училище

Таблица 2

КЛАС	ОБЩ БРОЙ ПРЕДМЕТИ	НАИМЕНОВАНИЕ НА ПРЕДМЕТА - ГЕОГРАФИЯ	СЪДЪРЖАНИЕ
I (V клас)	6	География	Същите предварителни познания, които са назначени за изучаване в I клас на Главното мъжко училище по География
II (VI клас)	6	География	Подробно политико-статистическо описание на Азия, Африка, Америка и Австралия
III (VII клас)	8	География	Европа (политико-статистически преглед на Европейските царства)
IV (VIII клас)	8	-----	-----

V (IX клас)	9	Физическа География	Разпределение на сушата и форма на континентите. Острови. Вътрешен състав на сушата; вулкани, земетресения. За водата; движение на водата в океана. Различни източници и температура на водата. Метеорология. Зависимост между показанието на барометъра и времето. Явления в атмосферата от действието на топлината. Водни метеори. Електрически метеори. Оптически метеори. Полярни сияния.
----------------	---	---------------------	---

[1]

През 1872 г. и днес безспорно образованието е приоритет и обединява възпитанието, обучението и социализацията, но на различни исторически плоскости, икономическо развитие, народопсихология и социална среда, в името на определени образователни ценности, цели и принципи като двигатели към просвещението на един народ в миналото и настоящето, за да се гарантира устойчивост и качество на образованието в бъдеще.

Образователната реформа в България продължава и е базирана на формирането на устойчиви нагласи и мотивация за учене през целия живот, защото *„образованието е нагласата, отношението към света. То се придобива чрез усвояване на знанието и ценностите на предците, с чиято помощ интерпретираме света“*. [13]

ЛИТЕРАТУРА

1. Програма на Габровските училища. Цариградъ, Печатница на Д. Араміана, 1873 (одобрена през 1872 г.).
2. Йорданова, П. Съвременни аспекти на образованието в Република Кипър. – В: Сборник научни трудове от Втора Международна научна конференция „Географски науки и образование“, 1 –2 ноември 2013 г., УИ „Еп. Константин Преславски“, Шумен, 2014, с. 256- 265.
3. Дерменджиева, С., Т. Драганова. Обучението по „География на страните“ – вертикални връзки и съдържателна макрорамка по новите учебни програми в българското училище. – В: Сб. от Научна конференция „България българите и Европа – мит,

- история и съвремие”, Велико Търново, УИ „Св. св. Кирил и Методий”, 2018, том 12, с. 253 – 261.
4. Богоров, И. Кратка география математическа, физическа и политическа. Букурещ, Книгопечатница И. Копайнигов, 1851.
 5. Васкидович, Ем. Кратка енциклопедия за децата. Букурещ, Книгопечатница Йосиф Романов, 1843.
 6. Учебна програма по география и икономика за V клас (общообразователна подготовка). 2015.
 7. Учебна програма по география и икономика за VI клас (общообразователна подготовка). 2016.
 8. Учебна програма по география и икономика за VII клас (общообразователна подготовка). 2017.
 9. Учебна програма по география и икономика за VIII клас (общообразователна подготовка). 2016.
 10. Учебна програма по география и икономика за IX клас (общообразователна подготовка). 2017.
 11. Учебна програма по география и икономика за X клас (общообразователна подготовка). 2018.
 12. Наредба № 5 от 30.11.2015 г. за общообразователната подготовка.
 13. Йорданова, П., Л. Стефанова. За традицията и иновациите при обучението в българските училища, в рамките на Република Кипър. – В: Сборник от Международен симпозиум, 2017.

**ОБРАЗОВАТЕЛНИ
ПРОГРАМИ,
УРОЦИ, ИГРИ**

ОБРАЗОВАТЕЛНА ПРОГРАМА „В ШКОЛОТО НА НАШИТЕ ПРЕДЦИ”

Национален музей на образованието - Габрово

„В школото на нашите предци” е съобразена със съвременните образователни стандарти и най-добрите музейно-училищни практики. Предназначена е за ученици от I до XI клас. Съдържа седем теми, реализирани в различни по форма музейни занятия - тематични беседи, мултимедийни презентации, музейни анимации във възстановките, викторини, интерактивни игри със състезателен характер, занимания в Музейната работилница. Всички те са съобразени с възможностите, подготовката и интереса на различните по възраст участници.

Занятията се провеждат в автентична среда, която позволява на учениците да обогатят знанията си, докосвайки се до реални исторически артефакти.

Заниманията в Музейната работилница дава свобода на децата да проявят въображение, креативност и да покажат своята сръчност.

ТЕМА „О ПИСЪМЕНАХ”

- Създаване на славянската писменост - Глаголица, Кирилица
- Почитта към Светите братя Кирил и Методий и делото им
- Книжовни школи - Охридска и Плиско-Преславска, Търновска.

Първи и втори Златен век на българската книжнина.

- Пътят на книгата - от скрипториума до печатницата
- Музейна работилница - „Училище за калиграфи”

ТЕМА „ДУХЪТ НА СТАРОТО ШКОЛО”

- Запознаване с учебни пособия и книги, използвани в килийните училища.
- Дисциплината в килийното училище - награди и наказания.
- Във взаимното училище. Работа на учениците с взаимоучителните таблици. Четене и коментар на четивата за здравето и доброто поведение на ученика.
- „Старото школо разказва” - мултимедийна презентация
- Музейна работилница - „Да изработим кавалерия или взаимоучителна таблица”

ТЕМА „ВЪЗРОЖДЕНСКИ УЧЕБНИЦИ”

- Букварчето - някога и сега
- „Д-р Петър Берон и Рибният буквар” - мултимедийна презентация
- Възрожденските учебници - мултимедийна презентация
- Възрожденските тетрадки - мултимедийна презентация
- „Рибното букварче стана ми другарче” - анимация във възстановката на взаимното училище

ТЕМА „ЕВРОПЕЙСКОТО ПРОСВЕТНО ВЛИЯНИЕ ВЪРХУ УЧЕБНОТО ДЕЛО В БЪЛГАРИЯ”

- Просветен и духовен живот на българите през XVIII - началото на XIX век

Петър Берон, Васил Априлов, Неофит Рилски - носители на идеите на новото време. Създаване на български светски училища. Общата идея, че просвещението и образованието ще изравнят българите с другите европейски държави.

- Първи български гимназии
- Българското образование след Освобождението
- Чужденци - просветни дейци в България. Влияние на европейските педагогически школи върху образованието у нас.
- „Просветни традиции и модерни времена” - мултимедийна презентация

ТЕМА „ДЕЛАХ БЛАГОДЕТЕЛЯМ”

- Книжовници, просветители, благодетели през Възраждането
- Паметни места, свързани с историята на образованието в Габрово - историческа разходка по паметниците на признателност в града - мултимедийна презентация
- Музейна работилница - изработване на постери по темата

ТЕМА „УЧИЛИЩНИ СИМВОЛИ И РИТУАЛИ”

- ТРАДИЦИЯ И СЪВРЕМИЕ

- Училищни знамена и печати, ученическа униформа
- Ученически и младежки организации и съюзи
- Честване Деня на славянската писменост и култура и химнът на Св. Св. Кирил и Методий
- „Училищни печати” - мултимедийна презентация
- Музейна работилница - изработване на албум „Празникът на неговото училище”

ТЕМА „ВЕЧЕ ЗНАМ”

- Викторина - състезание между участниците в образователната програма
- Изложба на сътвореното в „Музейна работилница”

Продължителност на всяко занятие: 45 минути.

Брой занимания: 2 пъти в месеца.

ОБРАЗОВАТЕЛНА ПРОГРАМА „ДЕТИНСКА МЪДРОСТ - МУЗЕЙНА ЗАБАВАЧНИЦА”

Национален музей на образованието - Габрово

Програмата „Детинска мъдрост - музейна забавачница” е създадена през 2017 г. по повод 135 години предучилищно образование в България.

Предназначена е за деца от 5 до 7 години.

Целта е да организираме такова образователно пространство, което да активира любопитството и любознателността на децата, затова основно използваме метода *едютеймънт* - обучение чрез игри и забава.

Програмата съдържа 7 основни теми. Вниманието на децата е ангажирано в редица съвместни прояви, които не само провокират интереса на най-малките към музеите изобщо, но и формират уменията им да общуват със съхранените в него ценности от миналото. В рамките на всеки месец работим и надграждаме целенасочено различни дейности.

ТЕМА „ЗДРАВЕЙ, МУЗЕЙ!”

Запознаване на учителите със съхраняваните в музея материали (най-вече пособия и игри), свързани с предучилищното възпитание. Изработване на мултимедийни презентации по темата, предназначени за учителите от цялата страна. Организиране на занятия в детски градини по повод Деня на народните будители и Седмицата на четенето, съпътствани с тематични музейни кътове. Показване на оригинални детски книжки и списания от миналото. В част от занятията участват и родители.

ТЕМА „МУЗЕЙ В ЧЕКМЕДЖЕ”

Запознаване на децата с понятията „музей”, „музеен експонат”, „културна ценност”. Представяне на оригинални материали от музея в детските градини с цел да събудим любопитството и интереса на децата към музейните предмети.

ТЕМА „ИГРИ И ИГРАЧКИ В МИНАЛОТО”

Занятие в интерактивния тематичен кът „Детска градина по Фрьобеловата метода” с оригинални пособия на Фрьобел. Публични уроци по методите на Фрьобел, Монтесори и Декроли с участието на родители. НМО подготвя тематични кътове с експонати и предлага мултимедийни презентации за запознаване на родителите със съответния метод за обучение и възпитаване на децата.

ТЕМА „УЧИЛИЩНИ ПИСАЛА”

Запознаване с пособията за писане от различни исторически периоди, показани в интерактивните тематични кътове. Малките ни приятели влизат в пряк досег с музейните експонати и отнасят незабравими спомени. Неформалното им обучение предлага възможности за изживяване мигове в радост, игри и забавления.

ТЕМА „В ШКОЛОТО НА ДАСКАЛ НЕОФИТ”

Ролеви игри във възстановката на взаимното училище, които формират в децата склонност към внимание, съсредоточаване, старание да отговарят на въпроси.

ТЕМА „ДА СЕ ЗАБАВЛЯВАМЕ С МАМА И ТАТЕ В МУЗЕЯ”

Децата рисуват, апликират, моделират и изработват предмети от природни материали. С помощта на родителите си те имат възможност да направят свой собствен експонат. Сътвореното от детските пръстчета и въображение се представя в изложба „Дойдох, видях, оставих“. Виждайки резултата от своя труд, децата повишават своето самочувствие и увереност.

ТЕМА „ГОДИШНО ИЗПИТАНИЕ” - ФИНАЛЕН УРОК

Във възстановката на Взаимно училище децата показват пред своите учители, музейни специалисти и родители усвоените в детската градина и музея знания. Разделени на групи или по чинове те работят с подготвени за случая взаимоучителни таблици.

Взаимоучителна таблица

Български език

първи чин

1. Доверши изречението:
Аз ще бъда
Децата обичат да
2. Подреди думите в изречение:
Децата, парк, играят, в,
Бебето, плаче, гладно, козато, е.
3. Кажы обратната дума:
горе -
отпред -
пред -
високо -
чисто -
топло -
4. Кои от думичките казват противоположни неща:
На студа съм винаги облечен,
а на горещо - винаги съблечен.

Из разработени пособия за Писането отнегат Рудолф ванг 1988

Взаимоучителна таблица

Български език

втори чин

1. „Украси, думата:
стол -
гете -
мениска -
обувки -
2. От колко думи се състои изречението:
Аз обичам мама.
3. Кои звук най-често се чува в скоропозоворката:
Петър плет плете,
през три пръта прелпята,
плети Петре плета,
през три плета прелпята.
4. Кои е създад българската азбука?
.....

Из разработени пособия за Писането отнегат Рудолф ванг 1988

Взаимучителна таблица

Математика

трети чин

1. Кой може да назове пет дни от седмицата, без да каже имената им, нито техния ред?

Отговор: онзи ден, Вчера, днес, утре, Вдрузиден.

2. Когато един шъркел стои на един крак, тежи три килограма. Колко килограма ще тежи, ако стои на два крака?

3. Ема купила три килограма домати. Още колко килограма трябва да купи, за да станат шест?

4. В една торба има девет кг лешници. В друга - шест кг орехи. С колко кг лешниците от първата торба са повече от орехите във Втората торба?

Издателство "Балканска" за Експертно издание, Български език, 1988

Издателство "Балканска" за Експертно издание, Български език, 1988

Взаимучителна таблица

Околен свят

четвърти чин

1. Избройте няколко зимувачи и прелетни птици?

2. От какво се нуждае всяко живо същество, за да живее?

3. Кога са полезни и опасни Водата и огънят?

4. Назовете имената:
Нашата родина е
Столица на нашата родина е
Моят роден град е

Издателство "Балканска" за Експертно издание, Български език, 1988

Издателство "Балканска" за Експертно издание, Български език, 1988

Взаимучителна таблица

"Детинска мъдрост"

Музейна забавачница

1. На кого е паметникът пред сградата, в която се намира музея. Какво знаете за него?

2. Кой е първият учител в Габровското училище?

3. Какво представлява взаимучителният метод, по който Неофит Рилски обучава децата в Габровското училище?

4. Кое е първото букварче за българските деца и кой е неговият автор?

5. За какво се използват „панакидата“, „лясочницата“ (първия чин във Взаимното училище), „таблата с калема“, „двигата“, „мастиничката с перото“?

Издателство "Балканска" за Експертно издание, Български език, 1988

Издателство "Балканска" за Експертно издание, Български език, 1988

Взаимучителна таблица

Гатанки

От едно огнище цял свят се грее.
Шо е то? С...

Наша планина - закрилиша хайдушка
Не веднъж за правда в нея пука пушка.
Затова в много песни е възпята
и за символ на България се смята.
Тя на две разделя цялата страна
и се казва горда С... П...

Казват - птица мъдра съм била, но съм бунна, с тъмни очила.
Зная тайни стари, с дъх на мъхъл и съм горският професор
..... Б...

Зиме отпихам на юз. Ця пребивавам в чужбина.
Летом живея си тук - имама гнездо на кошана.
Лесно изкарвам си хляб - стигна ми само по жаба.
Някой ерва ли би събрал, че се наричам Ш...

Напомям целенци с изци. Не ме претръща никой с юпчек.
А инак съм добро зверче. На ли опатина лесно, че съм Т...

Живея в зората и в басините и уж не съм животно от опасните.
Но не очаквайте от мене прошка за патина, петел, или
кокошка. Не зная защо наричат ме куншица, оркато аз съм
хитрата Л...

Издателство "Балканска" за Експертно издание, Български език, 1988

Издателство "Балканска" за Експертно издание, Български език, 1988

Деца получават удостоверения за завършена подготвителна група в детската градина и изработено от музея свидетелство „Готови за 1-ви клас“.

Продължителност на всяко занятие: 15 - 20 минути.

ИНТЕГРИРАНЕ НА ГЛОБАЛНОТО ГРАЖДАНСКО ОБРАЗОВАНИЕ В ОБУЧЕНИЕТО ПО ГЕОГРАФИЯ И ИКОНОМИКА - ПЕТИ КЛАС

*Полина Стойкова, заместник-директор по учебната част
В ОУ „Христо Никифоров” - Ловеч*

I. УВОД

Днес, когато виртуалният свят замества действителния, живия, пълнокръвния, все по-важни са човешките, непреходните стойности. Все по-нужен и значим е добрият учител по география.

Крайчеки уверено към целта - изграждане на географската култура на младите хора, обръщам особено внимание на Пътя. Часовете по география и икономика са важна част по пътя към успеха на младите хора - път, изпълнен с красота и любов.

Стремя се да намирам ключ към детската душа и да я водя към хоризонта на географските знания, творчеството, духовните ценности, себеутвърждаването. Чрез подходящи интерактивни методи и техники на преподаване разпалвам любопитството към географската наука.

Географските знания за България и Европа заедно допълваме с географските закономерности в глобален мащаб. Глобалното образование осигурява възможност на учениците да мислят в глобална перспектива и да виждат обстоятелствата и проблемите, свързани в световен контекст.

Глобалното образование по определение на Съвета на Европа е образование, което отваря ума и сърцето за взаимовръзките и приликите, които съществуват между хората и общностите по света. То дава на младите хора, от които зависи бъдещето, знанията, уменията и ценностите, които ще им помогнат да направят бъдещето на света справедливо и споделено.

Като педагог насочвам усилията си в посока популяризиране на глобалното образование и постигане на прилагането му в училище. В продължение на няколко години организирам глобални творчески инициативи с участие на гости, учители и родители. Творческите събития са популяризирани сред общността чрез местната телевизия и преса.

II. ЗАЩО ИЗБРАХ МУЗЕЯ НА ВОДАТА?

Урокът на тема „С ръце и сърце при африканските деца” проведохме с учениците от V^a клас на 05.06.2019 г. в Музея на водата - Ловеч. Той е свързан с инициативата на УНИЦЕФ за „Най-голям урок в света”, която цели да популяризира сред младите хора 17-те цели за устойчиво развитие на ООН.

Проведох педагогическата практика в музея на водата, водена от убеждението, че съвременният ученик се нуждае не само от знания, умения и компетентности, но и от формирано отношение към света. Убедена съм, че няма по-подходящо място за това от музеите.

Старата градска баня Дели Хамам в град Ловеч е превърната в невероятен виртуален музей на водата. Времето и пространството тук се преплитат по интересен начин.

Прецених, че точно в тази вдъхновяваща обстановка, децата ще представят по най-добрия начин своите изследвания, идеи и решения, свързани с глобалните цели 2, 4, 6 и 13. Убедена съм, че за популяризиране на тези цели няма по-подходящо място от Музея на водата.

III. ЦЕЛИ

1. Учениците да придобият знания за 17-те цели за устойчиво развитие на ООН, като насочат вниманието си към цели 2, 4, 6 и 13.
2. Учениците, работейки в екипи, да проучат и обсъдят проблемите на африканските деца и да представят факти, доказващи съществуването им.
3. Да свържат проблемите на африканските деца с Конвенцията на ООН за правата на децата.
4. Да проучат и да представят начините, по които ЕС и международната общност помагат за решаване на проблемите на африканските деца.
5. Да споделят свои идеи и решения, с които те самите могат да помогнат.
6. Да представят аргументи за това, защо могат да се нарекат млади глобални граждани.

IV. ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ:

1. Мисленето и интересът на младите хора са насочени и към изучаване на предизвикателствата, с които се сблъскват други общности по света.
2. Младите хора са получили увереност, че решение на всеки от проблемите може да бъде намерено и че 17-те цели за устойчиво развитие трябва да бъдат грижа не само на политиците, но и на самите тях.
3. Създадено е разбиране у петокласниците, че промяната започва от местното и от националното и се простира до онова, което се намира отвъд нашите граници.
4. Учениците имат формираны умения за: критическо мислене, за обработване на информация, за сътрудничество и работа в екип, за публично говорене.
5. Учениците развиват нагласи за: солидарност, съпричастност, равенство, толерантност, емпатия.
6. Придобитите знания, умения и ценности стимулират учениците да бъдат активни граждани в съвременното глобално общество.

7. Глобалните млади граждани са ангажирани с ръце и сърце да дадат своя принос за подобряване живота на африканските деца.

V. МЕТОДИ:

Ролева игра, решаване на географски казус, работа в екип, разглеждане на конкретен пример от действителността, дискусия. Използваните методи са част от подхода „учене чрез правене” и „учене чрез съпреживяване”.

VI. ПОЗНАНИЕ:

Обучението по география и икономика в V клас е насочено към овладяване на базисни знания, умения и към придобиване на ключови компетентности. Свързано е с формиране на основите на географската култура за заобикалящото пространство на глобално и регионално ниво, като част от общата култура на учениците.

Област на компетентност: „География на континентите и страните“, тема: „Африка”.

Реализираните дейности в урока са насочени към придобиване на следните ключови компетентности: компетентности в областта на българския език, математическа компетентност, дигитална компетентност, умение за учене, социална и гражданско компетентност, умения за подкрепа на устойчивото развитие.

VII. МЕЖДУПРЕДМЕТНИ ВРЪЗКИ:

Български език и литература, Математика, Човекът и природата, Информационни технологии, Гражданско образование, Глобално образование.

VIII. ХОД НА УРОКА:

Петокласниците работиха в екипи. В основата на подготовката на четирите екипа беше четенето, проучването и събирането на информация.

В ролята на модератори и деца - посланици на УНИЦЕФ, се изяха участниците в Клуба по глобално гражданско образование.

Децата бяха вдъхновени от следния географски казус:

Вие сте млади демографи. Ще участвате в международен форум, посветен на проблемите на африканските деца. Кой от следните проблеми ще бъде водещ във вашия доклад и защо?

1. Гладуващите африкански деца
2. Липсата на чиста вода
3. Работещите африкански деца
4. Климатичните промени и африканските деца

Всеки екип отговори на три въпроса:

- Какви са фактите, които проучихте по проблема?
- Как помага международната общност?
- Как ние можем да помогнем?

Екип I изследва: Уникалната африканска природа, която създава и проблеми. Темата е свързана с глобална цел №13 от 17-те цели за устойчиво развитие на ООН - Борба с климатичните промени.

След като сподели проучените факти по проблема и отговори на въпроса как помага международната общност, Екип 1 представи своята идея за помощ:

Да превърнем Ловеч в глобален зелен град!

Екип II проучи проблема: Гладът е непростима болест, свързан с глобална цел № 2 от 17-те цели на ООН за устойчиво развитие: Край на глада за всички жители на планетата.

След като представи своето проучване Екип 2 сподели идеята си за помощ:

Да организираме дарителска кампания и да съберем средства за гладуващите африкански деца.

Екип III изследва: Водата е твое безусловно право, свързано с глобална цел № 6 от 17-те цели на ООН за устойчиво развитие, а именно:

Чиста вода и санитарно-хигиенни условия за всички жители на планетата.

Екип III представи своята креативна идея:

Да бъдем инициатори за пестене на водата в семейството. Да се включим в инициативата на фондацията We are water за създаване на нова култура за водата.

Екип IV направи проучване: Всяко дете има право на образование, свързано с глобална цел № 4 от 17-те цели за устойчиво развитие на ООН: Качествено образование.

Екип IV сподели своята идея:

Ние ще адресираме своето становище „За да не ни горчи шоколада“ до УНИЦЕФ за България и до сдружението Агролинк.

Творческите екипи впечатлиха присъстващите със своите креативни решения за това как могат да помогнат днес на африканските деца.

В края на урока петокласниците отговорят по следния начин на въпроса: Можете ли да наречете себе си глобални млади граждани и защо?

Можем да наречем себе си глобални млади граждани, защото:

- Ние се интересуваме от проблемите на африканските деца.
- Ние сме съпричастни.
- Ние имаме идеи как да помогнем.
- Ние започваме промяната от днес!
- Ние поемаме отговорност за бъдещето на тези деца!

Като силен акцент се открие убеждението на младите хора, че трябва да започнем промяната от всяка класна стая и от самите нас.

Петокласниците показаха задълбочени познания на Конвенцията на ООН за правата на детето.

Младите хора начертаха своя собствена карта на Великите открития:

- със свой собствен паралел: от националните идеи през европейските ценности до глобалния свят;
- със свой собствен меридиан: от съпричастността към проблемите на африканските деца, през идеите как да помогнем, до реалните действия.

Участието на родители в емоционалното събитие за пореден път потвърди необходимостта от хармонизиране на усилията родители - учители, което гарантира формирането на млади хора с нравствени ценности и глобални граждански умения, за да бъде планетата по-здрава, по-справедлива и по-устойчива.

Творческата изява потвърди убеждението, че музеите са най-подходящото място за формиране на отношение към света.

Петокласниците споделиха свое лично творчество - акростих: Водата извор на живот, с който спечелиха награда в Националния конкурс „Водата - извор на живот” през март 2019 г.

Всички в залата се обединиха около вдъхновяващите думи на Мария Хесус Конде - представител на УНИЦЕФ за България. Тя казва следното:

„Нека да направим така, че гласовете на децата да бъдат чути там, където те живеят и растат!“

В края на урока отправихме нашето послание на фона на чудесния воден екран в Музея на водата - Ловеч:

„Ние имаме само една планета. Не можем да отидем на друга. Ако се грижим за нашата планета и един за друг, ще имаме всичко, от което се нуждаем“

Деца - модератори и посланици на УНИЦЕФ

ЕКИП I ЕКИП IV

IX. ФОРМИРАЩО ОЦЕНЯВАНЕ - ЧРЕЗ АВТОРСКА АНКЕТА (ПРИЛОЖЕНИЕ 2)

Въпрос № 1

Въпрос № 3

Въпрос № 6

Въпрос № 7

Изводи от направената анкета:

1. Най-много деца от класа оценяват урока в Музея на водата като забавен и вдъхновяващ.
2. Всички ученици са преценили, че в музея са по-дисциплинирани и по-активни.
3. След проведения урок по-голямата част от петокласниците имат желание да повишат успеха си по география и икономика и да участват в нови проекти.
4. Резултатите от въпрос седми показват, че родителите са по-заинтересовани от живота в училище.
5. Интегрирането на гражданското глобално образование в часовете по география и икономика отваря умовете и сърцата на младите хора, а в това е смисълът на съвременното училище.

X. КАК ПРОДЪЛЖИХМЕ?

Петокласниците изпълниха своето решение. На 17.10.2019 г. - Международният ден за борба с бедността, стартира дарителска кампания в помощ на африканските деца. Логото на кампанията е „Дари монета - сбъдни мечта”

На 03.12.2019 г. беше открит Глобален Коледен магазин, а на 20.02.2020 - Глобален Пролетен магазин с благотворителна цел в помощ на африканските деца.

XI. ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Урокът на тема „С ръце и сърце при африканските деца” беше част от проекта, с който нашето училище спечели националния конкурс „Глобално училище” 2019 г. Само пет училища от България грабнаха този приз.

Горда съм и с високата оценка, която получих от Министерството на образованието и науката в Националния конкурс за учители за най-добър урок в музей през ноември 2019 г. МОН отличи само три урока от цялата страна.

XII. ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

1. Владислав Петков, Шест стъпки към глобално гражданство
2. Джудит Копани, Светът в класната стая
3. Лилия Кръстева, Образованието за развитие в българската среда
4. Румен Пенин, География на Африка
5. UNICEF България
6. ЮНЕСКО, Глобално гражданско образование

ПРИЛОЖЕНИЕ 1

РАБОТЕН ЛИСТ НА ЕКИПИТЕ

1. Какъв е проблемът, свързан с живота на африканските деца, който изследвахте?

.....
.....

2. С коя от 17-те цели на ООН за устойчиво развитие е свързан този проблем?

.....
.....

3. С кой член от Конвенцията на ООН за правата на детето е свързан проблемът, който изследвате?

.....
.....

4. Какви са фактите, които проучихте по проблема и как те доказват значимостта му?

.....
.....

5. Какви усилия полага международната общност за разрешаване на този проблем?

.....
.....

6. Как можем ние да помогнем на африканските деца - какви са вашите идеи и решения?

.....
.....

7. Можете ли да наречете себе си млади глобални граждани и защо?

.....
.....

ПРИЛОЖЕНИЕ 2

АНКЕТА

1. Според теб провеждането на урок по География и икономика в музея на водата е:

- А) интересно и приятно
- Б) полезно и мотивиращо
- В) забавно и вдъхновяващо
- Г) скучно и неприятно

2. Провеждането на уроци по ГИ в Музея на водата е важно за мен, защото:

- А) научавам нови неща по интересен начин
- Б) усъвършенствам своите умения
- В) променя се отношението ми към глобалния свят
- Г) всички изброени са верни

3. Когато урокът се провежда в музей, аз съм:

- А) по-активен
- Б) по-дисциплиниран
- В) по-дисциплиниран и по-активен
- Г) няма разлика с часовете в училище

4. Географското глобално пътешествие, реализирано в музея, ми помогна да:

- А) разбере какво означава да си глобален гражданин
- Б) науча повече за УНУЦЕФ
- В) да се запозная със 17-те цели за устойчиво развитие на ООН
- Г) всички изброени са верни

5. След проведения урок в Музея на водата аз мога да нарека себе си млад глобален гражданин, защото:

- А) аз съм съпричастен към проблемите на африканските деца
- Б) аз имам идеи как да помогна
- В) започвам промяната от днес
- Г) всички изброени са верни

6. Проведеният урок в Музея на водата породил у мен желание:

- А) да усвоя повече знания по ГИ
- Б) да участвам в нови проекти
- В) да си повиша успеха по ГИ и да участвам в нови проекти
- Г) не ми повлия по никакъв начин

7. След провеждането на урока моите родители, които присъстваха, направиха следното:

- А) похвалиха ме
- Б) пожелаха да обсъдим подробно моето представяне
- В) изявиха желание да са част и от бъдещи открити практики
- Г) не казаха нищо

Аз се казвам.....

Ученик от.....

ЕВРОПЕЙСКИЯТ ОПИТ И БЪЛГАРСКОТО ВЪЗРАЖДАНЕ

УРОК В МУЗЕЯ

Силвия Стоянова, старши учител по история и цивилизации в НАГ
Пенка Петрова, главен учител по история и цивилизации в НАГ

ВЪВЕДЕНИЕ:

Новото време е епоха, в която се поставят основите на модерната цивилизация. Освободен от религиозния си мироглед, човекът преоткрива себе си, опознава нови светове, създава нови материални и духовни ценности, изгражда новото капиталистическо общество. Тази епоха позволи на човека да докаже своите възможности и да изгради свят, основаващ се на общочовешки принципи и на научно доказани закономерности. Част от този свят са и българите. Живеещи през този период в периферията на Европа, в Османската империя, те по различни пътища и чрез различни начини се докосват до достиженията на модерна Европа и се приобщават към европейската цивилизация.

ПРЕДВАРИТЕЛНА ПОДГОТОВКА ЗА УРОКА:

1. Учениците посещават експозицията на Националния музей на образованието, раздел „Просветното движение през Възраждането“ и се запознават с протичащите през тази епоха културно-духовни промени.

2. В библиотеката на НМО разглеждат и се запознават с възрожденския печат и учебникарската литература - сп. „Любословие“, сп. „Читалище“, в. „Цариградски вестник“, „Буквар с различни поучения“ от д-р П. Берон.

3. Разглеждат възстановката на килийно училище и възстановката на взаимно училище.

УЧАСТНИЦИ В УРОКА:

Ученици от X клас, изучаващи Нова обща история

ЦЕЛИ:

На базата на документите и материалите, съхранявани в НМО, да се покаже как българите в епохата на Възраждането (XVIII - XIX в.) възприемат и прилагат европейския опит, срещат Европа и променят себе си и империята, в която живеят. Да се проследят пространствено-времените връзки на протичащите промени и учениците да осъзнаят единството и многообразието в развитието на човешкото общество. Да потърсят връзките и допирните точки между промените в Европа и промените сред възрожденските българи.

УМЕНИЯ:

За различаване на процеси на синхронност и асинхронност в кул-

турно-историческото развитие на европейското и българското общество през XVIII - XIX в.

За пространствена локализация и хронологизация на събития.

За извличане и обработване на информация от различни източници и представянето ѝ в графичен вид.

За конструиране на описателен текст.

За оценка на историческа личност.

ПОНЯТИЯ: взаимоучителен метод, учебни програми, европеизация, Българско книжовно дружество, институции, модерност.

ВИД НА УРОКА: за нови знания, урок в музей

МЕТОДИ: беседа, индивидуална и групово самостоятелна работа, мозъчна атака, четене с разбиране

ДИДАКТИЧЕСКИ СРЕДСТВА: учебен филм, учебници и периодичен печат от епохата на Възраждането, съхранявани в НМО, възстановка на взаимно училище в НМО, взаимоучителни таблици, макет на взаимно училище, материални ценности от килийното, взаимното и класно училище, съхранявани в НМО

МЯСТО НА ПРОВЕЖДАНЕ НА УРОКА: възстановка на взаимно училище в НМО

ЛИТЕРАТУРА:

1. Вачков, Д. История и цивилизации за 9 клас
2. Кулумджиева, М. Интелектуалният елит на българското общество през Възраждането, С., 1995
3. Сб. Чужденци - просветни дейци в България, С., 1988
4. Стойчева, В. Урокът по история, ВТ, 2007
5. Цанев, Д. За българите - чуждата историческа българистика през 18-19 в., С., 1981

ХОД НА УРОКА:

1. Достиженията на Европа и българите

МОЗЪЧНА АТАКА:

Пред учениците има разпечатани откъси от документи, които насочват вниманието им към достиженията на европейската цивилизация през XVIII - XIX в.:

1. „Енциклопедия” – Дени Дидро
2. „Из обществения договор“ – Ж. Ж. Русо
3. „За духа на законите”, „Мисли за публичната аристокрация“ – Ш. Монтескьо
4. „Декларация за правата на човека и гражданина”
5. Републиканската конституция на Франция от 1793 г.

Европейският опит и българското Възраждане

1. Достиженията на Европа и българите

Прочетете извадките от документите и попълнете таблицата. Време за работа 5 мин.

„Целта на една Енциклопедия е да събере знанията, разпръснати по света, да ги приведе в система, разбираема за хората, с които живеем и да ги предаде на тези, които идват след нас, така че трудът на отминалите векове да не остане безполезен за идващите векове и нашите потомци, ставайки по-образовани, да станат по-добри и по-щастливи, а ние да не си отидем, без да сме били полезни за човечеството. Трудно може да се намери по-голяма цел от тази да се събере всичко, което е свързано с любознателността на човека, с неговите задължения и нужди и удоволствия...Никой човек не е получил от природата правото да се разпорежда с другите. Свободата е подарък от небето...Владетелят държи правото да властва от своите поданици, а неговата власт е ограничена от законите на природата и държавата...Владетелят не може да разполага с властта си без съгласието на нацията...”

Из статия в „Енциклопедията”, Дени Дидро

„По силата на обществения договор човек губи своята естествена свобода и неограничено право над всичко, което го блазни и което не може да постигне, срещу това той печели гражданска свобода и собственост над всичко, което притежава. За да не се заблудим...налага се да правим разлика между природната свобода, чиято единствена граница е силата на индивида, и гражданската свобода, чиято предел е общата воля...Всеки закон, който не е ратифициран от народа, е нищожен...За да се осигурят законите, трябва правителство, но това правителство само изразява интересите на народа суверен.”

Из „За обществения договор”, Жан-Жак Русо

„ Във всяка държава има три вида власт – законодателна власт, изпълнителна власт...и властта да съдиш. Когато една и съща личност съсредоточава в свои ръце законодателната и изпълнителната власт, то тогава въобще не съществува свобода.

Из „За духа на законите”, Шарл Монтескьо

„Свободата е възможността да правиш всичко, което законите позволяват. Всичко би било загубено, ако един човек или един орган изпълнява тези три власти: да прави законите, да привежда в изпълнение решенията и да съди.”

Из „Мисли за публичната администрация”, Шарл Монтескьо

„Хората се раждат и остават свободни и равни по права.Човек има естествени и неотменни права.Тези права са свободата, собствеността, сигурността и съпротивата срещу насилието.Нито орган, нито индивид може да присвоява власт.Свободата се състои във възможността да се прави всичко, което не вреди другиму, така че естествените права да имат естествени граници, които са определени от закона.Законът е израз на общата воля.Всички граждани имат право да участват лично или чрез свои представители в неговото създаване. Всички граждани, които са равни пред закона, имат равен достъп до всички обществени длъжности и служби.Законът може да установява определени и необходими наказания, ако не се подчиняваш си виновен.Всеки човек се предполага, че е невинен, докато неговата вина не бъде доказана.Свободното изразяване на мисли и мнения е едно от най-драгоценните права на човека.Всеки гражданин следователно може да говори, да пише и да печата свободно, при условие че не злоупотребява с тази свобода в случаите, определени от закона...За поддържането на обществената сила и за разходите на администрацията е необходим общ данък, той трябва да бъде равномерно разпределен между всички граждани съобразно техните възможности...

Из „Декларация за човека и гражданина”

„Френската република е единна и неделима.Всички мъже, родени във Франция и навършили 21 г. могат да участват в управлението.Народът избира своите представители.Народът обсъжда и приема законите.Има разделение на властите.Конституцията гарантира равенство, свобода, сигурност, собственост, изплащане на държавните заеми, неограничена свобода на печата...”

Из „Конституция на Франция от 1793г”

На учениците се поставя задача да прочетат документите и да посочат кои ценности на модерна Европа са отразени в тези документи (може да им се предоставят работни листи, в които да отразят наблюденията си).

Документи	Политически промени	Социални промени	Културно-духовни промени
1. Енциклопедия Д. Дидро			
2. „Из обществения договор” - Ж. Ж. Русо			
3. „За духа на законите“, „Мисли за публичната аристокрация“ - Ш. Монтескьо			
4. „Декларация за правата на човека и гражданина“			
5. Републиканска конституция на Франция от 1793 г.			

ВЪЗМОЖНИ ОТГОВОРИ:

1. Знанието и науката – необходимост за икономическия и обществен просперитет.
2. Нов тип държава.
3. Нови отношения между държавата и гражданите, разделение и независимост между властите, нова форма на управление - републиканска.
4. Премахване на съсловията и провъзгласяване на всички за граждани със съответни права и задължения - право на собственост, на участие във властта, на свобода.
5. Законност и равенство пред законите.

ОБОБЩЕНИЕ:

Всички тези идеи, осъществени на практика във Великата френска буржоазна революция, достигат до съзнанието на формиращата се бъл-

гарска нация.

2. Пътища, по които проникват европейските идеи

ГРУПОВА РАБОТА:

На учениците се представя откъс от учебен филм, създаден от музейни специалисти в НМО. Те се разделят на групи и им се поставят следните задачи:

1. На базата на информацията от филма да запишат в кои държави и училища се учат българите и с какви средства се обучават.

2. Отбележете видовете училища, кога, къде и кой ги създава.

Попълват тематична и хронологична таблица

Имена	Специалност / учебно заведение	Години	Град / държава
Д-р П. Берон	Философия, Медицина	1825 - 1837 г.	Хайделберг, Мюнхен
Васил Априлов	Медицина	1807 - 1808 г.	Виена
Иван Богоров	Химия, Медицина	1845 - 1858 г.	Лайпциг, Париж
Тодор Бурмов	Духовна академия	1857 г.	Киев
Иван Бусилин	Историко- филологически факултет	1845 г.	Москва
Петър Генчев	Духовна академия	1871 г.	Киев
Иван Гюзелев	Физико- математически факултет	1867 - 1871 г.	Одеса

Райчо Каролев	Духовна академия	1867 - 1871 г.	Киев
Христаки Павлович	Гръцко училище	1825 - 1828 г.	Мелник, Сяр
Никола Пиколо	Медицина	1827 - 1829 г.	Париж, Болоня
Екзарх Йосиф (Лазар Йовчев)	Литература, право	1866 - 1870 г.	Париж
Константин Фотинов	Гръцко училище	до 1828 г.	Пловдив, Кидония, Мала Азия

ВЪЗМОЖНИ ОТГОВОРИ: Учениците докладват, че българите се учат в гръцки училища, в европейските училища, открити в Цариград: Военно-медицинското училище, Роберт колеж, Галата сарай, Германия (Хайделберг, Лайпциг, Берлин), Франция (Париж), Англия, Австрия (Виена), Русия (Одеса, Киев, Москва, Петербург). Сред тях личат имената на Д-р Петър Берон, Васил Априлов, Константин Фотинов, Райно Попович, Христаки Павлович, Иван Гюзелев, Райчо Каролев, Петър Генчев, Спиридон Стомоняков, Иван Бусилин. От там те вземат различни рационални идеи, запознават се с културата на тези държави, възприемат новостите в икономиката - машини, фабрики, технологии, в организацията на държавите им, пренасят опита в българските земи и го прилагат в развитието на българското общество. Запознават се с различните образователни системи, с архитектурния облик на училищата, с издаването на светски учебници, със съдържанието на учебниците, с различните политически идеи.

Помощта на Европа се изразява и в стипендиите, които западноевропейските държави и Русия отпускат за обучение на българчета в чужбина. От филма става ясно, че Русия проявява най-голяма активност. Руски стипендианти са Тодор Бурмов, Иван Гюзелев, Райчо Каролев, Петър Генчев. Тримата се завръщат в Габрово и поставят основите на Габровската пълна гимназия като въвеждат нови светски предмети като български език, френски език, география, всеобща и българска история, ботаника, зоология, алгебра, геометрия, химия и физика.

Учениците попълват хронологична таблица и съобщават кога, къде и от кого се създават българските училища.

ХРОНОЛОГИЧНА ТАБЛИЦА НА БЪЛГАРСКИТЕ УЧИЛИЩА:

Вид училище	Година на създаване, място	Създател
Взаимно училище	1835г., Габрово	В. Априлов, Н. Палаузов, Н. Рилски
Девическо училище	1840 г., Плевен	Анастасия Димитрова
Класно училище	1846 г., Копривщица	Найден Геров
Гимназии	1858 - 59 г., Болград 1868 г., Пловдив 1872 г., Габрово	
Педагогическо училище	1869 г., Щип	Йосиф Ковачев
Стопанско училище	1873 г., Свищов	Димитър Шишманов
Богословско училище	1874 г., Лясковец	

3. ОРГАНИЗАЦИЯ И РАЗВИТИЕ НА ПРОСВЕТНОТО ДВИЖЕНИЕ В ГАБРОВО

Индивидуална самостоятелна работа: На учениците се предоставят копия от екземпляри на „Рибен буквар“ на д-р П. Берон и писма на В. Априлов от фонда на музея със задачата да опишат какъв тип училище предлагат двамата възрожденци.

ВЪЗМОЖНИ ОТГОВОРИ: Д-р Петър Берон в изданието през 1824 г. „Рибен буквар“ обяснява новия европейски начин на препода-

ване – **взаимоучителния метод**. В Предговора към „Буквара“ той казва следното: „Когато най-напред видях по другите места, че децата почват да четат по книги, написани на техния език, познах колко зле работят у нас учителите и колко напразни мъки теглят горките деца. Защото като преминал младостта си в училище с толкова страх и треперене, излизат и не знаят поне името си да напишат, нито да сметнат какво вземат и дават... Почудих се как през толкова векове не се намери нито един да опознае това окаяно състояние и да покаже един прав път към учението... Това дело възприех аз, като съчиних този Буквар... Всеки, който види тази книжка, надявам се ще се зарадва, а най-много учителите, защото те, както ми се струва, отдавна щяха да изоставят псалтирите и часословите, от които децата не разбират нищо, ако имаха някоя книга на нашия език, напечатана за тях...

Аз ще стана учител на 100 деца, ...ще разделя учениците си на десет чина по десет на всеки чин. По-големите ще оставя на първия чин, по-малките на втория, а най-малките на десетия чин. Но преди да почна да казвам как ще ги уча, трябва да кажа какво ще е училището: с една дума – щях да река ... да са като европейските, където преподават един на друг учението (взаимоучителната метода).

Из „Предисловие към Рибния Буквар“ на д-р Петър Берон, издаден в Брашов през 1824 г.”

В. Априлов също споделя тази идея. В Писмо до габровската община пише следното:

„... А за учението ние мислим да почне славянското школо с българския език по начинът на Ланкастър (взаимоучителната метода), който е нов, лесен начин за начало на учението, наричан „алилодидактика“, ...и на тоя език да учат граматика, свещена история, аритметика и писане...

Из Писмо на Васил Априлов и Николай Палаузов до габровската община от 1833 г.

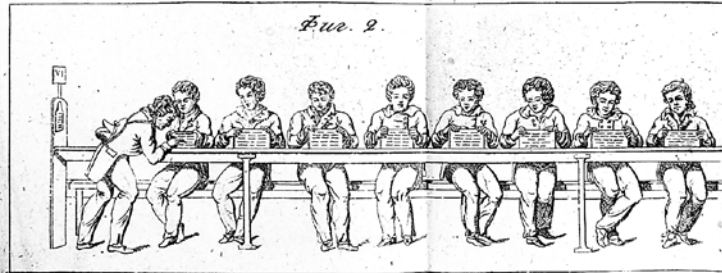
Логическа връзка: Взаимното училище, за което разказват д-р П. Берон и В. Априлов, поставя основите на модерното образование. Идеята за неговото създаване е взаимствана от Англия.

Групова работа: Ние се намираме във възстановката на габровското взаимно училище. Пред вас са скиците на взаимно училище в Англия, създадено от педагозите Бел и Ланкастър за ограмотяване на деца от колониите и в големите градове за нуждите на индустриалната революция.

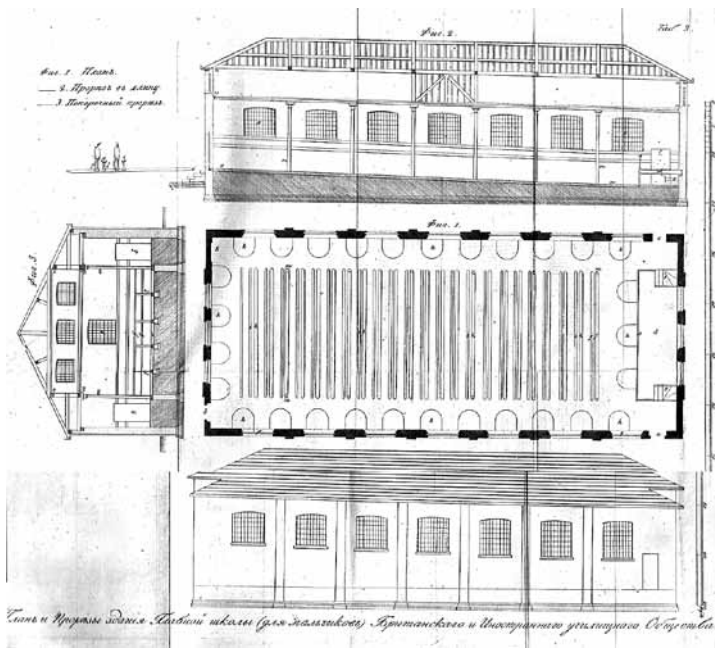
Разгледайте изображенията на английското училище и сравнете с габровското:

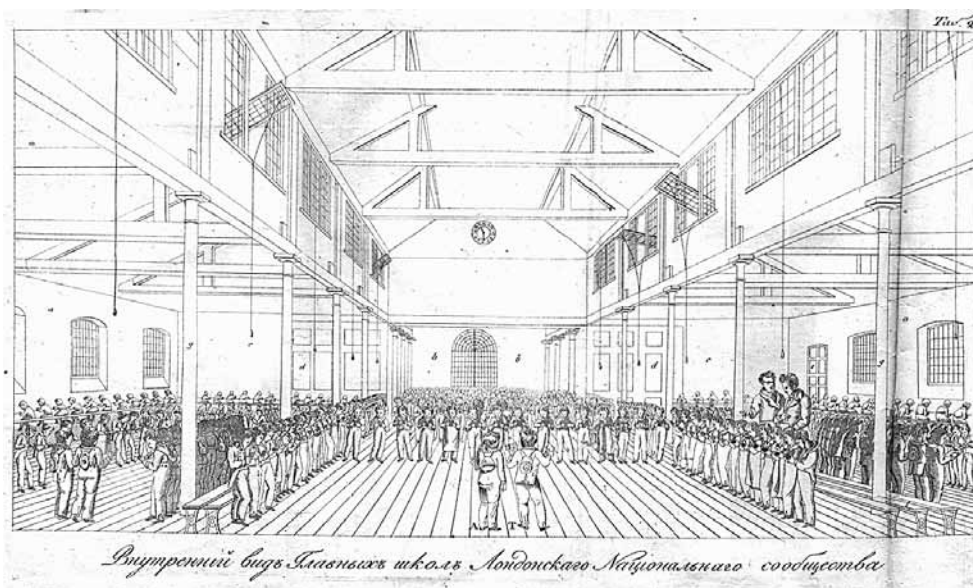
Учение въ полукружкахъ.

Осмотръ написаннаго.

Планъ и фасады школы въ Лодзинѣ (для жалованья) Британскаго и Императорскаго училищнаго Общества въ

ВЪЗМОЖНИ ОТГОВОРИ:

Подредба на учениците в българското училище:

Учениците, разпределени на чинове по 8, в стая - до 80 деца.

1-ви ред – пясъчница - неграмотните, които изписват елементи на буквите върху пясъка.

2-ри ред – таблица с калемни - пишат букви и се ограмотяват.

3-ти и 4-ти ред – грамотни - четат и смятат с мастило

5-ти, 6-ти, 7-ми и 8-ми ред – получават по- високи знания.

Подредба на учениците в английското училище – по 20 чина в стая, до 200 деца. Чиновете са подредени в обратен ред.

В българското училище – показватели, помощници на учителя, главен показвател по четене и писане, показвателите застават в полукръговете и обясняват на учениците. Така е и в английското училище.

И в двете училища има взаимоучителни таблици, по които учат децата. Българските взаимоучителни таблици са създадени от Неофит Рилски. Те са 85 на брой - 66 дават знания по българска граматика (образуване на срички, думи, изречения), нравоучителни текстове, знания по свещена история; 12 - знания по аритметика, арабски и римски цифри, 4-те основни математически действия, таблици за умножение; 6 - по черковнославянски език, молитви; 1 училищен правилник - „Учениците имат должност”. Има за цел да установи дисциплина в часовете. „Всеки ученик, който влезе в училището да учи, голям или малък, местен или другоселец, чорбаджийски или сиромашки е задължен да пази всички училищни правила - да изпълнява възложените задачи, да бъде на своето място по време на четен и писане. Всички да се грижат

да поправят лошото поведение на другарите си, не от злоба и вражда сатанинска, а от любов и от братско, християнско задължение.” В Правилника се предвиждат награди за прилежните ученици и наказания за лошите. Най-непослушните се затварят в затвора в класната стая.

Таблиците в българското взаимно училище са написани на български език. Преподава се българската азбука и българската граматика. Българите се учат на говоримия български език. Чрез новобългарското училище проникват културно-духовните влияния от Европа. Габровското училище поставя основите на модерното българско образование. То стои в основата на неговата организация и изграждане на образователната система.

Обобщение от учителя: Взаимните училища прерастват в класни, а класните в гимназии. През 1872 г. в Габрово се създава пълна гимназия.

Задача, групово самостоятелна работа: Пред вас са програмите на габровските училища, разработени от учителите на Габровската гимназия Ив. Гюзелев, Р. Каролов и П. Генчев и одобрени от училищното настоятелство. Разгледайте ги и посочете какви предмети се учат в габровските училища, какви са целите на училището, хармонират ли с училището в Европа.

ОТГОВОРИ:

1. Задачата на училището е „да развие в човека способност на самостоятелно усвояване на знанията, защото от туй ще се яви в него дух на издирване и стремление към самостоятелен труд, с други думи, училището трябва да ни научи как да се учим” - европейски идеи - образование, обучение, учене, самостоятелно усвояване на знанията, практическа насоченост.

2. Програмите обхващат учебните предмети във всички съществуващи училища - взаимно, девическо, класно (гимназия). Определят се няколко групи учебни предмети - закон божи, български език и словесност (литература), история, математика, естествени науки и езици. Предметите от тези групи предмети се разполагат в целия курс на обучение - от взаимното училище до гимназията. Прави впечатление, че в Девическото училище се въвеждат предметите ръкоделие и педагогика, ориентирани към възпитанието на децата и придобиване на практически умения. Няма обучение по чужди езици и обучението се ограничава до 5-ти клас, за разлика от мъжкото училище, приключващо в 7-ми клас.

3. Тези програми показват стремежа на българските учители да унифицират образованието, да подготвят българите така, че да са конкурентоспособни в Европа, за да могат да продължат образованието си в европейски висши учебни заведения. Те показват новото отношение към образованието, активното участие на българите в културните промени в Османската империя.

4. Резултати от внедряването на европейския опит сред българите:

А) промяна в архитектурата - строеж на учебни сгради:

На учениците се предоставя макет на сградата на взаимното училище, както и учебна стая и им се поставя задача да я сравнят със сградата на Априловската гимназия, паметник на културата, в която понастоящем учат и в нея се помещава НМО.

ОТГОВОРИ:

Сградата на взаимното училище. В архитектурно отношение е паянтова постройка, наподобяваща българската старопланинска къща. Състои се от 2 етажа, покрита с плочи. На първия етаж има три помещения, използвани от занаятчии и търговци за складове на дървен материал. Вторият етаж е по-голям. По цялата фасада има чардак, коридор отвежда в две стаи. Едната голяма, а другата по-малка. В голямата се обучават децата от взаимното училище, а в малката - децата от подготовителния клас (тези, които продължават в класовете). На втория етаж се намира и стаята, в която живее учителят. Различното и европейското в организацията на училището е неговата вътрешна архитектура - естрадата (подиума за учителя), полукръговете, срещу които се поставяли взаимоучителните таблици, чиновете.

Сградата на Априловската гимназия. Сградата на Априловската гимназия е представителна и е построена по подобие на Ришельовския лицей в Одеса. Изградена е в П-образна форма - главна фасада, източно и западно крило, на два етажа. На главния вход са разположени три арки, над тях са вградени 4 колони с оригинални постаменти и капители. Между колоните и от двете им страни са разположени прозорците на втория и третия етаж. От главния вход се влиза в голям вестибюл в партера, към втория етаж водят две симетрични стълбища и стълби в източното и западното крило. Салонът обхваща по височина втория и третия етаж.

Б) Промени в материалния свят - мода:

Отговори: Учениците сравняват облеклото на учителя от килийното училище с това на учителя от класното училище. Учителят в килийното и взаимно училище е облечен с народна носия, потури, риза, елече. Учителят в класното училище е облечен с европейски дрехи - пардесю, панталони, шалче, кърпичка.

Учебни помагала: Учебните помагала на учениците в килийното училище - паче перо, мастилница (дивит), черковнославянски книги.

Във взаимното училище - таблици, написани на говорим език, учебник по българска граматика; в класното училище - учебници по различните учебни предмети.

В) Ролята на училището за развитието на културно-духовните процеси през Възраждането (учениците разглеждат, предоставени от фондовете на НМО периодични издания и правят своите

изводи): развитие на новобългарския език, формиране на българската възрожденска интелигенция, създаване на институции, подпомагащи българското образование (читалища, Българско книжовно дружество), развитие на периодичния печат (разглеждане на сп. „Читалище”, „Периодическо списание“, „Ружица”, „Пчелица”), промяна в празничната система на българите (празникът на Кирил и Методий в Габрово на страниците на „Цариградски вестник”). Във вестника се съобщава, че на 11 май 1859 г. в Габрово е отбелязан празникът на Светите братя като училищен, светски празник.

ЗАКЛЮЧИТЕЛНА ЧАСТ:

Идеите на Просвещението и на модерна Европа попадат в българските земи чрез създаването на модерно училище. То променя мисленето на българите, показва му нови идеи и възможности за развитие. Възпитава младите българчета и ги подготвя за граждани на свободна България. Училището подготвя българската интелигенция. Тя от своя страна формира у целия народ култ към образованието и напредъка. Заедно с идеите на модерна Европа в българските земи проникват и новите педагогически идеи за демократично, общодостъпно образование на роден език, освободено от влиянието на църквата. Издигат се и се осъществяват идеи за ново отношение към личността на ученика в духа на хуманизма. Формиралата се в периода на Възраждането българска интелигенция оглавява икономическите и културно-духовни промени и се включва в борбите за политическо освобождение. В класните стаи се ражда новият гражданин, с нов свободен дух и стремежи за бъдещето.

„ЕДИН ДЕН В МУЗЕЯ НА ОТКРИТО“ ПЪТЕВОДИТЕЛ С ИНТЕРАКТИВНО ПРИЛОЖЕНИЕ И КАРТА ИГРА ЗА РЕГИОНАЛЕН ЕТНОГРАФСКИ МУЗЕЙ НА ОТКРИТО „ЕТЪР“

Любомира Иванова, музеен педагог, РЕМО „Етър“

„Етър“ е първият и все още единствен в България музей на открито от тип „сканзен“. Той включва над 50 обекта, които разкриват четири тематични кръга:

- Уникални за Европа действащи технически съоръжения от прединдустриалния период, задвижвани с вода. Представени в естествената си среда и размер, те показват рационални технически и конструктивни решения, плод на изобретателния ум на балканджията.

- Занаятчийска чаршия с образци на къщи с работилници и дюкяни, в които майстори занаятчи работят и демонстрират традиционни техники от региона на Средния Балкан.

- Сгради и обекти с обществено значение – часовникова кула, чешми и мостове от селища в Централна Стара планина.

- Съоръжения, които представят традиционни поминъчни дейности на планинското население.

Наред с архитектурата на територията на музея се съхраняват и представят различни занаяти, част от които не могат да бъдат видени на други места в страната и са включени в категорията „занаяти в риск“.

Музеят организира разнообразни форуми, свързани със съхраняването на традициите. През годините той се утвърждава като научноизследователски център за проучване на традиционната култура на цялото балканджийско население. Организира научни конференции, публикува многотомни поредици.

Институцията работи активно с младите хора от български училища и университети по опазване и социализиране на културното наследство. Предлага разнообразни възможности за обучение и забавления за деца и възрастни. Такива са програмите „Открий какво умееш“, „Научи и преживей“ и „Знам и мога“. Участниците в тях придобиват познания за различни занаяти и домашни занятия, могат да изпробват сръчността си при изработване на сувенир за спомен.

Музеят организира „Училище за лазарки“ и „Училище за коледа-ри“, национални конкурси и пленери („Бостанско плашило“, „Мартеници от гайтан“, „Силата на водата“ и др.). Музейният детски център дава възможност на малчуганите да покажат своята сръчност в работата на грънчарско колело и украсяването на глинени съдове, позволява им да бъдат търговци в пазара на плодове и зеленчуци. Те могат да разкрият своите артистични заложби като влязат в ролята на кукловоди, за да пресъздадат образите на герои от любими приказки.

Идеята за издаване на пътеводителя с приложение е провокирана от многобройната детска публика, която ежегодно посещава музея.

За 2018 година данните са следните:

деца до 7 години	12 110,
ученици I – IV клас	20 899,
V - VIII клас	11 328,
IX - XII клас	5810.

През 2019 година от общо 226 070 посетители в РЕМО „Етър“ ученици и студенти са 55 844.

В периода ноември 2018 – юли 2019 година музей „Етър“, с финансовата подкрепа на Министерството на културата във връзка с обявена конкурсна сесия на тема „Музеят като образователна среда“, реализира проекта „Помагала за малки посетители в музея на открито“. Създадени са пътеводител с образователна насоченост за деца и младежи, интерактивно приложение за наука и забавление и карта игра.

*„Един ден в музея
на открито“
- детски пътеводител,
приложение за наука
и забавление,
макет на Сакова къща*

Детският пътеводител и приложението към него са насочени към широк кръг целеви групи:

- деца в предучилищна възраст;
- ученици от начален и прогимназиален етап на образование;
- преподаватели от предучилищна до гимназиална степен на образование.
- семейства с деца, желаещи да получат основни познания за музея;
- потребители на услуги в центрове за работа с деца;
- авторски колективи на учебници и помагала за предучилищна и основна степен на образование;
- лица със специални образователни потребности и малцинствени групи.

Детският пътеводител съдържа достъпно описание и илюстриране на всички обекти в музея с акцент върху единствената в Европа сбирка от действащи водни съоръжения, елементи от традиционната възрожденска архитектура и майсторството на занаятчиите. Съчетаването на текст със снимков материал и илюстрации приканва учители и ученици за провеждане на занятия сред автентичната атмосфера на музея. Непосредственият контакт с обектите от пътеводителя в естествената им среда е добра възможност за по-лесно разбиране и запаметяване на новите знания. Чрез рубриката „Новите стари думи“ малките читатели имат възможност да научат позабравени и неизползвани вече думи.

Практическа работа по приложението

Приложението “Един ден в музея на открито” има за цел да разшири познанията на учениците за периода на Възраждането, новата българска история, традиционните занаяти и занятия, календарните празници и обичаи.

Чрез включените в приложението конструктивни игри, кръстословици, хартиен модел на възрожденска къща, носии и шевици за апликиране и оцветяване се развиват практическите им умения. Моделът на Сакова къща, на лазарка, на коледар оживяват пред очите и в ръцете на малчуганите, стават разбираеми за тях.

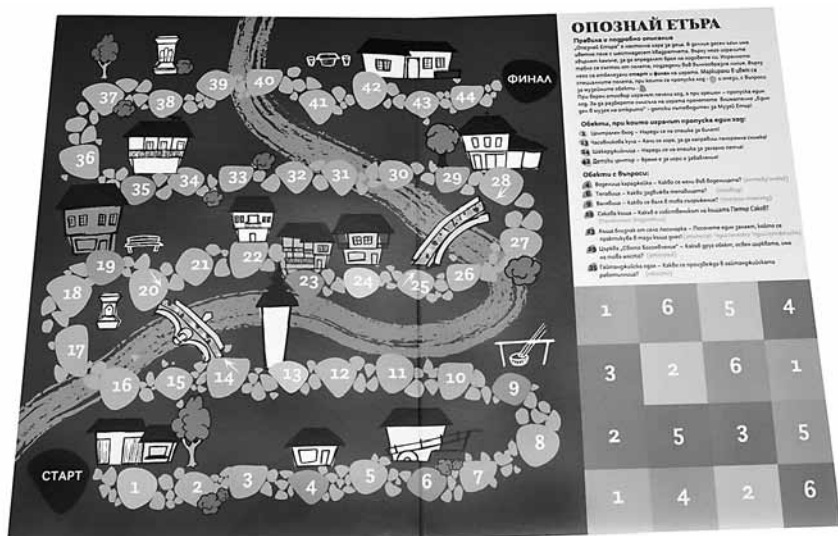
Темите, засегнати в приложението, са съобразени с учебния материал по изучаваните от първи до четвърти клас предмети. Те подпомагат, онагледяват и допълват учебния материал.

Книжката и приложението могат да бъдат полезни на учителите в начална степен на образование.

С цел постигане на максимална ефективност при разработване на приложението е проучено детайлно учебното съдържание, а игрите са тествани върху деца от предучилищна възраст и ученици от начален и прогимназиален етап на образование.

Мнението на децата като потребители на продукта е съобразено с визията на приложението, в което всяка тема е на отделен работен лист, а всички заедно са събрани в атрактивно изглеждаща папка.

Студенти от специалност „Рекламен дизайн” в Национална художествена академия са наши партньори, които допринасят за интересното художествено оформление на помагалата. Те изработват част от илюстрациите в приложението, както и играта карта, чрез която се популяризират музейните обекти сред подрастващите.

Карта игра към приложение за наука и забавление

С реализирането на проекта „Помагала за малки посетители в музея на открито” е създаден продукт, който подпомага образователните програми на музей „Етър“; допълва и затвърждава учебния материал; разширява възможностите за по-достъпно и иновативно представяне на теми, свързани с Българското възраждане и **новата** българска история, сред ученици от възрастова група 6 – 13 години (I – VII клас); популяризира традиционни български занаяти, домашни занятия, обичаи, календарни празници и възрожденска архитектура.

КАК СЪВРЕМЕННИТЕ ТЕХНОЛОГИИ ПОМАГАТ НА ДЕЦАТА ПО-ЛЕСНО ДА РАЗБЕРАТ МИНАЛОТО - ОПИТЪТ НА РЕГИОНАЛЕН ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ - ГАБРОВО

Радослава Балеvsка, гл. уредник в РИМ – Габрово

Припознаването на музеите като образователна среда не е откритие на съвременното образование. Музеите и музейните експонати са използвани за онагледяване и допълване на учебното съдържание още със създаването на първите музейни сбирки. Въпросът, пред който обаче се изправят днешните преподаватели и музейни специалисти, е – как в този динамичен, дигитален свят, който предлага почти неограничени възможности за общуване и достъп до информация, безкрайно разнообразие от виртуални игри и забавления, децата с желание и любопитство да прекрочват прага на музея?

Промяната в подхода към младия посетител, преодоляването на пасивната му роля на слушател и съзерцател, създаването на атракции, в които той е пряк участник, творец, откривател, а познавателният процес е посредством действие, преживяване, опит, са сред приоритетните задачи на Регионален исторически музей – Габрово. Като естествено продължение на тази политика и вследствие натрупания опит при реализирането на стотици образователни занимания с деца и ученици, в началото на 2019 г. беше разработен проектът „**Неформално образование в ревитализирана музейна среда**“, който получи финансиране от Министерство на културата по обявената сесия за проекти в областта на движимото културно наследство, музеите и визуалните изкуства.

Проектът имаше за цел, използвайки възможностите на дигиталните технологии, по съвременен и атрактивен начин да „оживи“ постоянната експозиция „Градски бит от края на XIX до 40-те години на XX век“ в музейен обект „Дечкова къща“.

Анализът на посетителския интерес и затрудненията, които среща детската аудитория при възприемането и функционалното осмисляне на част от експонатите, ни провокираха да търсим актуални и достъпни форми за представяне на културното наследство, стимулирайки изграждането на асоциативни връзки и въображението на младата публика, като класическото статично представяне се допълни с иновативни средства, обогатяващи информацията за историческия период и културните ценности.

В изпълнение на проекта бяха реализирани три основни дейности. С технологията на **360-градусовото видеознемане** в четири от помещенията в Дечковата къща артисти от Драматичен театър „Рачо Стоянов“ – Габрово и двама млади пианисти изиграха кратки етюди, пресъздаващи моменти от живота в габровската къща от началото на

XX век. Заснетото видеосъдържание, беше прехвърлено във **VR-очила** с вградени слушалки.

*Дечкова къща – трапезария.
Подготовка за заснемане с 360-градусова камера*

Предимството на очилата пред холограмното изображение и проектирането върху екран е възможността посетителите да се изолират от странични, отклоняващи вниманието им действия, като им се създава усещането на активни участници, които протягвайки ръка могат да докоснат актьорите или културните ценности. Тази интерактивна симулация позволява изграждане на по-дълбока и по-трайна ментална връзка между създаденото възприятие и реалната среда, активира възображението и дългосрочната памет. Ролята на дигитална атракция е да провокира интерес към експонатите, да подаде първична информация и да събуди любопитството към реалната среща с тях.

Дечкова къща – трапезария. Посетител с VR-очила

В реализирането на това творческо и техническо предизвикателство подходихме с грижа към посетителя. Съвременните технологии са примамка за малки и големи, но прекомерната им употреба има нежелани странични ефекти. Не е препоръчително очила за виртуална реалност да се използват продължително време от деца под 14 години, защото екранът е много близо до очите, а тяхното зрение се развива до тази възраст. Затова основно изискване към видеооператора и режисьора беше виртуалният тур да е с продължителност до 8 минути, за да не „умори“ посетителите и след атракцията те с желание и настроение да се впуснат в своята изследователска мисия, търсейки и откривайки културните ценности, които вече са видели и други, които са пропуснали в краткото време на виртуалното приключение.

Паралелно с този вид специфично заснемане се осъществи и **заснемане с кинокамера**, което позволява движение на обектива, приближаване и акцентирание върху детайлите (при 360-градусовото заснемане камерата е статична и приближаването до обектите е нежелателно, тъй като лещата деформира образа). Заснемането с кинокамера дава възможност за прилагането на различни кинематографски ефекти и създаването на технически и художествено по-съвършен продукт. Късометражният филм използваме като рекламен и познавателен материал, а възможността да бъде прожектиран на екран позволява представянето му пред многобройна публика на образователни, туристически и културни форуми.

Дечкова къща - кухня. Заснемане с кинокамера.

Като трета дейност по проекта, за провеждане на занимания с ученици, с цел затвърждаване на наученото по време на посещението и развиване на тяхното въображение и творчески възможности, беше създадено **образователно помагало** – папка с образователно-игрови подлистник, с който децата работят в музея и вземат със себе си, за да допълват и ползват като полезен източник на информация. Подлистни-

кът е съставен от 7 графично и тематично обособени листа.

Образователно помагало

Въвеждащата тема „Добре дошли в Дечковата къща!“ съдържа кратка история на сградата. Вторият лист е със заглавие „Открийте разликите!“ и на него са представени 4 екстериорни снимки от различни периоди, представящи архитектурните промени на сградата. Така, след като децата са се запознали с историята на къщата от създаването и през 1820 година, имат възможност и визуално да проследят промените, които са настъпили във външния и вид през XX и XXI век. Целта на първите две страници е да събудят интерес към обекта като място с концентрирани значими за града събития и да служат за справочен материал, който ще е еднакво любопитен както за децата, така и за техните родители и близки.

Третият лист – „Сподели с нас“, е възможност за обратна връзка с малкия посетител. Под формата на анкета с емотикони децата могат да споделят най-важното, което са научили от посещението, впечатленията и препоръките си. Този лист пускат в специална кутия, поставена в Дечковата къща или снимат с телефон и ни изпращат на електронната поща.

Четвъртият лист, озаглавен „Музеен бележник“, е за водене на бележки от други музеи, които са посещавали, и с място за допълване – какви музеи искат да посетят. От този своеобразен дневник учителите

и родителите могат да се информират за предпочитанията и интересите на децата.

Следват 3 листа със занимателни задачи. „Моден салон“ е творческа игра, развиваща въображението, художествените умения и естетическия вкус. На зададени фигури на мъж, жена, момче и момиче децата могат да нарисуват подходящо за епохата облекло, прически и аксесоари.

„Дойдох, видях, подредих“ е игра за наблюдателност и ориентация, за свързване на различни експонати с помещенията, в които се намират в експозицията.

„Имало едно време и днес...“ е познавателна игра, по идея на ученици от 5, 6 и 7 клас на Средно училище „Райчо Каролев“ – Габрово. Задачата е децата да свържат предмети от експозицията със съвременните им съответствия.

Партньори на Регионален исторически музей – Габрово в това вдъхновяващо начинание бяха Драматичен театър „Рачо Стоянов“ – Габрово, музикална школа „Весела“ и Средно училище „Райчо Каролев“ – Габрово.

Партньорството с утвърдена културна институция, каквато е ДТ „Рачо Стоянов“, беше гаранция за високото художествено качество на късометражните филми. В изпълнението на проекта бяха ангажирани 5 актьора, режисьор и гримьор. Театърът осигури професионален грим и сценични аксесоари, съответстващи на историческата епоха.

На поканата за участие в проекта се отзова и г-жа Весела Пенева, отличен професионалист, ръководител на музикална школа „Весела“, която, по зададените условия на сценария на филма, предложи двама млади и изключително талантиви пианисти – Адриана Кънева на 12 г. и Мартин Богданов на 8 г. Освен популяризиране на културното наследство, филмите дадоха възможност за изява и популяризиране на талантливите млади хора на Габрово и морална награда за труда и отдадеността им на музикалното изкуство. Общуването и работата с професионални актьори и снимачен екип беше шанс за тях да се докоснат до киноизкуството и да разширят познанията си в тези области. Децата влязоха в „кухнята“ на творческия процес и имаха възможност в практика да оценят ролята на музиката за пълноценното предаване на настроения и за изграждането на цялостна художествена картина.

Регионален исторически музей – Габрово има дългогодишно сътрудничество със Средно училище „Райчо Каролев“. За нас като професионалисти е важна обратната връзка с целевата публика, затова потърсихме мнението на преподаватели по история и цивилизация, български език и литература, изобразително изкуство и ученици от 5, 6 и 7 клас, с интерес към историята. С тях обсъдихме работната визия и съдържанието на образователното помагало, а децата имаха възможност да предложат своя задача. Участието на учениците в създаването на образователния печатен материал беше възможност за себеизява и

принос към политиката на музея за насърчаване на доброволчеството и обществената ангажираност на младото поколение. Заслужава си да бъде отбелязана активността на децата, които предложиха 4 задачи. Заедно се спряхме на една, която приехме за най-забавна и полезна, а другите ще използваме при реализирането на образователни ателиета и в следващо преиздаване на помагалото.

Заснемането на двата филма беше поверено на Емил Михов, историк по образование, с опит в музейната дейност, като дългогодишен служител на Национален музей на образованието – Габрово, реализирал филма „Дързостта да бъдеш пръв“, посветен на габровския индустриалец Иван Хаджиберов, поредицата „Зодия Габровец“, популяризираща габровските шеги.

В изпълнение на проекта беше създаден **синкретичен творчески продукт**, в който музейната среда беше едновременно театрална сцена, снимачна площадка, концертна зала, атрактивен учебен кабинет.

Използването на **съвременни технологии** за представяне на културното наследство повиши интереса към музея като неформална образователна среда, в която посетители на различна възраст и с разнообразни интереси получават нови знания, чрез запомнящо се преживяване.

За младите хора с интереси в областта на информационните технологии и визуалните изкуства проектът е **провокация за професионално развитие**. РИМ – Габрово може да се възползва от тяхната креативност, давайки им поле да развихрят въображението си в създаване на виртуални игри, 3D модели на културни ценности и още към момента неоткрити технологични чудеса. Това е гарант за **устойчивост и надграждане** на резултатите.

Мобилността, която дават VR-очилата и създаденият късометражен филм, ще позволят на възрастни и деца с физически увреждания, за които Дечкова къща е архитектурно недостъпна среда, да получат достъп до културното наследство и възможност за **социална активност**.

Партньорство създаде възможност за „отваряне“ на институциите и **разширяване на публиките**, направи дейността ни по-видима и разпознаваема. Постигнахме ефективно сътрудничество с партньори, които продължиха да бъдат емоционално ангажирани с проекта и след приключване на физическото им участие.

За служителите на РИМ – Габрово работата по проекта беше предизвикателство, ново познание и опит. Всички служители преминаха през обучение за работа с VR-очила и **повишиха информационно-комуникационните си компетенции**.

УРОК ПО ОКОЛЕН СВЯТ В РЕГИОНАЛЕН ЕТНОГРАФСКИ МУЗЕЙ – ПЛОВДИВ

Нина Караиванова,

*Старши учител в начален етап на основното образование
Основно училище „Екзарх Антим I“ – Пловдив*

Вид подготовка: РАЗШИРЕНА ПОДГОТОВКА

Учебен предмет: ОКОЛЕН СВЯТ

Клас: ВТОРИ КЛАС

Брой участващи ученици: 20

Глобална тема на ниво учебна програма за разширена подготовка по околен свят за втори клас – избираеми учебни часове: СВЕТЪТ НА ДЕТЕТО

Тема от програмата за разширена подготовка по околен свят за втори клас – избираеми учебни часове: ЖИВОТЪТ И ТРУДЪТ НА ХОРАТА ОТ МОЯ РОДЕН КРАЙ В МИНАЛОТО

Брой урочни единици: ДВЕ (проведени в средата на Етнографски музей – Пловдив, последователно, с почивка от 15 минути между тях)

Времетраене на обучението в Етнографски музей – Пловдив: 2 x 35 минути + 15 минути почивка

ЦЕЛИ НА ПЕДАГОГИЧЕСКАТА ПРАКТИКА, ПРОВЕДЕНА В РЕГИОНАЛЕН ЕТНОГРАФСКИ МУЗЕЙ – ПЛОВДИВ

- Реализиране на образователния процес в различно пространство, което осигурява по-трайна и тясна връзка между поколенията.
- Създаване на представа у учениците за съхраненото богатство, свързано с народния бит и култура.
- Формиране на знания и умения у учениците за ориентиране в архитектурна среда и за извличане на информация от културните ценности, съхранявани в музея.
- Изграждане на култура на поведение в музейна среда.

ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Ученикът:

- Разбира смисъла на науката етнография и нейното значение.
- Разпознава сградата на Етнографски музей – Пловдив сред останалите къщи в Стария град.
- Ориентира се по схема в музейна среда.
- Извлича информация за живота и труда на хората в миналото от музейни експонати, картини, текстове и снимков материал.
- Свързва уреди, инструменти и съдове, използвани в миналото, с тяхното предназначение.

- Изброява и разпознава различни материали, използвани в занаятчийството.
- Разпознава характерното за родния край облекло и неговите елементи.
- Разпознава по външен вид и звукоизвличане народни музикални инструменти, характерни за родния край, и ги групира според звукоизвличането.
- Разказва за живота и труда на хората от родния край в миналото.
- Извлича информация от обреден реквизит.
- Разказва за празници и обреди от фолклорния календар.
- Изработва идейни скици за украса на глинени и медни съдове, носии, черги и килими, великденско яйце.

ДЕЙНОСТИ ПРЕДИ ПОСЕЩЕНИЕТО В МУЗЕЙ

Учителят:

- Проучва обективната среда на Етнографски музей – Пловдив (музейна колекция, музейни предмети и експонати, възможности за използване на особеностите на музейното пространство);
- Съвместно с музейните педагози подбира подходящи за изследване музейни предмети и експонати;
- Съвместно с музейните педагози обсъжда организацията на работа предвид възможностите и особеностите на музейното пространство;
- Изработва и обсъжда с музейните педагози план на работа, работни листове, разпределение на дейностите и отговорностите;
- Търси и преговаря със заинтересовани страни, които биха могли да участват в дейностите или да подпомогнат провеждането им;
- Осигурява необходимите средства и материали за работа.

ДЕЙНОСТИ ПО ВРЕМЕ НА ПОСЕЩЕНИЕТО В МУЗЕЙ

Организационна част на урока

В началото на урока учителят въвежда учениците в различната образователна среда на Регионален етнографски музей – Пловдив. Чрез беседа се актуализират приетите в условията на класната стая „Правила за работа в музейна среда“ (**Приложение 1**). Учителят от своя страна представя музейните педагози, родителите и представителите на заинтересованите страни, които ще подкрепят учениците в работата им по групи, а председателят на класа - най-общо класа, училището, познавателните и емоционалните очаквания на учениците от предстоящата работа в музея. Всеки ученик получава план - схема на музея, план за работа с точно фиксирани дейности, време за изпълнението им и възможност за самооценка на учениците (**Приложение 2**) и папка с работни листове. Учителят запознава учениците с целта на урока и очакваните резултати от работата в музейна среда.

Въвеждане в средата на Регионален етнографски музей –

Пловдив

Въвеждането на учениците в средата на РЕМ - Пловдив се осъществява чрез текст за четене с разбиране под формата на самостоятелна работа, със следваща фронтална проверка на отговорите на въпросите. (**Приложение 3а и 3б**)

Създаване на обща представа за облика на Пловдив в края на IX век

За предстоящата груповата работа се сформират два отбора, като за целта се използва игра – броилка от IX век. Всеки един от отборите подрежда пъзел с основа картината на Иван Мърквичка „Пазар в Пловдив“. Учениците разглеждат изложените картини в салона на първи етаж и разпознават сред тях творбата на Мърквичка. Следва отборно състезание за устно описание по опорни думи и опорни въпроси на картината „Пазар в Пловдив“, което се представя от говорител, избран от всеки отбор. Музейният педагог оценява работата на всеки отбор по предварително уточнени критерии и определя отбора победител.

Ориентиране в музейното пространство чрез схема на музея

Чрез карти, изобразяващи различни стопански дейности или обичаи, учениците се разделят на четири групи. Всяка група самостоятелно се ориентира по схемата на музея и открива залата, в която ще продължи работата си.

Изследване на експонати и предмети от музейната колекция / Работа по зали

По време на груповата работа учениците в различни предварително определени зали изследват експонати и предмети от музейната колекция, за да изпълнят задачите на своята група, зададени в работните листове. (**Приложение 4, Приложение 5, Приложение 6 и Приложение 7а и 7б**) Учителят, музейният педагог и двама родители са фасилитатори на дейностите по групи, като наблюдават и при необходимост подпомагат работата на учениците.

Общ обход на музея

При общия обход учениците разглеждат експонатите и музейната колекция по зали. Говорител от всяка група представя експонатите в съответната зала и дейностите, които групата е реализирала. Музейният педагог допълва презентациите. В края на обхода говорителите мотивирано оценяват по предварителни критерии представянето на другите групи.

Съпреживяване на дейности, свързани с традиционни занаяти или обичаи от празничния календар

Чрез учене чрез правене учениците съпреживяват дейности, свързани с традиционни занаяти или обичаи от празничния календар. Групата, която е работила в зала „Селско стопанство“ и зала „Животновъдство“, меси тесто за хляб по традиционна технология, дегустира предварително приготвен прясно изпечен хляб, кашкавал и сирене. Фасилитатор на дейностите е професионален хлебопроизводител. Групата,

която е работила в зала “Традиционни занаяти“, зала“ Грънчарство“ и зала „Медникарство“, украсява глинени съдове с традиционни материали, техники и инструменти. Фасилитатор на тази група е представител на фабрика за производство на керамични изделия. Учениците от групата, работила в зала „Народни носии“ и зала „Тъкани“, тъкат на дървени станчета, предварително осигурени от родителите. Тук фасилитатор е професионален занаятчия от Стария град в Пловдив. Музейният педагог е фасилитатор на четвъртата група, работила в зала „Музикални инструменти и обреден реквизит“. По избор учениците изработват мартиница в традиционни цветове или шарят великденски яйца по традиционни технологии с материали, осигурени от музея.

Проверка на нивото на овладяване на новите понятия, формирани в средата на музея

В края на урока учителят прави оценка на резултатите от работата. Учениците попълват кръстословица, чрез която се проверява нивото на овладяване на новите понятия, формирани в средата на музея. **(Приложение 8)**

ДЕЙНОСТИ СЛЕД ПОСЕЩЕНИЕТО В МУЗЕЯ

В две от заниманията по интереси в ГЦОУД се изпълняват задачите от останалите работни листове в папките, раздадени в музея. В Classroom се попълват:

- тест за измерване на нивото на знания, умения и отношения, формирани в средата на музея; **(Приложение 9)**
- анкета за оценяване на организацията, провеждането и резултатността на педагогическата практика от учениците; **(Приложение 10)**
- анкета за проучване нагласите на родителите по отношение на проведеното обучение в извънучилищна образователна среда.

Учителят прави анализ на резултатите от проведените тестове и анкети и запознава родителите с направените изводи и констатации чрез електронния дневник ШКОЛО.

В рамките на десет дни след проведената педагогическа практика в музея във фойето на училището се представя изложба със снимков материал от дейностите в музея и изработените по време на посещението продукти.

Резултатите от проведените след обучението тестове и анкети и попълнените чек-листове показват:

Етнографският музей е подходяща извънучилищна образователна среда, която предлага възможности за учене с всички сетива, учене чрез изследване, учене чрез преживяване и ситуативно учене. Чрез тях успешно се овладяват и надграждат знания, умения и отношения като очаквани резултати на ниво учебна програма по околна среда – разширена подготовка.

Формираните чрез това обучение знания, умения и отношения са трайни и намират реално приложение не само в урочната дейност по

всички учебни предмети, но и в по-нататъшната извънкласна и извънучилищна работа с учениците, както и в реалния им живот.

Атрактивната и активна учебна среда, контактът с предмети с историческо и културно значение, които са част от музейната експозиция и колекция, положителната емоционална атмосфера и удовлетворението от постигнатите резултати създават положителна нагласа и интерес за учене, повишават мотивацията.

Учениците и родителите дават висока оценка на ефективността и резултатността на обучението и изразяват желание за участие в подобни формати.

При реализирането на настоящата педагогическа практика учениците работят върху цялата музейна площ, без това да ограничава достъпа или да пречи на останалите посетители.

Проведеното обучение напълно съответства на учебната програма по учебния предмет, наблюдава се наличие на ярък музеен компонент – връзка с музейната колекция, с музейните предмети и експонати, използване на особеностите на музейното пространство, както и ориентация към системно-активния подход (търсене и проектиране), наличие на изследователски и творчески задачи, които излизат извън рамките на учебната програма. Надграждат се заложените в учебната програма знания, умения и отношения, придобити в класната стая, разширява се житейската перспектива на учениците и се повишава мотивацията им за придобиване на нови знания, способства се за получаване и прилагане на знания в реални проблемни ситуации, създават се реални условия за творчески, изследователски и проектни дейности и се осигурява възможност за интердисциплинарно учене. В хода на урока учениците ясно осъзнават защо изпълняват определено интерактивно действие, как се обогатява техният жизнен опит, къде и кога могат да го приложат.

Основният приложен метод е изследователският метод – учениците, въоръжени със схема на музея, самостоятелно изследват експозицията, решават поставените в работните листове задачи, в края на урока правят смислен извод, свързан с ново знание, и разкриват значението и практическия смисъл на изследвания материал. Ролята на учителя и на музейния педагог е на модератор и фасилитатор на ученическите дейности.

Приложение 1

 ПРАВИЛА НА ПОВЕДЕНИЕ В ЕТНОГРАФСКИ МУЗЕЙ ПЛОВДИВ	
1.	Работим в съответствие с обсъдения План за работа в Етнографски музей Пловдив.
2.	Придвижваме се бавно, без да вдигаме шум и без да тичаме, като се ориентираме по план-схемата на музея.
3.	Разговаряме помежду си тихо, без да пречим на останалите посетители в музея.
4.	Работим на предварително определените за работа на групата места.
5.	Съобразяваме се с поставените указателни и предупредителни знаци на територията на музея.
6.	Не влизаме в конфликти с музейния персонал. При възникнал проблем се обръщаме към придружаващия ни учител.
7.	Опазваме музейните експонати, дори тези, които е разрешено да се докосват.
8.	Не влизаме в служебните зали на музея.
9.	Сълюдаваме вътрешния ред на музея.
10.	Спазваме правилата за поведение на обществено място.

Приложение 3а

В ЕТНОГРАФСКИЯ МУЗЕЙ

Тазикъща е построена през 1847 година от майстор Хаджи Георги и е една от най-големите за своето време в българските земи. И днес впечатлява с размерите си – четири етажа, два големи салона и 18 стаи на два обитавани етажа.

Нейният първи собственик бил Артур Куромаджиев, – богат пловдивски търговец.

През 1962 година къщата е реставрирана и се използва като етнографски музей, който отворя врати за гости от цели свят, желаещи да опознаят българския бит и култура.

Хранещата на Етнографския музей в Пловдив пазят над 40 000 предмета. Част от тях са изложени в залите му, за да дадат представа за живота на хората от една минала епоха.

Сред колекцията на музея се открояват тези от медни и керамични съдове, макопи, дантели, народни носии, тъкани, музикални инструменти и други.

Думата етнография означава народологически. Това е науката, която изучава културата на различни народи – от бита до народното творчество.

Приложение 2

План за работа		
Дейности	Време за работа	Мак. об. страници?
Общественова част		
1. Въвеждане в обсъжданата и атмосфера на Етнографски музей Пловдив	5 мин.	
2. Актуализиране на тригъра за работа в музейна среда		
3. Представяне на музейното изложение, родоначално и представително на занаятчиешките страни, които ще подкрепят учащите в работата им по групи, от учителя		
4. Представяне на клас, учениците, познавателно и емоционално очаквани на учащите от предстоящата работа в музея от територията на класа		
5. Разделяне на етапи – спеша на музея в списък с работни листове и данни на учащите за работа		
Въвеждане в средата на Етнографски музей Пловдив		
1. Прочети текста „В Етнографски музей“ и изпознай заданието към него.	3 мин.	
Сформирай на групи за работа чрез срещи – брифинг	7 мин.	
2. Изпознай текста с основна картинка на Иван Модрицки „Пазар в Пловдив“.	1 мин.	
3. Разгледай картините на първия етаж на музея в окръжен сред тех картината на Иван Модрицки „Пазар в Пловдив“.	1 мин.	
4. Изпознай спомените въпроси и списък усвои картината на Иван Модрицки „Пазар в Пловдив“.	6 мин.	
Оценка на работата на групите	1 мин.	
Сформирай на групи чрез срещи, идентифицирай различни стилове: добротни или общи	1 мин.	
5. По етапи – спеша на музея отвори занаят, в което ще работиш.	1 мин.	
Писания на отговори и връщане от музейната изложба / Работа по зада		
1. Изпознай заданието от Работен лист 1 за цялата група.	15 мин.	
2. Изпознай заданието от Работен лист 2 за цялата група.		
3. Изпознай заданието от Работен лист 3 и 4 за цялата група (Работен лист 4 има само група 3)		
Печалба		
Общ обзор на музея	15 мин.	
Съвременности на дейността, отпуски с традиционни занаяти или обичаи от традиционна изложба	15 мин.	
Процеса на живота на околната на занаятчиешките, формирани в средата на музея, чрез разглеждане на картините	3 мин.	
Фейсбук на работата в Етнографски музей Пловдив.	2 мин.	

Приложение 3б

- През коя година е построена сградата?
.....
- Сградата има: (отбележи с шифра)
 етаж салона стаи
- Какъв е бил нейният първи собственик?
.....
- От коя година сградата се използва като етнографски музей?
.....
- Какво означава понятието етнография?
.....
- Какво изучава етнографията?
.....
- Колко предмета съхранява колекцията на Етнографски музей Пловдив?
.....

Приложение 4

СЕЛСКО СТОПАНСТВО

В микалото най-важните стопански дейности били свързани със земята. Като я обработвали или отглеждали животни, хората осигурявали храна за своите семейства.

От подготовката на почвата за засаждане на житото до получаването на брашно за хляб минава цяла година.

Използва се:
 ↓
 ✦ вършеца
 ✦ орам
 ✦ ситба
 ✦ жетва
 ✦ мелеза
 ✦ мелека

Разгледай снимките от експозицията на зала „Селско стопанство“.

Прочети устните табели до врата от тук.

Запиши под всяка снимка от работния лист правилното название на използваната селскостопанска дейност.

Свържи със стрелки снимките така, че да се проследи пътят на хляба от подготовката на почвата за засаждане на житото до готовия хляб.

орам

СЕЛСКО СТОПАНСТВО

В традиционните производствени процеси се използват различни приспособления и инструменти.

Разгледай експозицията в залата. Отговори на въпросите свържи със стрелки.

За какво служи всеки един от уредите?

Свържи с **копане**
 ✦ оране
 ✦ събиране на сено

Свържи с **оране**

Свържи с **оране**

За какво са предназначени нарязаните сурдини? Свържи.

✦ счукване на зърнени зърна
 ✦ биење на масло
 ✦ счукване на пилер

как се жарва всеки един от тези уреди?

○ _____
 ○ _____
 ○ _____

Приложение 5

ЗАНАЯТИ

Характерен помощник на градските жители е занаятчийството.

Занаятчиите обработват различни материали: глина, кожа, тъканина, дърво, метал, валяк. Те произвеждат и продават стоките в своите работилници.

За да могат да работят добре, занаятчиите придобиват през многогодишно обучение три степени – калфа, майстор.

Грамичарите съдоят и предмет, които се използват във всякодневното. Съдовете се изписват с различна украса.

Разгледай съдовете в зала „Грамичарство“. Прочети табелите с информация за тях.

Препени, кой съд за какво е бил използван да се използва.

Подреди степените на обучение върху ешалоните.

В празното поле нарисуй съд за вода.

Украси го.

ЗАНАЯТИ

Медничарството (или бакарчиството) е занаят, познат по мащите злати още от хазнетата на древните тразни, за които се смята, че са прочути майстори на злато.

Постави ✓ в квадратчето до медните съдове. Сравни украсата на харалечките и на медните съдове.

Най-използваните орнаменти за украсата им са:

○ харалечки ○ растителни ○ геометрични

Напиши съответните цифри в празните кръгчета:

КАТО ИПОЛЗВАШ ЕДИН ОТ ВЪЗЛОЖЕНИТЕ ОРНАМЕНТИ, НАПРАВИ МОДЕЛ НА УКАСА НА МЕДЕН СЪД.

Приложение 6

МУЗИКА

Българските народни музикални инструменти са музикални инструменти, използвани при изпълнението на българска народна музика, като някои от тях са характерни за почти цялата територия на България, а други са съсредоточени в определена фолклорна област.

Разгледай народните инструменти, изложени в зала „Музикални инструменти и обреден реквизит“. Запши назовавания на всеки от инструментите.

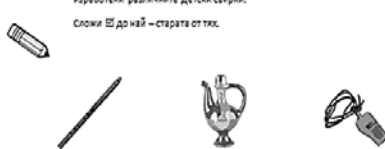

Към коя група се отнася всеки от тях? Оцвети кръгчето със съответния цвят:

струни духови ударни

Разгледай детските свирки от експозицията в зала „Музикални инструменти и обреден реквизит“. Определи изображенията на онези свирки, които могат да бъдат част от експозицията в залата. Запши от какъв материал са изработени различните детски свирки.

Слови Ш до най – старата от тях.

Приложение 7а

ТЪКАНИ

Тъкани се изработват от коноп, лен, памук, вълна, или козина. Те са в естествените за материала бели или кафяви цветове. По – късно започват да ги баграт. Тъканицата съчетава различен тип и „рисунка“ истинска картина от красиви орнаменти.

Разгледай изложбата в зала „Тъкани“ и изпрати модел на черга

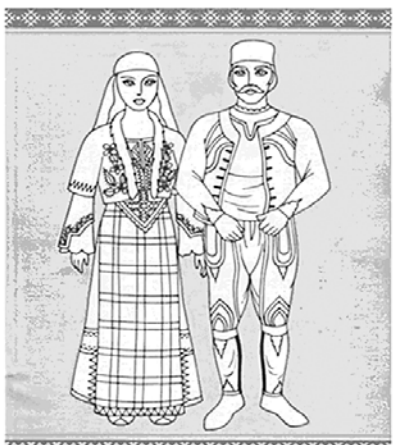
Приложение 7б

ЖЕНСКА НОСИЯ

Носията на родопчанката е от **судански** тип. Върху ризата от бяло платно се носи дълга преха от черен или тъмно син шаж, наречена „**дъждик**“. **Валномот** е богато извезан със сърма и гайтани, а върху него се облича елеч с ризави. Пожът на кръста е пясър, обикновено в червен цвят, съответстващ с този на кърпата и престилката. Престилката се препасва над пояса и **дъждик** и винаги е почти **едвазък** – преобличат жалтият, **оранжевият** и **керевиценочервеният** цвят, в които са вътъкани квадратни. На главата си родопчанките носят **линено-червена** кърпа, която покрива половината чело и почти цялата коса. Краката им са обути с **шарени** вълнени чорали и **шайчки** терцици, **везанис** **кожови** **кожурки** и сърма.

Избери мъжна или женска носия ще оцветяваш. Прочети текста, който се отнася до избраната от теб носия. Подчертай думите, които ще ти помогнат при оцветяването. Кого наблюдаваш изложнените в музея носии, оцвети с корентните цветове.

МЪЖКА НОСИЯ

Най-разпространената и поиката до днес носия на родопчанката е в по-тъмен десен и спала към типа „**дериодраци**“. Шайчките **потурни** са прибрали към тилото, а гълата им са средно дълбоки или плитко, с **дъжбове**, **обрисувани** с **гайтани** **брояри**. Ризата е от бяло платно, без **брояри**, като само тилната **правоъгълна** яка е обшита с **цветек** **ширит**. Черни **гайтани** **обточват** **шевовете**, **гарбат** и **преднищата** на **елечето**. Широко **керевицено** **червен** **пояс** **застъпва** **отгоре** **елечето** и **потурите**, а **най-отгоре** се **облича** **кряшка** **дреза** с **тесни** **ризави**, **наречена** „**дъждик**“. На краката се **навива** „**макой**“ – бяло платно, което се **присъга** с **черни** **върви**. Цързулите на родопчанката са от **сурова** **говежда** **кожа**, а **калпакът**, също **кожен**, се **нарича** „**гулга**“.

**ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА И ИЗТОЧНИЦИ
ПРИ ИЗРАБОТВАНЕ НА РАБОТНИТЕ ЛИСТОВЕ:**

1. Етнографски музей – Пловдив (2000), „В етнографския музей. За Вас, деца!“, Издател: Консорциум „Жива вода“
2. Гергана Донева, София (2005), „Български носии“, Издател: Софтпрес
3. Литографии на Феликс Каниц
4. Снимки от колекцията на Регионален етнографски музей - Пловдив
5. Учебник по изобразително изкуство за 5 клас, издателство „Изкуства“

„ЛАБИРИНТ НА СЛАВАТА“ В РИМ - ГАБРОВО СЪСТЕЗАТЕЛНА ЗАБАВНО-ОБРАЗОВАТЕЛНА ИГРА

Ива Христова – Йонкова

Ученето е забавно, особено когато е под формата на игра. Кое дете не обича забавленията и игрите?! Особено когато са състезателни и всяко се опитва да достигне първо до целта, да се изяви и да получи одобрението и поздравленията на останалите.

През 2016 г. с колеги от отдел „Връзки с обществеността“ в Регионален исторически музей – Габрово създадохме играта „Лабиринт на славата“. Приложихме я по време на едно от занятията с ученици в организираната от Община Габрово „Лятна академия“, в която се включват деца от начална степен на всички общински училища. Участниците в „Лабиринт на славата“ бяха ученици от ОУ „Св. Св. Кирил и Методий“, а датата – 7 юни [1]. Самата игра и изображения от нейното провеждане представям в приложението в края на изложението.

Целта на играта е да се засили интересът към историята, учениците да разширят познанията си за родния край посредством решаване на задачи, които представят моменти от живота и делото на известни личности. В хода на заниманието те развиват наблюдателност и логическо мислене, умения за работа в екип, честност и толерантност към останалите участници. Получават възможност за развитие на личностни качества като съобразителност, бързина и себеизява.

Играта дава възможност за работа с различни методи на обучение: словесни (беседа с учениците), нагледни (работа с текст, представящ легендата за Рачо Ковача; изображения – снимки; културни ценности, включени в експозиция „Габрово и габровци“) и интерактивни (под формата на различни логически задачи, които трябва да бъдат решени, за да се достигне до верния отговор) [2].

Прилагането на разнообразни методи спомага за осъществяването на самостоятелна и колективна дейност.

Правят се интегративни връзки и с други предмети, изучавани в училище – български език и литература, човекът и обществото и музика. Чрез текста за легендарния основател на Габрово Рачо Ковача и цитирането в оригинал на записаната от братя Гъбенски песен учениците се срещат с остарели диалектни думи и изрази, чуждици като „юф“, „атове“, „тежко имане“, „кара грошове“ [3]. Тяхното значение се обяснява непосредствено след представяне на отговорите от конкретната задача, а текстът се превежда в съвременна езикова форма.

Състезателната игра протича на три етапа. Участниците се разделят на групи, всяка излъчва по един представител, който влиза в ролята на капитан. Групите получават няколко комплекта работни листи със задачи. Едновременно с това те се показват на монитор под формата на презентация. Условието на задачите се задават от водещия играта.

Изчаква се, докато някоя от групите даде сигнал, че е достигнала до верния отговор. Капитанът представя решението на задачата и получения резултат. При правилен отговор отборът получава точка (цветен кръг).

Във всеки един от етапите е заложен определен акцент.

В първия етап участниците трябва да открият имената на личностите, които са включени в съдържанието, а именно: Рачо Ковача, Йосиф Соколски, Васил Априлов, Неофит Рилски, Цанко Дюстабанов, Иван Калпазанов, Емануил Манолов и Ран Босилек.

Във втория – групите трябва да разкрият моменти от живота на личностите. Информацията е кодирана в координатна система, запълнена с букви, по подобие на други, използвани в криптографията, но значително по-опростена предвид възрастта на участниците. За всяка буква има шифър.

В последния, трети етап се проследява съобразителността и наблюдателността на участниците. Изискването е децата да „преведат“ през лабиринт всяка една от личностите, достигайки до предмет, който се свързва с делото им.

Победител в играта е отборът, събрал най-много точки.

След приключването ѝ учениците имат възможност да посетят експозицията „Габрово и габровци“, където научават още много интересни факти за миналото на родния град. Основна цел на музейното образование и на музеите като цяло е насочване на вниманието към родовата памет и формиране на нравствени ценности и съвременно отношение към паметниците на културата и тяхното опазване за бъдещите поколения [4]. Обръща се внимание на експонатите, свързани с моменти от играта. В експозицията са представени ковашки инструменти (чук, наковалня, клещи, мех); писма на Васил Априлов до сестра му Кера; първата „Българска граматика“ и ръкописът „Габровска граматика“ на Неофит Рилски; ятаганът на Цанко Дюстабанов и описание на неговото „улавяне“ от дневника на Георги Бочаров, писар на четата; знамето на фабрика „Иван К. Калпазанов“ – единственото запазено в България от този тип, снимки на фабриката и нейния създател, бюстът на Калпазанов, поставен официално във фабричния двор върху постамент и представен на една от снимките в играта. Тук учениците научават какво е стан, шаяк, сукно, гайтан.

Децата се радват не само на победата си. За тях е важно да бъдат оценени техните желание за участие, старание и компетентност. Важно е да бъдат поощрявани. Затова всеки един участник получава награда. Отборът победител – медал и грамота, а всички останали – грамота за участие. Но най-ценното, разбира се, са придобитите нови знания!

ЛАБИРИНТ НА СЛАВАТА

ПЪРВИ ЕТАП

С помощта на задачите открийте имената на личностите, свързали живота и делото си с нашия град.

Прочетете текста и открийте за кой герой се говори в него.

„Според едно предание градът се е заселил на десния бряг на реката при извора на днешната Каменска махала. Край тоя извор минавал старият път, който съединявал южна със северна България, (той вървял по местността Градинище – Извора – Топлик – Стойчевото източно от Киселчова могила и излизал на Червен бряг). При извора имало габър, до който един ковач от с. Боженци си направил ковачница, където идвал рано от селото си, в което живеел, да кове конете на пътниците, които пътували през Балкана. Така се разправя за тоя ковач в следната запазена песен, която има добрината да ми каже габровецът Вким Генчев. Рачу Кувачъ Ут Буженцици, Чи той рано стаеъ Рачу си зъчукъ Рано уф' пунделник Чи си утиевъ Далу на габъръ Там да си срецьъ Теикуи търгофци Та да им кувее Бели атуви, Да си събирь Теику имани Къра грушови, Тежсък търговици, Той иъ си стали Негу иъ земь, Негу иъ земь!“

Из „Историята на града Габрово и габровските въстания“

За да откриете имената на втората личност, намерете коя буква от българската азбука съответства на дадената цифра и я запишете на празното място над нея

— — — — —

10 15 18 9 21 18 15 11 15 12 18 11 9

За да откриете имената на третата личност, отговорете на въпросите и ги запишете на свободното място под тях.

☞ - Кое е първото име на Апостола на българската свобода?

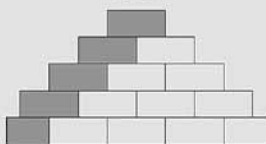
☞ - Кой е четвъртият месец от годината?

☞ _____ ов

На всяка една цифра от таблицата отговаря определена буква. Запишете ги последователно и ще откриете имената на следващата личност.

Н ¹	Т ⁶	С ¹⁰	О ³
Л ⁹	Ф ⁴	И ⁸	И ¹²
Р ⁷	К ¹¹	Е ²	И ⁵

Попълнете пирамидата като вписвате в нея последователно отговорите на задачите, записвайки ги отгоре – надолу. Подредете буквите от тъмните квадратчета от върха към основата и ще откриете първото име на следващата личност.

- 23 – тата буква от азбуката
- Лично местоимение
- Нещо, с което се реже
- Животно, което дава мляко
- Предмет, който се слага на лицето и служи за четене

----- Дюстабанов

Следвайте посоката на стрелките в таблицата, започвайки от тъмното правоъгълниче и открийте имената на следващата личност.

В	Л→	Ч→	Е→	В↓
↑О	↑О	И→	В↓	К↓
↑Н	↑К	←Н	←А	А↓
↑А	←З	←А	←П	←Л

☞ За да откриете имената на седмата личност, запишете първата буква на първата дума и първата сричка на всяка от останалите думи.

- ☞ - елен
- ☞ - мама
- ☞ - нула
- ☞ - Илко
- ☞ - маса
- ☞ - нота
- ☞ - ловна

☞ Разместете буквите правилно и ще получите името на последната личност.

☞ НАР ОБЕЛИСК = _____

☞ВТОРИ ЕТАП: Представете всяка една от личностите като разкриете важни моменти от техния живот. За да откриете липсващите изречения използвайте таблицата. Всяка буква отговаря на код, скрит по хоризонтал и по вертикал; например: на А1 отговаря буква А, на Б2 отговаря буква В, на В3 – буква Д и т.н.

1	А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	З	И	Й	К	Л	М	Н	О	П	Р	С	Т	У	Ф	Х	Ц	Ч	Ш	Щ	Ъ	Ь	Ю	Я
2	Б	В	Г	Д	Е	Ж	З	И	Й	К	Л	М	Н	О	П	Р	С	Т	У	Ф	Х	Ц	Ч	Ш	Щ	Ъ	Ь	Ю	Я	А
3	В	Г	Д	Е	Ж	З	И	Й	К	Л	М	Н	О	П	Р	С	Т	У	Ф	Х	Ц	Ч	Ш	Щ	Ъ	Ь	Ю	Я	А	Б
4	Г	Д	Е	Ж	З	И	Й	К	Л	М	Н	О	П	Р	С	Т	У	Ф	Х	Ц	Ч	Ш	Щ	Ъ	Ь	Ю	Я	А	Б	В
5	Д	Е	Ж	З	И	Й	К	Л	М	Н	О	П	Р	С	Т	У	Ф	Х	Ц	Ч	Ш	Щ	Ъ	Ь	Ю	Я	А	Б	В	Г
6	Е	Ж	З	И	Й	К	Л	М	Н	О	П	Р	С	Т	У	Ф	Х	Ц	Ч	Ш	Щ	Ъ	Ь	Ю	Я	А	Б	В	Г	Д
7	Ж	З	И	Й	К	Л	М	Н	О	П	Р	С	Т	У	Ф	Х	Ц	Ч	Ш	Щ	Ъ	Ь	Ю	Я	А	Б	В	Г	Д	Е
8	З	И	Й	К	Л	М	Н	О	П	Р	С	Т	У	Ф	Х	Ц	Ч	Ш	Щ	Ъ	Ь	Ю	Я	А	Б	В	Г	Д	Е	Ж
9	И	Й	К	Л	М	Н	О	П	Р	С	Т	У	Ф	Х	Ц	Ч	Ш	Щ	Ъ	Ь	Ю	Я	А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	З
10	Й	К	Л	М	Н	О	П	Р	С	Т	У	Ф	Х	Ц	Ч	Ш	Щ	Ъ	Ь	Ю	Я	А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	З	И
11	К	Л	М	Н	О	П	Р	С	Т	У	Ф	Х	Ц	Ч	Ш	Щ	Ъ	Ь	Ю	Я	А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	З	И	Й
12	Л	М	Н	О	П	Р	С	Т	У	Ф	Х	Ц	Ч	Ш	Щ	Ъ	Ь	Ю	Я	А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	З	И	Й	К
13	М	Н	О	П	Р	С	Т	У	Ф	Х	Ц	Ч	Ш	Щ	Ъ	Ь	Ю	Я	А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	З	И	Й	К	Л
14	Н	О	П	Р	С	Т	У	Ф	Х	Ц	Ч	Ш	Щ	Ъ	Ь	Ю	Я	А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	З	И	Й	К	Л	М
15	О	П	Р	С	Т	У	Ф	Х	Ц	Ч	Ш	Щ	Ъ	Ь	Ю	Я	А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	З	И	Й	К	Л	М	Н
16	П	Р	С	Т	У	Ф	Х	Ц	Ч	Ш	Щ	Ъ	Ь	Ю	Я	А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	З	И	Й	К	Л	М	Н	О
17	Р	С	Т	У	Ф	Х	Ц	Ч	Ш	Щ	Ъ	Ь	Ю	Я	А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	З	И	Й	К	Л	М	Н	О	П
18	С	Т	У	Ф	Х	Ц	Ч	Ш	Щ	Ъ	Ь	Ю	Я	А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	З	И	Й	К	Л	М	Н	О	П	Р
19	Т	У	Ф	Х	Ц	Ч	Ш	Щ	Ъ	Ь	Ю	Я	А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	З	И	Й	К	Л	М	Н	О	П	Р	С
20	У	Ф	Х	Ц	Ч	Ш	Щ	Ъ	Ь	Ю	Я	А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	З	И	Й	К	Л	М	Н	О	П	Р	С	Т
21	Ф	Х	Ц	Ч	Ш	Щ	Ъ	Ь	Ю	Я	А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	З	И	Й	К	Л	М	Н	О	П	Р	С	Т	У
22	Х	Ц	Ч	Ш	Щ	Ъ	Ь	Ю	Я	А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	З	И	Й	К	Л	М	Н	О	П	Р	С	Т	У	Ф
23	Ц	Ч	Ш	Щ	Ъ	Ь	Ю	Я	А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	З	И	Й	К	Л	М	Н	О	П	Р	С	Т	У	Ф	Х
24	Ч	Ш	Щ	Ъ	Ь	Ю	Я	А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	З	И	Й	К	Л	М	Н	О	П	Р	С	Т	У	Ф	Х	Ц
25	Ш	Щ	Ъ	Ь	Ю	Я	А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	З	И	Й	К	Л	М	Н	О	П	Р	С	Т	У	Ф	Х	Ц	Ч
26	Ъ	Ь	Ю	Я	А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	З	И	Й	К	Л	М	Н	О	П	Р	С	Т	У	Ф	Х	Ц	Ч	Ш	Щ
27	Ь	Ю	Я	А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	З	И	Й	К	Л	М	Н	О	П	Р	С	Т	У	Ф	Х	Ц	Ч	Ш	Щ	Ъ
28	Ю	Я	А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	З	И	Й	К	Л	М	Н	О	П	Р	С	Т	У	Ф	Х	Ц	Ч	Ш	Щ	Ъ	Ь
29	Я	А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	З	И	Й	К	Л	М	Н	О	П	Р	С	Т	У	Ф	Х	Ц	Ч	Ш	Щ	Ъ	Ь	Ю
30	А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	З	И	Й	К	Л	М	Н	О	П	Р	С	Т	У	Ф	Х	Ц	Ч	Ш	Щ	Ъ	Ь	Ю	Я

Паметникът на Рачо Ковача над река Янтра в град Габрово

.....

, а майка му – Божана – на с. Боженците

Ф 21, С 18, Р 17, С 18, Х 22, В 3, А 1, И 9, Х 22, Д 5, Я 30, И 10/З 8, Ч 24, Х 22, З 8, Б 2, А 1, И 10, С 18, Ф 21/Х 22, А 1/Р 17, А 1, П 16, И 9, З 8, Б 2, З 8

Чешмата на Девичкия манастир в Габрово

.....

 Основата Соколския и Девичкия манастир

И 9, А 1, П 16, З 8, Й 10, Д 5/Т 19, А 1/В 3, Ш 25, Щ 26, З 8, Б 2, Х 22, З 8, И 10, З 8/Д 5, Т 19, В 3, Д 5, Р 17, А 1, Х 22, С 18/Х 22, А 1/П 16, Н 14, Ф 21, Р 17, А 1, И 9, Д 5, Й 10, С 18

Паметникът на Васил
Априлов пред НАГ в град
Габрово

.....
.....
.....
Създава първото българско светско
училище именно в родния си град
Габрово

Й 10, Н 14, И 9, Р 17, З 8, Б 2, С 18, Л
12/ Ц 23, И 9, З 8, Ч 24, Б 2, С 18, Й 10,
С 18, Х 22/ Д 5/ Е 6, Х 22, Д 5, Г 4, З 8,
Б 2, С 18, Х 22/ В 3, С 18, С 18, Л 12

Първият учител в Габровското взаимно
училище.

.....
.....
.....
Ч 24, Н 14, Т 19, В 3, А 1, Б 2, А 1/ Ц 23, Н 14,
И 9, Б 2, Д 5, Я 30/ П 16, Н 14, Ф 21, Р 17, А 1,
И 9, Ч 24, Е 6, Д 5/ Р 17, Ф 21, З 8, П 16, Ш 25,
Ч 24

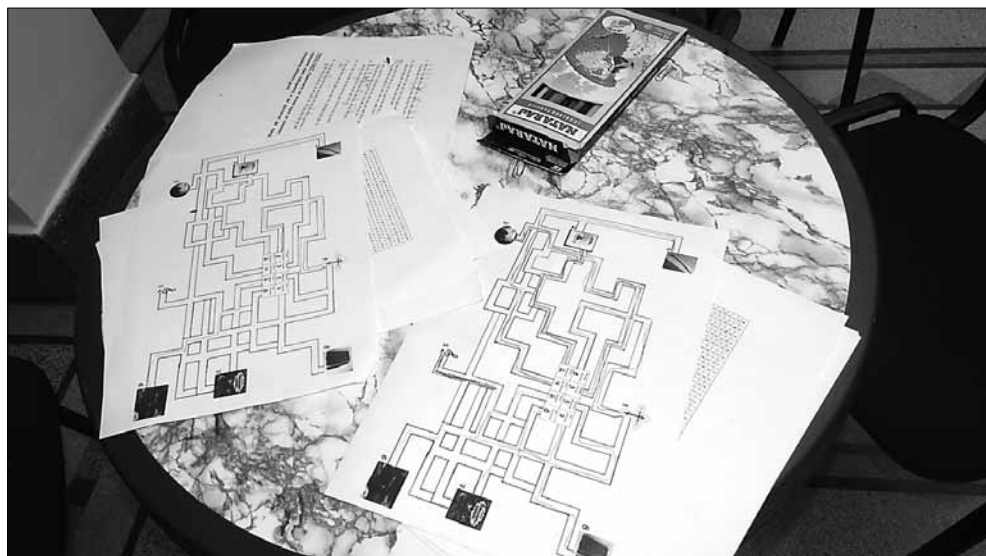
Паметникът на Данчо
Достабанов в град
Габрово

Войвода е на Габровската чета през
Априлското въстание от 1876 година.
Заловен е и обесен

.....
.....
.....
Б 2/ Р 17, И 9, А 1, В 3/ Й 10, Н 14, И 9, Х 22,
З 8, Б 2, З 8/ Ц 23, И 9, С 18, Т 19/ Ч 24, Н 14,
Ъ 28, А 1, Й 10, А 1/ Р 17, З 8, В 3, Д 5, Х 22,
А 1

Снимки от провеждане на играта „Лабиринт на славата“ - 07.06.2016 г.

ЛИТЕРАТУРА:

1. <https://h-museum-gabrovo.bg/?p=2494>
2. Кушева, Р. Методика на обучението по история, С. 2006, стр. 111 - 133
3. Гъбенски, Хр., П. История на града Габрово и габровските въстания, Габрово, 2003, стр. 39
4. Цекова, Ек. Музейна комуникация и музейно образование, МК, Сдружение „Кръг Будител“, С., 2007, стр. 63

ВЪЗРОЖДЕНСКИ УРОК ПО ВЗАИМОУЧИТЕЛНАТА МЕТОДА

*Ирина Димитрова, уредник,
Специализиран музей за резбарско и зографско изкуство – Трявна*

I. ТЕМА НА УРОКА:

„Урок с Рада Госпожина“

II. ВИД НА УРОКА:

Комбиниран

III. ЦЕЛИ НА УРОКА

Да се представи историята на Старото школо в Трявна и да се запознаят учениците с образователното дело по българските земи и в частност в Трявна през Възраждането. Основната цел е да бъде показан взаимоучителният метод на обучение в Тревненското школо, съпоставяйки го с килийното образование. Да се открие ролята и значението на Петко Славейков за учебното дело в Трявна и да се акцентира върху реформите, които той прави в училището.

Чрез разказа на екскурзовода да се представи една обща картина за учебното дело в Тревненското школо 1839 - 1897 г. Целта ни е децата да разберат и да се убедят, че „Просвещението е необходимо на всякой народ“.

IV. ИДЕИ

Учениците да се запознаят с духовното и културно израстване на българското общество в периода на Възраждането и ролята на образованието в живота на хората. Да бъде обрисувана нагледно новият за 30-те години на XIX в. взаимоучителен метод и неговите предимства пред килийното обучение в църквите. Да се изтъкне ролята на учителя в просвещението на българите. Учителя не само като човек, който обучава децата, но и Учителя като съставител на учебници, училищни диалози, поезия, учителя като преводач и участник в националнореволуционното движение на българите, инициатор за създаване на читалища и театрални постановки. Идеята ни също е да бъде издигнат авторитетът на учителя днес чрез примери от миналото и съпоставки с настоящето.

Да бъде представен един възрожденски урок по взаимоучителната метода. Екскурзоводът, в ролята на учителката Рада Госпожина, и посетителите - деца, да бъдат пряко ангажирани с цялостния разказ и да са непосредствени участници в демонстрирането на взаимоучителния метод.

Чрез поставянето на учениците в автентична учебна обстановка и с много примери и нагледни материали те да се потопят във времето на Българското възрождане и така по-лесно да възприемат информацията от екскурзовода. Посетителите – деца, да станат част от образователния

процес по взаимоучителната метода, като заемат ролите на „показвач“ и „надзирател“. Идеята ни също е да се докоснат до калем, шикалка, да научат за табелките за похвала и порицание, да се опитат да прочетат стари текстове, да усетят как се пише на пясък с пръст. В края на екскурзоводния разказ е организирано т.нар. „публично годишно испитание“, в което децата представят и част от училищни диалози по примера от Възраждането, разсъждават върху логически задачи и се опитат да прочетат стари текстове.

V. АКЦЕНТИ:

Историята на Тревненското школо, взаимоучителния метод, ролята на учителя.

VI. УМЕНИЯ И КОМПЕТЕНЦИИ:

- запознаване и усвояване на взаимоучителния метод на обучение през Възраждането;
- самостоятелни обобщения и разсъждения върху ролята на учителя през Възраждането и в съвременното ни;
- запознаване с исторически артефакт, работа с исторически документ – взаимоучителни таблици, работа с „Рибния буквар“.
- установяване на причинно-следствени зависимости;
- наблюдателност;
- работа в екип;
- логическо мислене;
- умения за разбиране на възрожденски текстове;
- сравнение между училището днес и училището в миналото – организация, дисциплина, учители;
- анализ на текст от Петко Р. Славейков – „Татковина“.

VII. ЦЕННОСТИ

Формиране на християнски ценности и добродетели - вяра, надежда, любов към ближния, състрадание, милосърдие, мъдрост, трудолюбие и ученолюбие. Толерантност към останалите деца в общността и честност във взаимоотношенията.

VIII. ПОНЯТИЯ И НОВИ ДУМИ

Научаване на архаични думи и изрази – „дохожда“ (идва), „начева“ (започва), „даскал“ (учител), „взаимоучителна метода“ (метод на взаимно обучение, при който по-големите и напреднали ученици обучават по-малките свои съученици), „должности“ (длъжности), думи от кавалериите и черните табелки като: „благочинен“ (добър), „оскуден“ (беден откъм думи) и др.

Изгражда се представа за миналото, за обстановката в класната стая по взаимоучителната метода, оформя се в представата на учениците формата, вида, процеса и особеностите на обучението през Възраждането.

5. Решаване на логически задачи.
6. Проверка на стари знания, придобити по време на беседата.

XII. ДИДАКТИЧЕСКИ СРЕДСТВА

1. „Водител за взаимните училища“ - Сава Доброплодни. 1852 г.
2. Беседа „Учебно дело“. Л. Горанова
3. „100 години история на Тревнското школо“ - Б. Даскалов, 1936 г.
4. „Учебно дело в Трявна през Възраждането“ – Н. Пенчева. Сб. „Славейковото училище - извор на патриотизъм и родолюбие 1839 – 1989 г.“
5. „Възрожденско училищно законодателство“ – В. Бонева. liternet.bg.
6. Буквар с различни поучения“ – д-р. П. Берон. Фототипно издание, 2019 г.
7. „Рибният буквар“ – дело на Петър Берон, просветителя и реформатора на учебното дело в България. М. Аргирова – Герасимова, Д. Атанасова. old.cl.bas.bg/za-centralna-biblioteka-
8. Петко Славейков. Избрани съчинения
9. Архив на Богомил Даскалов. ДА – Габрово, ф.455 к
10. Карта по история

КАК СМЕ СВЪРЗАНИ С ПРИРОДАТА?

ПРОВЕЖДАНЕ НА УРОК ЗА ЧЕТВЪРТИ КЛАС В МУЗЕЯ НА ХУМОРА И САТИРАТА

*Елена Марианова Генова, бакалавър Предприемачество
в социалната сфера, Музей „Дом на хумора и сатирата“ - Габрово*

Екипът на Музея на хумора и сатирата в Габрово има дългогодишен и богат опит в осъществяването на образователни програми за деца и младежи. В тази си дейност екипът изпълнява специална мисия - „Чрез хумора ние вдъхновяваме и насърчаваме децата да изпитват радост, да мислят критично, да се изразяват свободно на живо и да изграждат общност“.

Образователните програми на Музея са разработени на база на музейните експозиции. Целта им е да разкриват универсалния език на изкуството; да допълват и преподават чрез творческа интерпретация и игри част от преподаваните теми по основните предмети в училище или в детската градина. Вярваме, че докато се забавляват, децата учат пълноценно, развиват своите личностни качества и умения, използват своята креативност и формират критична гледна точка по дадените теми. В нашите образователни програми няма грешни отговори, а децата, разсъждавайки, сами достигат до решения и изводи.

Освен тематични образователни програми, базирани основно на постоянните изложби в музея – Габровски хумор, Карнавал и Карикатура, в последната година изложбата „ГРАД ГРАДИНА“ се превърна освен в площадка за игри и забава, място за общуване по цивилизован начин (със зачитане на другия, на околните и изобщо на живия и материалния свят), но и в пространство за получаване на нови знания. В нея със средствата на неформалното образование подрастващите откриват значимата си роля в заобикалящата ни среда.

В „ГРАД ГРАДИНА“ са създадени условия за изграждане на мотивация за екологосъобразно поведение на учениците чрез конкретна практическа дейност, за да възприемат природата не като даденост, а като ценност, осигуряваща съществуването ни.

КАК СМЕ СВЪРЗАНИ С ПРИРОДАТА?

ТЕМА

Чиста ли е природата около нас и как да я запазим чиста?

(по урока „Опазване на чистотата на въздуха, водата и почвата“ на одобрени от МОН учебници по „Човекът и природата“ за четвърти клас).

ЦЕЛИ

Знания

- затвърждаване, обобщаване и разширяване на знанията на уче-

ниците за замърсяването и опазването на околната среда;

- по-обстойно запознаване с природата в град Габрово;
- основни знания за взаимодействието на човешката дейност с околната среда.

Умения

- наблюдателност;
- знания за опазване на околната среда;
- развиване на аналитично и критично мислене;
- колективна работа;
- формиране на изводи и обобщения.

Методи

В урока се съчетават беседа, интерактивни и игрови методи, базирани на дейности, свързани с изложбата „ГРАД ГРАДИНА“, работен лист.

Междупредметни връзки

Човекът и природата, човекът и обществото, музика.

ХОД НА УРОКА

В резултат от човешката дейност се образуват вредни вещества. Те замърсяват въздуха, водата и почвата. Този урок представя кои дейности замърсяват природата и насочва вниманието към значимостта на проблема за опазването на околната среда.

Въздух

Замърсяването на въздуха е местен, общоевропейски и световен проблем. Замърсителята на въздуха, отделени в една държава, могат да бъдат пренесени в атмосферата, което влошава качеството на въздуха на други места.

Замърсяването на въздуха се дължи основно на дейността на хората – производствените предприятия или дори работата на моторните превозни средства, които отделят вредни газове и прах. Фактор в това отношение са и някои природни явления като вулканичните изригвания, горските пожари, ураганите.

Игра

Всички участници затварят очи и трябва да задържат въздуха си колкото могат по-дълго време.

Въпроси след експеримента:

Колко време можем да издържим без въздух?

Изводът е, че не, хората не могат да живеят без въздух.

Човешките дейности, замърсяващи въздуха и начини за запазване чистотата на атмосферата?

Видове източници на замърсители от човешка дейност (с помощ от водещия, децата изброяват)
Моторни превозни средства
Електрически централи
Заводи и фабрики
Петролни станции
Химично и биологично производство – парфюмерия, животновъдство
Използване на оръжия

Газове, замърсяващи въздуха	Какъв газ е	От какво се получава
Въглероден диоксид	Газ без цвят и мирис	Процеса на дишане на живите организми
Въглероден оксид	Газ без цвят, отровен със задушлива миризма	При изгаряне на въглища и дървесен материал
Серен оксид	Безцветен газ, има мирис на развалени яйца	При вулканична дейност
Азотен оксид	Отровен газ с остра задушлива миризма	При работата на промишлените предприятия
Метан	Безцветен газ без миризма	Някои биологични отпадъци освобождават метан

Игра

Нека всяко дете надуе по един балон, с какъв газ изпълнихме балона?

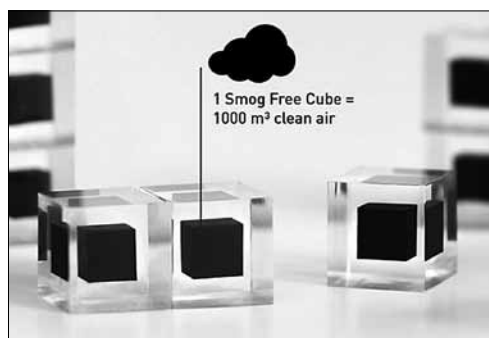
Начини за пречистване на въздуха

На промишлените предприятия се изграждат пречиствателни станции, тези съоръжения пречистват вредните газове преди да дос-

тигнат до атмосферата. На автомобилите също се монтират специални съоръжения с филтри, които пречистват изхвърлените от работата на колата газове. Всеки един човек може да закупи машина пречиствател на въздуха.

Любопитно

Компанията Graviki Labs (снимка 1) създава мастило за принтери точно от замърсения въздух. Друго съоръжение, наречено Smog-Free Tower, засмуква въздуха, улавя праховите частици и създава скъпоценни камъчета (снимка 2 и 3).

Какво замърсява водата

Водата се замърсява главно от производството и човешката употреба. Замърсител на водите са пластмасовите продукти за еднократна употреба, промишлените предприятия изхвърлят мръсни производствени води в чистите басейни, земеделието също замърсява водите като използва изкуствени торове. Природните явления като урагани и земе-

тресения също могат да причинят сериозни замърсявания на водата.

Експеримент

Водещият държи две шишета - едното с чиста вода, другото пълно с вода, пластмаса, метал, оцветено олио. Задачата на децата е да кажат коя е чистата вода и да определят замърсителите на мръсната.

Видове водни замърсители

- нефтопродукти;
- пластмаса за еднократна употреба;
- отходната канализация;
- изкуствените торове.

Какво се случва, когато има нефтен разлив във водата

Замърсяването на океаните с нефт е много опасно. Нефтът наподобява олио, по-лек е от водата и затова при разливането на нефтопродукти във водите се образуват петна, които плават на повърхността на водата и като размери могат да достигнат километри. Тези петна не позволяват на въздуха да се разтвори във водата и много морски обитатели загиват при липсата на кислород. За птиците, които плуват в моретата, също е опасно - нефтът полепва по перата им и те не могат да летят или да плуват.

Замърсяване на океаните и моретата с пластмаса

Десетте най-разпространени замърсители от пластмасови продукти за еднократна употреба във водите

- фасове от цигари
- пластмасови бутилки и капачки
- клечки за уши
- пакетчета от вредна храна

- сламки
- прибори за еднократна употреба
- найлонови торбички
- чаши за пиене
- балони и принадлежности за тях
- опаковки за храна

Как пречистваме водата?

За да се избегне изпускането на отпадна вода, в градовете се строят пречиствателни станции. Тези станции пречистват водата, преди тя да стигне до водните басейни. Има различни методи, които се ползват за пречистването ѝ, филтрация или по химичен начин, като се добави хлор. Има и системи, които ни позволяват да си пречистваме вода вкъщи, едни от най-достъпните е кана с филтър. Има все повече организации и съоръжения, които се борят със замърсяването от пластмаса в океаните и моретата. Едно от тези съоръжения е the ocean cleanup (снимка 4).

Игра

Групата се разделя на два отбора, всеки отбор получава картонче с песничка за водата и трябва да измисли мелодия за нея. След кратко време всеки отбор заедно я представя.

Първи текст: Втори текст:

На нашата Земя си имаме вода. На третата планета си имаме вода.

Имаме вода, но чиста ли е тя? Ала чиста ли е тя?

Кой ли замърсява чистата вода? Как сме я замърсили, тази нашата вода?

Как ли я пречистваме, кажете ни сега? Можем ли да я пием ние сега?

Трябва ли да я пазим тази вода, Трябва да я пазим тази вода, ами ако без нея свърши се света. чиста на нашата Земя.

Почва

Какво е замърсена почва?

В почвата могат да се открият редица вредни вещества от дейността на човека. Всичко в природата е свързано и замърсяването на въздуха и водата влияе пряко на чистотата на почвата. При валеж вредните частици се разтварят и попадат в почвата. Това е сериозен екологичен проблем, защото когато земята се използва за земеделие, засетите посеви поемат химикалите, а при консумация на тези земеделски продукти, вредните вещества попадат в човешкия организъм.

Видове замърсители на почвата

- промишлени дейности;
- военни дейности;
- (въпрос към децата – Защо според вас военната дейност вреди на почвата?)
- изкуствени торове;
- предмети от човешкия бит;

Игра

В пръстта за цветните бомби преди заниманието се добавят предмети, които замърсяват почвата и вредят на посевите. Децата имат за задача да почистят почвата, преди да направят свои цветни бомбички.

Замърсяването в почвите се отстранява трудно и е много скъпо. Съществуват няколко метода, които се използват за ограничаване на замърсяването на почвите.

- насърчаване използването на биоторове*, това не само предпазва почвата, но и подобрява плодovitостта ѝ;
- ограничаване използването на вредни вещества;
- обработване на вредните вещества преди да достигнат почвата;
- рециклиране.

* Торовете подобряват растежа на растенията. Могат да бъдат химически – изкуствено създадени от хората, и биоторове. Биоторовете, за разлика от химическите, не замърсяват околната среда и съдържат големи количества полезни микроорганизми. Растенията, торени с тях, дават екологично чисти продукти.

Какво е рециклиране?

Рециклирането е процес, при който една отпадна суровина се превръща в нещо, което се използва за производството на други продукти, необходими на човека. Този процес позволява да се намалят отпадъците и замърсяването на околната среда – така да се спестят все още неиз-

ползвани суровини.

Как всеки да помогне в процеса на рециклиране?

Това е много лесно: чрез разделно събиране на отпадъците.

Видове контейнери за разделно събиране на отпадъци:

жълт контейнер – за пластмаса и метал (хартия, при липса на син);

зелен контейнер – за стъкло;

син контейнер – за събиране на хартия;

кафяв контейнер – за битови отпадъци.

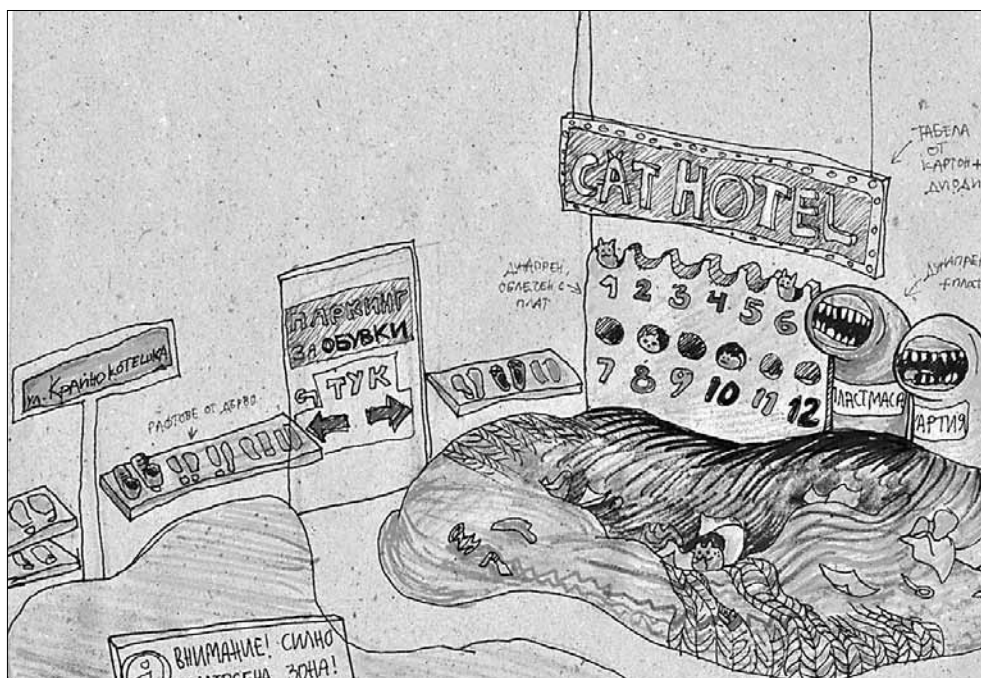
Въпроси

В нашия град има ли такива контейнери? Не във всеки град има от всички видове контейнери.

Какво означава според вас битов отпадък? Банановата обелка такъв вид отпадък ли е?

Игра

Група се отправя към улица „Крайно котешка”, където има за задача да разпредели суровините правилно (пластмаса – хартия), да нахрани гладните чудовища и да спаси всички котета като ги настани в котешкия хотел. (фиг. 1)

РАБОТЕН ЛИСТ

1. Избройте замърсителите на въздуха от човешка дейност.

.....

2. Газове, които замърсяват въздуха?

А) метан, серен оксид, въглероден диоксид;

Б) кислород, азот, озон;

В) хелий, озон, йод.

3. Как предпазваме въздуха от замърсяването на колите?

.....

4. Какво замърсява водата?

А) въглерод;

Б) пластмасови продукти за еднократна употреба;

В) изпаренията от работата на колите.

5. Какво е нефтено петно и как вреди то на околната среда?

.....

6. Как предотвратяваме попадането на отпадни води в чистите водни басейни?

А) не правим нищо;

Б) почистваме водните басейни всяка година;

В) изграждат се пречиствателни станции, които почистват отпадните води.

7. Какво замърсява почвата?

.....

8. Видове замърсители на почвата

А) военни дейности, изкуствени торове;

Б) вредни газове;

В) биоторове.

9. Как предпазваме почвата от замърсяване?

А) ограничаване използването на вредни вещества;

Б) използването на изкуствени (химически) торове;

В) изхвърляне на продукти от човешкия бит, в горите.

10. Обяснете термина „рециклиране“

.....

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

1. Зафирова Л., Лазарова С., Георгиев Г., Човекът и природата за 4. клас, Издателство Просвета – София АД, 2019
2. Кабасанова М., Пещерска Е., Върбанова М., Човекът и природата за 4. клас, Издателство Просвета плюс, София, 2019
3. Дерменджиев, Иван. Общество и околна среда. Издателство на Отечествения фронт, София, 1982.
4. Обществото и околната среда. Поредица Човекът и природата, част 6. Превел от руски Николай Николов ДИ „Наука и изкуство”, София, 1979.

**ПЪРВАТА ГЕОГРАФСКА КАРТА
НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК**
(ИЛИ ОПИТ ЗА ПРЕДСТАВЯНЕ НА УРОК ПО ГЕОГРАФИЯ В МУЗЕЯ,
ПОДХОДЯЩ ЗА УЧЕНИЦИ ОТ 5-6 КЛАС)

гл. ас. д-р Поля Йорданова
Национален музей на образованието – Габрово

**THE FIRST GEOGRAPHICAL MAP
IN BULGARIAN**
(OR AN ATTEMPT TO PRESENT A GEOGRAPHY LESSON IN THE
MUSEUM, SUITABLE FOR STUDENTS IN GRADES 5-6)

Prof. Assistant Phd. Polya Yordanova
National Museum of Education - Gabrovo

As social institutions, museums are constantly evolving, they reflect what is happening around them. They are part of the historical, socio-geographical and national environment. The „school-museum“ connection in the National Museum of Education - Gabrovo is related to new forms of non-formal learning. The museum is open with innovative activities to stimulate cooperation between the teaching and museum community by applying joint good practices for working with students. This is enshrined in the Rules of Procedure of the NMO, as well as through the established center „Museum School“. The idea for such a lesson, to acquaint students with the first Bulgarian maps and knowledge of cartography, arose after conversations and discussions with museum specialists, as well as from the spontaneously expressed desire of students.

Като социални институции, музеите са в непрекъснато развитие, те отразяват това, което се случва около тях. Те са част от историческата, социално-географската и национална среда. Те са важни за вписването в категорията общо наследство на нацията, на региона, на човека... Развитието на методиката за съхраняване на наследството и паметта, за представяне на културните паметници по възможно най-достъпен начин пред учениците налага провеждането на уроци в неформална обстановка, а именно в музея. При посещения в музеите учениците добиват по-ясна представа за локална и национална идентичност и национално многообразие. Те влагат собственото си светоусещане и създават свои продукти, така се утвърждава уникалността на населеното място, на региона. А това е особено важно в днешния глобализиращ се свят.

В музея неусетно се преплитат култура, образование, културно многообразие, предприемачество, патриотизъм... Това е една положителна сила за социализация, за опазване на българската идентичност, за да могат следващите поколения да изградят собственото си бъдеще, без

да пренебрегват своето минало.

Връзката „училище-музей” в Национален музей на образованието - Габрово е свързана с нови форми на неформално учене. Музеят е отворен с иновативни дейности да стимулира сътрудничеството между учителската и музейна общност чрез прилагане на съвместни добри практики за работа с учениците. Това е заложено в Устройствения правилник на НМО и в програмата на Национален център „Музейно училище” към музея.

Една от формите на въздействие е провеждане на урок в музея от учители или музейни специалисти. Това налага нов език на общуване с учениците, основан на приятни емоции, трайни спомени и незабравими преживявания. Идеята за такъв вид урок, за запознаване на учениците с първите български географски карти и познания по картография се зароди след разговори и обсъждания с музейните специалисти, както и от спонтанно изразено желание на ученици.

Така музеят винаги успява да бъде по-интересен и различен... Като най-удачна форма се възприе формата на урок за нови знания.

ЦЕЛ НА УРОКА:

Да се формират основите на географска култура на учениците от 5 клас като част от тяхната обща култура за ориентиране и за разумна дейност в географското пространство на регионално ниво (практически умения за работа по картата на България), като придобитите знания се интерпретират и допълват със знания, получени и в музея, след наблюдение на изложените там географски карти. В хода на изследването и осъществяване на урока, при използване на учебника за 5 клас, методически се стремим да приемем и спазим становището на Драганова (2020), че „...В държавния образователен стандарт (ДОС) за познавателните книжки, учебниците и учебните помагала се съдържат конкретни изисквания към учебника по учебните предмети от общообразователната подготовка.”

Подцели:

1. Да се формират умения за работа с географска карта и атлас.
2. За получаване на информация от различни източници.
3. За интерпретиране на информация.
4. За представяне на информация – да работят с контурна карта, да представят географско съчинение – описание.
5. Да се формират ценности (отношения и стойности): интерес към географското познание, за причинно-следствената обусловеност на нещата, да представя и защитава географски маршрути.

В урока се спазва изискването на Ядро 5 от учебната програма за 5 клас и Стандарт 1, според което учениците придобиват умения да използват елементите на географската карта, да различават видовете географски карти и основните способности за картографиране.

МЕТОДИ:

Обяснителен географски разказ, работа с карта, работа с контурна карта, работен лист.

МЕЖДУПРЕДМЕТНИ ВРЪЗКИ:

с историята, с изобразителното изкуство.

ХОД НА УРОКА:

През първата половина на XIX в. статутът на географията в българските земи е коренно различен. Смятат я за приложна дисциплина, предназначена да обслужва развитието на търговията и функционирането на държавния апарат, като ги снабдява с картографски материали и статистически данни – особено за непознатите земи на колониите.

Географското познание се преподава като увод или допълнение към други дисциплини – примерно история или естествознание. Съответно, няма и професионални географи. Сведенията в тази област се събират или от представители на гореспоменатите научни клонове, или от любители – пътешественици, дипломати, търговци, инженери, военни, служители в колониалната администрация.

За разлика от историческия разказ географското описание през Възражденския период представлява набор от разнородни данни. Голяма част от тази информация може да се събере от личен опит и изложението ѝ не изисква специализирана квалификация. На практика всеки от българските преводачи на учебници по география е в състояние да разшири уроците за Европейска Турция със сведения за градчета и села, които лично той познава. Благодарение на този потенциал географията се оказва един от първите идеологически ресурси за конструиране на колективна идентичност, който е усвоен във възрожденската култура. Вторият фактор, който мотивира изключителния интерес към географското познание през този период, е свързан с характера на самата дисциплина. До голяма степен би могло да се твърди, че по стечение на обстоятелствата в български условия географията трупа капитал от

недостатъците си. Нейният прием провокира такъв ентузиазъм именно, защото дисциплината няма собствен предмет и съществува, за да систематизира резултатите от анализа на други науки. Тя се намира в начален стадий на развитие и поради това е описателна, повърхностна и еkleктична. Географският кадър цели да регистрира, да преброи и да измери всичко, свързано с човешкия, стопански и природен ресурс на земята.

В нейната същност се съдържа практически всичко – и космосът, и планетата, и човекът, и социалният ред. За една култура, чиято писмена традиция е прекъсната от векове, усвояването на такъв елементарен, но изчерпателен набор от информация е повече от важно. Географията печели своята позиция, не само защото се оказва в състояние на компенсира дефицита на учебници по българска история. Географията се налага толкова категорично, защото бива оценена като инструмент, който позволява ефективно да се популяризира азбуката на модерността.

Начинът, по който се използват географските карти и глобуси, е добър пример в това отношение. Тяхната класическа употреба е свързана с формирането на представа за родина и по принцип българският казус не прави изключение от това общо правило. Специфичното в случая е по-скоро в стратегията, с която се формира чувство за териториална принадлежност. Тя се изгражда като сложен баланс между универсалното познание, националното и локалното. Едва ли е случайно, че голяма част от картите изобщо не показват конкретна територия, а онагледяват земята като планетарно тяло.

Факт е, че до края на периода под османска власт не е отпечатано нито една карта, която да отразява етническият пейзаж на Европейска Турция. Напълно е възможно липсата да се дължи на недостатъчните компетенции на възрожденския елит в картографската наука. Но от друга страна, би следвало да имаме предвид, че по това време вече има някои опити за преработка на карти, отпечатани в чужбина. Няма географска карта от този период, която да показва цялата Османска империя. Учениците наблюдавали или европейската, или азиатската ѝ част, но никога и двете заедно.

Решаващо влияние върху процеса оказва борбата за отделяне на българската църква от Цариградската патриаршия. Машабната политическа акция десетилетия наред се отразява от печата и благодарение на това в края на 60-те години събирателният образ на България, Тракия и Македония се утвърждава като „българска триада”. Но възрожденската култура така и не получава ясна представа къде точно минават границите на България, Тракия и Македония. Има очертани граници, но те отговарят на вътрешно-административното деление на империята. Това са вилаети, чиито предели изобщо не са съобразени с това, къде би трябвало да минават границите на традиционните области. От друга страна, имената на вилаетите (административни области) не са обозначени. Имената на областите са изписани с големи черни букви, които пресичат пунктирните линии, очертаващи пределите на отделните вилаети. Пресилено е да се твърди, че възрожденската култура успява да си изгради конкретна представа за границите на така наречените етнически български земи. Неслучайно върху политическите карти – за разлика от физическите карти на Европа – не са правени никакви промени, които да отразят засилено българско присъствие. Няма карти, които да показват териториалното разпределение на етническите групи. Факт, че Възраждането не създава карта на населените с българи земи.

През разглеждания период се поставя началото на развитието на българската картография. А началото свързваме с името на Александър Хаджи Руссет. Той издава в Страсбург през 1843 г. първата карта на български език под името *“Карта на сегашная България, Тракия, Македония и на прилежащите земи, рисувал, писал и литографирал Александър Х. Руссет”*.

Фиг. 1 Част от картата на Александър Хаджи Руссет

Източник: www.nationallibrary.bg

Има сведения, че е издадена в 4 листа, с размери 76/87 см, с приблизителен мащаб 1: 1 645 000. Тя е предназначена за ”новосъставленото славянобългарско училище в Русчук”. Няма данни за картографското заведение, където е изработена. Спонсор на издаване на картата е бащата, Димитър Хаджи Руссет. Картата му е съставена по примера на съществуващата карта на френския военен инженер Лапи от 1822

година, със заглавие „Генерална карта на Европейска Турция”. Релефът на картата на Хаджи Руссет е изобразен чрез щрихи, като показва главното било и посоките на планинските разклонения. Картата е била много актуална и модерна за своето време. Тя е с красиви надписи и е лесна за четене. Населените места са обозначени и наименувани като столица, окружний град, град, местечко (местности) и село. Границите са определени като държавни и административни. Интересна е съобщителната мрежа, която е представена като: почтови (пощенски) път, караванский път (пътища за керваните, превозващи стоки) и път (пътища). Сравнително добре е показана хидрографската мрежа, както и имената на водните обекти. Прави впечатление силното руско влияние в наименованията. Откриват се и грешки, като например селищата Дебър и Охрид са съотнесени към Албания, към Дунавска България е Сливен и още някои такива грешки. Това се дължи по-скоро на повтарянето на грешките, допуснати в картата на Лапи.

Александър Хаджи Руссет е роден през 1810 година в Кишинев, но за съжаление, няма известни дата и месец на раждане. Българските архиви и библиотеки до днес не разполагат с негов портрет или снимки. Известно е, че той е участник в Руско-турската война от 1828-1829 година като подофицер. Учителствал е в Котел. По-късно е учил е в Париж и в Страсбург. Работил е като преподавател и заместник-директор на Военното училище в Букурещ. Много сериозно е работил и върху историята на българския народ, като дори е подготвил историческа книга в ръкопис. Впоследствие, книгата не е била издадена, а ръкописът е изгубен. След издаването на картата Александър Хаджи Руссет е възнамерявал да изработи и издаде през 1861 г. и етнографска (етническа) карта на България с помощта на Г. С. Раковски и на учителите в България. Това начинание не се е реализирало, тъй като през есента на 1861 година, на 51-годишна възраст той умира след прекарано тежко простудно заболяване.

През 2010 г. е чествана 200-годишнината от рождението му, в град Русе. Неговата историческа географска карта, в оригинал, се съхранява в Старопечатния фонд на Русенската регионална библиотека „Любен Каравелов”. Картата попада в библиотеката като част от дарението от старопечатни книги и периодични издания, направено през 1977 година от видния русенски книжар Никола Даков. Днес картата може да се намери лесно в „Дигиталната библиотека” на Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий” в София.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

1. Андерсън, Бенедикт. Въобразените общности: Критика и хуманизъм. София, 1998.
2. Българите Атлас - The Bulgarians Atlas, Ред. Ал. Фол, София, ТАНГРА ТанНакРа ИК, Център за изследвания на българите, 2001, стр. 290.
3. Драганова, Тамара (2020) Contents - analysis of geography and economics textbooks for v grade by criteria - clearly identification the new concepts. – In: International Scientific Refereed Online Journal with Impact Factor SocioBrains, may 2020, ISSUE 69, pp. 60 - 89. ISSN 2367-5721.
4. Карагъзова, М., Националният музей на образованието, живата памет за просветната ни история, с поглед към съвременното. В: Сборник Началото и пътят напред. Музейна хроника. Национален музей на образованието. Изд. „Фабер”, 2018.
5. Коен Б., 120 години от издаването на първата карта на български език, София, ГУГК, Сборник статии по картография, бр. 5, 1963.
6. Караиванов Н., Български възрожденски картограф(200 години от рождението на Александър Хаджи Русет), София, сп. География, бр. 2, 2010, стр.42-43.
7. Караиванов Н., Болградската гимназия. По случай 150 годишнината от откриването на Болградската гимназия, Одеса, Конгрес на българите в Украйна, Редакция на в. „Роден край”, 2-ро изд., 2008, стр.140.

8. Dermendzhieva, S., P. Stoyanov, P. Sabeva, N. Nikolova, Ts. Peikova. Geografiya i iekonomika 5. klas. S., „Prosveta-Sofiya” AD, 2017.
9. Uchebna programa po geografiya i iekonomika za V klas (obshtoobrazovatelna podgotovka), 2015.
10. Naredba № 10 ot 19.12.2017 g. Za poznavatelnite knizhki, uchebnitsite i uchebnite pomagala.
11. Livingstone, David/Withers, Charles (eds) 2005. *Geography and Revolution*, Chicago: University of Chicago Press.
12. www.nationlibrary.bg
13. www.ruse.eu/bg/first

РАБОТЕН ЛИСТ

1. Какъв е статутът на учебния предмет география, през периода на Възраждането?

- а/ не е учебен предмет
- б/ изучава всичко за света
- в/ съществува заедно с другите науки

2. Какво съдържание са имали географските знания преди Освобождението?

- а/ изучаването на Космосът
- б/ изучава човека и социалния ред
- в/ съдържа практически всичко за света

3. Колко карти са били отпечатани в началото на Възраждането, които отразяват етническият пейзаж на Европейска Турция?

- а/ има 3 отпечатани карти
- б/ не е отпечатана нито една карта
- в/ има 1 отпечатана карта

4. С какво събитие свързваме името на Александър Хаджи Руссет?

- а/ издаване на първата географска карта на български език през 1843 г.
- б/ издаване на първият български глобус
- в/ издаване на първите контурни карти

5. По какъв способ е изобразен релефът на първата географска карта на български език?

- а/ чрез цветове
- б/ чрез шрихи
- в/ чрез сенки

6. Как са обозначени и наименувани населените места по картата?

- а/ град, столица, село
- б/ местности, области, градове
- в/ столица, окружний град, град, местечко и село

7. Съобщителната мрежа е представена като:

- а/ почтови път, караванският път и път
- б/ пътища, пътеки, маршрути
- в/ път, пътешествие, пътечки

8. Какви грешки се откриват при местоположението на селищата върху картата?

- а/ София е в центъра на картата, към Дунавска България
- б/ селищата Дебър и Охрид са съотнесени към Албания, към Дунавска България е Сливен
- в/ Габрово и Търново са към Северозападна провинция.

9. Кога и къде е роден Александър Хаджи Руссет?

а/ през 1810 година в Кишинев

б/ през 1811 година в Киев

в/ през 1820 година в Карлово

10. Къде се съхранява в оригинал картата на Александър Хаджи Руссет?

а/ в Старопечатния фонд на Русенската регионална библиотека „Любен Каравелов“.

б/ в Народна библиотека „Иван Вазов“, София

в/ в Национален музей на образованието, Габрово

ОЦЕНКА НА РАБОТНИЯ ЛИСТ:

При правилно решен тест - 30 точки, оценка Отличен 6.

Минимален брой точки - 10 точки.

МУЗЕЙНА ОБРАЗОВАТЕЛНА ПРОГРАМА „КАКВО ЗНАЕМ ЗА СЕТИВАТА”

*Светлана Красимирова Горанова – Маркова,
уредник в Национален политехнически музей*

Националният политехнически музей (НПТМ) е създаден на 13 май 1957 г. Разполага с постоянна експозиция от началото на 90-те години на миналия век, когато започват и образователните инициативи за деца. По това време е създаден и специализираният кабинет по физика, оборудван с демонстрационни уреди, където се провежда една от първите програми „Забавна физика”. През годините са разработени различни образователни занимания, посветени на химията, фотографията, музиката, архитектурата, географията, екологията и природните науки. Провежда се и работилницата „Текстилно печатане”, свързана със занаята „басмаджийство” (печатане върху текстил, посредством специални дървени калъпи – щампи), която е по-подробно представена в един от филиалите на НПТМ - Музея на текстилната индустрия в гр. Сливен. В НПТМ се работи активно за развитието му като образователна среда, като акцентът се поставя върху практическите знания и умения, които предизвикват детския интерес.

Музейната образователна програма „Какво знаем за сетивата” за пръв път е представена през 2018 г. пред децата от лятното музейно училище в НПТМ. Радва се на активен интерес - проведена е 37 пъти през 2019 г. Същата година през месец август програмата успешно е осъществена пред деца със специални образователни потребности от Центъра за социална рехабилитация и интеграция (с приоритет аутистичен спектър) към Столична община.

ЦЕЛЕВИ ГРУПИ

„Какво знаем за сетивата” е разработена в два варианта в зависимост от възрастта: за деца в предучилищна възраст (с продължителност 30 мин.) и за ученици от 1 до 4 клас (с продължителност 50 - 60 мин.). Вариантът за деца в предучилищна възраст се предлага и изнесен извън музея, под формата „Музей в куфар”. Големината на групата е до 25 деца.

Целта на програмата е участниците да се запознаят със сетивните органи - нос, очи, уши, кожа, език, устройството им и тяхното функциониране. Да разберат какво е значението на сетивата за възприемане на околния свят - как чрез сетивата си да общуват по-добре с природата и как те им помагат да оцеляват (усещането на различни миризми и вкусове, чуването на определени звуци имат защитни и предпазни функции). Научават интересни и любопитни факти за сетивата на животните. Разглеждат, анализират и сравняват приликите и разликите между сетивата на човека и животните. Занятието допълва знанията, получени в училище, също така децата имат възможност да правят различни опити, чрез които да изпитат и проверят сетивата си. Идеален начин чрез забавление да се достигне до научаване и разбиране на учебния материал.

УМЕНИЯ И КОМПЕТЕНЦИИ:

- запознаване с устройството и функциите на сетивните органи на човека;
- сравнения между сетивните органи на човека и животните;
- умения за самостоятелни анализи и обобщения;
- умения за работа в екип;
- наблюдателност;
- логическо мислене.

ОПИСАНИЕ НА ПРОГРАМАТА

Вариант 1

„Какво знаем за сетивата” за ученици от 1 до 4 клас е съобразена с учебните предмети околна среда и човекът и природата. Състои от две части: теоретична част с дискусия и практическа част - познавателни игри.

Теоретичната част се представя на Power Point презентация. Започва с вътпителните въпроси, които въвеждат в темата:

- Обичате ли да слушате музика?
- Обичате ли да гледате телевизия?

- Обичате ли да хапвате вкусни плодове?
- Имате ли домашен любимец? Обичате ли да го галите?
- Харесвате ли аромата на цветя?
- С какво слушаме, гледаме, вкусваме, докосваме и миришем?

На последния въпрос децата отговарят „с нашите сетива” и занятието продължава с определението: „Сетиво е всяка от способностите, която помага на човека да възприема околната среда и да общува. Човекът притежава пет сетива, чрез които опознава околния свят”.

Децата с помощта на водещия изброяват сетивата и казват кои са съответните сетивни органи:

1. Зрение - способността за възприятие на образи, цветове, форми, големина посредством очите. Окоето е един от най-важните сетивни органи. Приспособено е да вижда на светло.

2. Слух - способността за възприятие на звуци посредством ухото. Говорът и слухът са свързани.

3. Обоняние - способността за възприятие на аромати посредством носа. Той е орган и на дихателната система.

4. Вкус - способността за възприятие на различните вкусове посредством езика.

5. Осезание - способността за възприятие на информация чрез кожата. Тя е най-големият орган в човешкото тяло. Покрива тялото на човека и го предпазва от въздействието на околната среда. Чрез нея усещаме топлина и студ, болка, механични дразнения и т.н.

На децата се представят цветни изображения и 3D макети на устройствата на сетивните органи. Разглеждат се отделните им части и техните функции.

Практическата част е посветена на всяко отделно сетиво и се състои познавателни игри и дейности. Групата се разделя на четири отбора като всеки отбор определя свой капитан.

По време на първата игра озаглавена „Знаете ли, че...?” се разглеждат и анализират интересни и любопитни факти за сетивата на животните. Пример: как работи обонянieto на кучето и бялата мечка в сравнение с човешкото обоняние. Децата отговарят на въпроси като: „В кои професии се използват кучета заради тяхното силно обоняние?” – отговорите са в планинската спасителна служба, полицията, пожарната и т.н.

Във втората игра „**Кой издава този звук?**” децата трябва да разпознават различни звуци:

- от живата и неживата природата – вятър, вода, дъжд, птици и животни и т.н.

- от техническите средства – автомобил, трактор, мотор, парен локомотив и др.

Задачата е всеки отбор да разпознае най-много звуци.

Също така се дава възможност на всеки участник да види как работи камертонът. Той представлява метален предмет с формата на

подкова. При удар трепти и създава чист тон – звук с една честота. Като се постави върху резонаторна кутия, звукът се усилва от трептенията на въздуха, затворен в кутията. Получават се стоящи вълни от отраженията. Камертонът създава звук с една единствена честота. Обикновено това е тонът ЛА.

В следващата игра „**Какво виждаш?**” се разглеждат картини на известните художници Мориц Корнелис Ешер и Роб Гонсалвес, както и други изображения с визуални измами. След това се запознават и анализират как работят и за какво служат следните изобретения:

Камера обскура – в превод от латински език означава „тъмна стая“. Това е опростено оптично устройство, което позволява да се получат изображения на реални обекти. Представлява тъмна кутия/стая, в която не прониква светлина, с отвор на една от стените и екран – матово стъкло на противоположната страна. На екрана се получава леко размито увеличено и обърнато изображение. На този принцип се получава образът в човешкото око. Интересното е, че така работят някои от първите фотоапарати.

Таумантрон – на всеки участник се раздават предварително направени кръгчета от картон, пробити от двете страни и вързани с ластик. Задачата им е да нарисуват върху едната страна на кръгчето хоризонтална, а от другата страна вертикална черта или птиче от едната страна и клетка от другата или риба и аквариум или човече и къща и др. След като направят рисунките си, завъртат бързо кръгчето и виждат как двата образа се наслагват: от двете черти се получава плюс, а от птичето и клетка – птиче в клетка и т.н. Това се получава, защото зрението има способността да съхрани образа на един предмет за известно време, след като той е изчезнал пред погледа ни.

Брайлова азбука - система за писане и четене, използвана от незрящите хора. Тя представлява малки правоъгълни блокове, наречени клетки, съдържащи релефни точки. Броят и разположението на тези точки в клетката определят значението на символите. Децата разглеждат книга с Брайлова азбука и се опитват да я „прочетат” с пръсти. Така осъзнават колко е труден животът на незрящите хора, колко е ценно зрението и защо трябва да го пазят. Затова от древни времена народът казва „Пази го като очите си!”.

За играта „**Какво усещаш?**” предварително са подготвени няколко кутии с „изненади”, като във всяка има различен по вид предмети (мидички, памук, коркови тапи, стъклени топчета, макарони, костилки от кайсии и други). Всеки отбор излъчва по един участник, който трябва със затворени очи, да бръкне само за 3 секунди в кутията с „изненада” и да познае какво има вътре. Децата описват какво са усетили и отговарят на поставените въпроси: От какъв материал са направени предметите; от живата или неживата природа ли са; меки ли са или твърди; гладки ли са или грапави; студени ли са или топли и т.н.?

В играта „**Познай на какво мирише?**” задачата на децата е да раз-

познат различни аромати като: роза, цитруси, кокос, кафе, и др.

По време на играта „**Този вкус е ?**” всеки отбор излъчва по един участник, който опитва четири течности с различен цвят и вкус. Целта е да се разпознаят и назоват четирите основни вкуса: сладък, солен, кисел, горчив.

Последната задача е децата да се разходят из експозицията на НПТМ и да я възприемат с всички свои сетива:

- със зрението си разглеждат експонатите, снимковия материал и прочитат текстове към тях;

- с ушите си слушат музика от грамофона от 30-те години на миналия век и звука от пианото на големия български композитор и певец Георги Минчев;

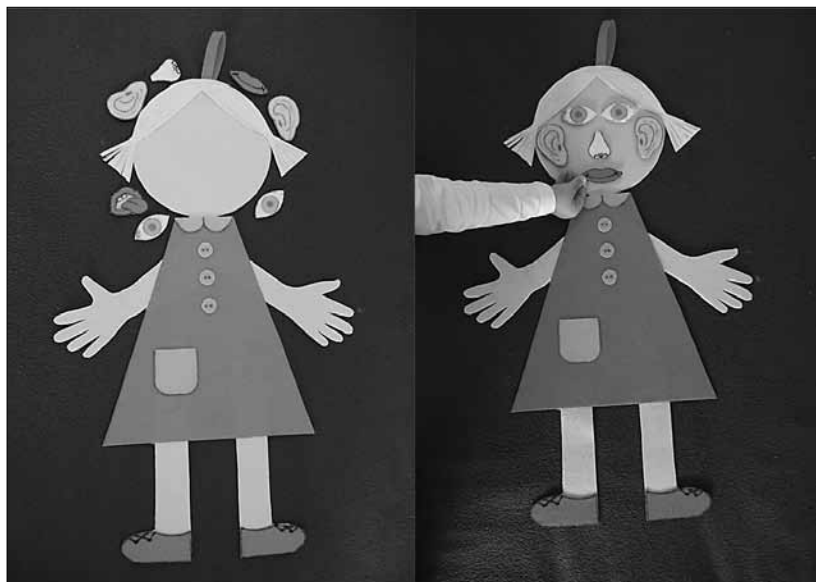
- с обонянието си усещат аромата на българската маслодайна роза (сорт дамасцена) – един от символите на България;

- с вкусовите си рецептори усещат вкуса на сладкото от рози;

- с ръцете си играят с модела на лост, изобретен по Архимед, редят танграми, подреждат дискове от Ханойската кула и много други в Детския музеен кът на НПТМ.

Вариант 2

Програмата „**Какво знаем за сетивата**” за деца в предучилищна възраст най-често се провежда като изнесено занятие под формата „**Музей в куфар**”, обикновено в детски градини. Представя се с кратка Power Point презентация и различни задачи и игри, подходящи за тяхната възраст. Специално за програмата са създадени куклата Поли и приказката „**Поли – момичето без сетива**”, с които се започва. След като чуят приказката, малчуганите трябва да разгледат липсващите сетива на куклата: нос, уста, очи, уши, като задачата е да ги поставят на правилното място.

Занятието продължава с разглеждане на цветни изображения и 3D макети на сетивните органи. На децата се представят и различни картинки, които трябва да познаят и назоват, да кажат какъв е техният цвят, колко са на брой, да сравнят размерите им. Следващата задача е слушане и различаване на звуци на животни: пате, коте, куче, кон, кокошка. Децата от градините също играят с две от кутиите с изненади, в едната има памук, в другата – стъклени топчета. Разпознават какво има вътре и отговарят на въпросите: меко ли е или твърдо; студено ли е или топло; гладко ли е или грапаво и т.н.? Последната задача е да помиришат ароматите и да се запознаят с имената им. Играта с вкусовете не се представя на деца от предучилищна възраст, тъй като считаме, че не е подходяща за възрастта им.

Очакваните резултати от програмата „Какво знаем за сетивата” са децата да разпознават и назовават сетивата на хората и животните. Да научат как по-добре да използват своите сетива, за да се ориентират в околната среда и да общуват.

В заключение създаването и реализацията на всяка образователна програма е голямо предизвикателство пред музейните специалисти.

Подготовката на нови научно – образователни програми с актуална тематика е заложена в Стратегията за развитие на Националния политехнически музей за периода 2020-2025 г.

Освен образователни програми в НПТМ се предлагат и други образователни инициативи, като семейни съботи, курсове, рождени дни, пролетно и лятно училище. Всичките тези музейни продукти привличат все повече млади посетители към музея и го превръщат в желано място.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

1. Зафирова, Л., Борисова, С., Човекът и природата за 3 клас, С., 2018 г.
2. Зафирова, Л., Лазарова, С., Георгиев, Г., Човекът и природата за 4 клас, С., 2019 г.
3. Кабасанова, М., Пещерска, Е., Човекът и природата за 3 клас, С. 2018 г.
4. Кабасанова, М., Пещерска, Е., Върбанова, М., Човекът и природата за 4 клас, С. 2019 г.
5. Колектив, Магически свят: Човешкото тяло, С., 2017 г.
6. Смит, М., Енциклопедия на младия откривател „Човешкото тяло”, С., 2008 г.
7. Чандлър, Ф., Моята първа енциклопедия за човешкото тяло, С., 2004 г.
8. Интернет източници: www.ucha.se

ДВА РАЗЛИЧНИ УРОКА В МУЗЕЙ

*Васка Белчовска – Неделчева, заместник-директор
по учебно-производствена дейност в ПГСС „Никола Пушкиarov” – Попово,
докторант по „Културно-историческо наследство”
във ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий”*

*„В образованието е важно качеството
и израстването на мисловния процес,
а не механичното производство
на верни отговори, представяно като знание.“*

Джон Дюи

Интелигентният и приобщаващ растеж на България, на Европа, на света зависи от действията, които предприемаме в образованието по отношение на начина на преподаване. Технологичното и информационно развитие на обществото налагат преподаване „за живота”, излизане от класната стая, използване на ИКТ, действия, в които учениците наблюдават и интерпретират.

Професионалното образование е непресъхващ извор на възможности от „промяна на модела на преподаване” и виждания отвъд учебните програми за свързване на училището с живота.

Завършилите специалност „Селски туризъм” трябва да могат да отговорят на търсенето за възможностите и условията за потребление на различни по характер основни, допълнителни или специфични туристически услуги като кулинарни турове, онагледяване и участие в демонстрация на местни занаяти, традиции и др., присъщи на автентичната култура на селския бит, както и да презентират информация относно туристическите забележителности и атракции¹. Част от тези забележителности са музеите и археологическите недвижими обекти.

Според учебните планове на специалността, по които в момента обучаваме ученици, няколко предмета дават възможност за излизане от класната стая и пренасяне на урока, целите и резултатите му в музея.

Учебни предмети по учебен план от 2009 г.	Учебни предмети по учебен план от 2017 г.
История на материалната и духовна култура	Бит и култура
Фолклорни празници и традиции	Допълнителни дейности в туризма
Екскурзоводство и туристическа анимация	

Табл. 1 Предмети, които дават възможност да се провеждат уроци в музей
Целта на доклада е да представи добра практика във взаимовръз-

ката музей – училище при обучението по теория и практика на ученици в специалност „Селски туризъм”.

Тематичната единица „Екскурзоводско обслужване в музей”, в която се включват подготовка на екскурзоводска беседа, техники на изнасяне и включване на анимация в нея е част от годишното тематично разпределение по учебна практика Екскурзоводство и туристическа анимация². Два урока от тематичната единица бяха проведени в Национален музей на образованието – Габрово³.

В края на тематичната единица учениците трябва да притежават:

1. Знания за технологията на екскурзоводското обслужване в музей;
2. Умения за създаване на екскурзоводска беседа за експозиция в зависимост от възраст, националност, професионални интереси и пр. на туристите;
3. Умения за представяне на беседата пред туристи;
4. Знания и умения за включване на елемент на туристическа анимация по време на екскурзоводското обслужване в музей.

Водещи идеи: професионално и личностно развитие на учениците, възпитаване в родолюбие, развитие на ключови компетенции.

Подходи на обучение: компетентностен, интерпретативен.

Методи на обучение: учебна екскурзия, наблюдение, практическа задача.

Дидактически похвати: запознаване с експозицията на НМО - Габрово, изслушване на беседа от уредниците в музея, разделяне на учениците по групи (колкото са експозиционните зали), задаване и работа по практическата задача, представяне на готов вид на задачата, влизане в ролята на екскурзоводи в музей, самооценка.

Дидактически средства: брошури, собствени снимки от първото посещение, интернет страницата на НМО - Габрово.

Предварителна подготовка:

1. *Дейност на учителя:* контакт с музея и уточняване на датите на провеждане на уроците; подготовка на документи за учебна екскурзия съгласно Правилника на училището; подготовка на практическо задание и оценъчна карта; уточняване на образователно-възпитателните цели; подготовка на инструктаж.

2. *Дейност на учениците:* попълване на документите за учебна екскурзия; запознаване с образователно-възпитателните цели; запознаване с инструктажа.

Ход на уроците. Условно ходът им може да бъде разделен на: провеждане на учебна екскурзия, работа по практическото задание и провеждане на втора учебна екскурзия. Целта на първата учебна екскурзия бе запознаване с експозицията на музея и технологията на екскурзоводско обслужване в музей. В залата на музея учителят запозна учениците с практическото задание (Приложение 1) и оценъчната карта (Приложение 2). Учениците бяха разделени в три групи – Българската просвета

от IX век до 1835г., Новобългарска просвета и образование 1835 – 1878 г. и Българското образование от 1878 г. до края на XX век.

Уредниците на музея се справиха чудесно като акцентуваха на начините на представяне на беседата, привличане на вниманието на публиката, включване на публиката и включване на анимация. По време на запознаване с експозицията учениците правеха собствени снимки. След завръщане от учебната екскурзия със събраните знания и материали по време на наблюдението учениците работиха в часовете по учебна практика. По време на втората учебна екскурзия учениците влязоха в ролята на екскурзоводи, а екскурзоводите от музея – в оценители.

Резултати: учениците се запознаха от първо лице с интегративния характер на екскурзоводската длъжност, бяха насърчени и мотивирани за професионално и личностно развитие.

Заложих тематичната единица „Културно-историческо наследство и пътуващите експозиции” като част от годишното тематично разпределение по История на материална и духовна култура в XII клас⁴. В нея са включени теми за стратегиите за създаване на пътуващи експозиции, каква е тяхната връзка с местната идентичност, местния разказ и привличането на туристи, инициатива „Музей в куфар”, материалната и духовна култура на българите зад граница.

В края на тематичната единица учениците трябва да имат:

1. Знания за възможностите за изучаване и опазване на културно-историческото наследство чрез създаване на пътуваща експозиция;
2. Знания за връзката местна идентичност-пътуваща експозиция-туризъм;
3. Умения за използване на местния разказ за привличане на туристи;
4. Знания за материалната и духовна култура на българите зад граница.

Водещи идеи: професионално и личностно развитие на учениците, национална идентичност, развитие на ключови компетенции, опазване на културно-историческото наследство.

Подходи на обучение: компетентностен, изследователски, интерпретативен.

Методи на обучение: посещение, самостоятелна изследователска работа, ситуационен метод, проблемна беседа, мозъчна атака, учене чрез правене.

Дидактически похвати: посещение на Исторически музей . гр. Попово, проучване на пътуващата експозиция „Портрет имаш, жена нямаш” на музея, създаване на собствен „Музей в куфар – моя, на татко ми/на дядо ми”, анализ на българската ценностна система – преди и сега.

Дидактически средства: файл със снимка и описание на експонати от пътуваща експозиция „Портрет имаш, жена нямаш”.

Предварителна подготовка:

1. *Дейност на учителя:* свързване с музеен уредник за посещението на ИМ - гр. Попово, подготовка на инструктаж, уточняване на образователно-възпитателните цели, подготовка на задачата за самостоятелната изследователска работа, подготовка на структура на анализа.

2. *Дейност на учениците:* запознаване с образователно-възпитателните цели и инструктажа, запознаване с предварително предоставените материали за начина на създаване на пътуваща експозиция (J. Summer⁵, Lauren Reid⁶).

Ход на уроците. Ходът на уроците включва проблемна беседа, посещение на музея, запознаване с изложбата „Портрет имаш, жена нямаш”, запознаване с начина на създаване на пътуваща изложба, самостоятелна изследователска работа, междинна оценка, създаване на собствен „Музей в куфар” (Приложение 3), интервю с роднина/познат, който живее и работи в чужбина, анализ на българската ценностна система – преди и сега.

Учениците с голям ентузиазъм създадоха собствени „музеи в куфари”, проведоха интервюта и интерпретираха и анализираха изложбата от ИМ - гр. Попово.

Резултати: развита отговорност за опазване на културно-историческото наследство, насърчаване за съхраняване на ценностната система, използване на местния разказ за привличане на туристи, развитие на ключови компетенции, умения за интерпретиране и презентирание.

Възможностите за използване на музея като образователна среда, както по общообразователна, така и по професионална подготовка, са огромни и в каква степен се използват зависи от мотивацията и инициативността на учителите и проектирането им върху учениците. Представените практики са пример за използване на неформалната среда на музея за прилагане на компетентностния подход в професионалното образование. Това води до ангажиране на учениците и развитие на творческия им потенциал.

БЕЛЕЖКИ

1 НАРЕДБА № 49 от 09.01.2012 г. за придобиване на квалификация по професията „Организатор на туристическа агентска дейност”

2 Учебният предмет е от разширена професионална подготовка за допълване и разширяване на знанията и уменията на учениците и учебната програма се разработва от учителя на база учебна програма, утвърдена от МОН

3 Уроците се проведоха по проект на ПГСС „Никола Пушкиarov” финансиран по НП „Осигуряване на съвременна образователна среда”, модул „Културните институции като образователна среда” на МОН, 2019г.

4 Учебна програма по История на материална и духовна култура, 2007г. утвърдена от МОН

5 Summers, J. (2018). Creating Exhibits That Engage: A Manual for Museums and Historical Organizations. Available: https://books.google.bg/books/about/Creating_Exhibits_That_Engage.html?id=JexLDwAAQBAJ&redir_esc=y

6 Reid, L. (2018) The Secret Life of Objects: Strategies for Telling New Stories in Exhibitions – Available: <https://allegralaboratory.net/the-secret-life-of-objects-strategies-for-telling-new-stories-in-exhibitions-lifeofobjects/>

Приложение 1. Индивидуално практическо задание по УП Екскурзоводство и туристическа анимация

**ИНДИВИДУАЛНО ПРАКТИЧЕСКО ЗАДАНИЕ №
ПО УЧЕБНА ПРАКТИКА ЕКСКУРЗОВОДСТВО
И ТУРИСТИЧЕСКА АНИМАЦИЯ, IX КЛАС
ПО ПРОФЕСИЯ КОД 812010 ОРГАНИЗАТОР НА ТУРИСТИЧЕСКА
АГЕНТСКА ДЕЙНОСТ
СПЕЦИАЛНОСТ КОД 8120102 СЕЛСКИ ТУРИЗЪМ**

.....
Грите имена на ученика

1. Тема/наименование на заданието:

Екскурзоводско обслужване в музей

2. Указания (инструкции/изисквания) за изпълнение на практическото задание:

- Посетете Националния музей на образованието;
- Правете свой снимков материал и записки по време на посещението, като внимателно слушате и следите екскурзовода в музей;
- Структурирайте беседа за възрастова група 14 - 18 г. за една от изложбените зали, както сте разпределени в групи:

I гр. - Българската просвета от IX век до 1835г.

II гр. - Новобългарска просвета и образование 1835 - 1878 г.

III гр. - Българското образование от 1878 г. до края на XX век.

- Представете беседата пред публика.

3. Време за изпълнение: 12 часа (3 учебни практики)

4. Дидактически материали: снимки, интернет

5. Критерии за оценяване:

КРИТЕРИИ ЗА ОЦЕНЯВАНЕ:

Критерий	Максимален брой точки
Степен на завършеност - съдържа информация по всички изискуеми точки/етапи и е представен в завършен вид	5
Естетическо и стилово оформление - Хармонично съчетание на текст, картинки, таблично и графично представяне на информацията - Баланс, хармония и контраст на компонентите	5
Свойства на информацията: ясна и точна, научно-правдива, подбрана, актуална, достоверна	10
Качество на изпълнение - Беседата отговаря на темата - Беседата има увод, основна част и заключение - Беседата предполага използване на различни техники за изнасяне - Беседата е използвана за конкретната възрастова група	30
Представяне и защита - Показват инициативност и предприемчивост при представянето - Умение за презентирание и задържане на вниманието на публиката	10

Скала за оценяване: Цифрова оценка = общ брой точки: 10

Получен брой точки:

Крайна оценка:

Преподавател:.....

ОЦЕНЪЧНА КАРТА

Екип:

Критерии	Максима- лен брой точки	По- лучен брой точки
Степен на завършеност - съдържа информация по всички изискуеми точки/етапи и е представен в завършен вид	5	
Естетическо и стилово оформление - Хармонично съчетание на текст, картинки, таблично и графично представяне на информацията - Баланс, хармония и контраст на компонентите	5	
Свойства на информацията: ясна и точна, научно-правдива, подбрана, актуална, достоверна	10	
Качество на изпълнение - Беседата отговаря на темата - Беседата има увод, основна част и заключение - Беседата предполага използване на различни техники за изнасяне - Беседата е използвана за конкретната възрастова група	30	
Представяне и защита - Показват инициативност и предприемчивост при представянето - Умеят да презентират и задържат вниманието на публиката	10	

Цифровата оценка = брой точки:10

Точки:

Оценка:

Комисия:

Приложение 2. Оценъчна карта и карта за самооценка

КАРТА ЗА САМООЦЕНКА

1. Как се чувствате?

I.

2. Дайте оценка за представянето ви на презентацията в музея по отношение на

	Степен на завършеност (до 5 т.)	Естетическо и стилово оформление (до 5 т.)	Свойства на информацията (до 10 т.)	Качество на изпълнение (до 30 т.)	Представяне (до 10 т.)
I					

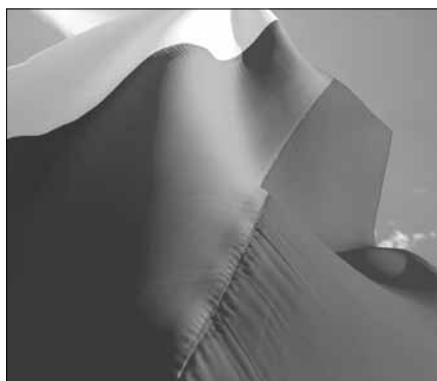
3. Направете самооценка на себе си по време на урока в музея.

БЛАГОДАРЯ ВИ!

Приложение 3. Откъси от представените продукти на тема „Музей в куфар” на ученици от XII г клас, 2019/2020 година.

Бих взела знаме със себе си,
защото ще ме свързва
с родината.

Екатерина, 12 г клас

Разбира се, като фенка на българския футбол не бих пропуснала да взема и нещо на отбора, който ми е на сърце още от много малка.

Елица, 12 г клас

Бих взела плюшената играчка със себе си, защото я имам от малка и е подарък от родителите ми.

Така те ще бъдат близо до мен.

Екатерина, 12 г клас

Речникът би могъл да бъде изключително полезен, когато пътуваме в страна, на която не познаваме езика на говорене, затова аз залагам на следващо място в моя куфар на него, книгите или списанията също намират място в куфара ми!

Божидар, 12 г клас

При тези времена, в които се намираме сега, маските и дезинфектантите също са от първа необходимост. Специалистите препоръчват да не ходим никъде без тези неща в себе си.

Методи, 12 г клас

Бих си взела и шалче от ПГСС „Н. Пушкин“, за да ми напомня за училището, в което съм учила.

Ростислава, 12 г клас

РИБНОТО БУКВАРЧЕ СТАНА МИ ДРУГАРЧЕ (ИНТЕРАКТИВНО ЗАНЯТИЕ В МУЗЕЯ)

Любка Тинчева, директор на Национален музей на образованието

УЧАСТНИЦИ:

Ученици от IV до VII клас

ЦЕЛ:

Получаване на повече информация за д-р Петър Берон и „Буквар с различни поучения“. Затвърждаване на знанията, получени в училище.

ХОД НА ЗАНЯТИЕТО:

1. В кинозалата на музея децата гледат кратък филм за д-р Петър Берон и неговия буквар.

(Посетете: <https://www.youtube.com/watch?v=Sp1lTvbXMg>)

2. В музейната експозиция екскурзовод показва на децата шестте оригинални издания на Рибното букварче.

3. Във Възстановката на взаимно училище учениците получават конкретни задачи и стават активни участници в занятието:

Децата се разделят на 4 групи. Всяка група работи по определена задача под ръководството на музейен педагог и учител.

ПЪРВА ГРУПА:

Участниците получават таблица, на която е написана кратка биография на д-р П. Берон без да е посочено името му. Слушайки текста, децата трябва да познаят за кого става въпрос. Докато едно от децата чете текста, останалите подреждат пъзел с образа на Берон на магнитен флипчарт.

ВТОРА ГРУПА:

Децата получават таблица с „Добри съвети” от Рибното букварче:

- „Почитай старите доде младееш, да почитат и теб, кога остарееш.”
- „Ако излъжеш един път, не ти вярват втория път.”
- „Другиму не се присмивай, ами себе си погледни.”
- „Ако много хортуваш, много погрешка струваш.”

ТРЕТА ГРУПА:

Участниците получават таблица с „Умни отговори” от букварчето:

- „Езоп, когато му се присмиваше един, че е грозен, рече: **Не гледай на лицето ами на ума.**”
- „Попитаха Аристотел: Що е приятел? Той отговори: **Една душа в две тела.**”
- „Попитаха Сократ: Как може човек да угоди на хората? А той отвръща: **Ако прави добро и говори умно.**”
- „Попитаха Диоген: Какво забравят хората най-скоро? А той рече: **Благоденнието.**”

ЧЕТВЪРТА ГРУПА:

Учениците получават таблица с „Басни” и „Нравоучения” от букварчето, от които трябва да направят съответния извод:

- „**Когато мислим, стигаме до решение.**”

Една ожадняла врана намери едно гърне до половината с вода. Тя нито водата стигаше, нито гърнето да събори можеше. Тогава взе камъчета и ги напуска вътре и тъй водата се издигна и тя се напи.”

- **„Когато си помагат човеците, спасяват се!**

Дойдоха до една река двама човеци, единия сляп, а другия сакал. Искаха да прекосят реката, но не можеха, защото единият не виждаше, а другият не можеше да ходи. Тогава мъдро се съгласиха – сакалият се качи на гърба на слепия, за да му казва къде да стъпа, и тъй невредими минаха.”

- **„Който се труди, не е сиромах.**

Един земеделец, като умираше, каза на синовете си, че в лозето има закопано имане. Да отидат и да го изкопаят. След смъртта му те прекопаха лозето няколко пъти и не намериха нищо, но лозите дадоха богата реколта. Синовете продадоха гроздето и спечелиха много пари. Едва тогава осъзнаха бащините мъдри думи.

- **Някои говорят много, а не правят нищо.**

Съгласиха се мишките да прикачат едно звънче на котката, за да я чуват, когато дойде. Но не се намери ни една да иде да ѝ го прикачи.

Учениците от всяка група тълкуват добрите съвети, умните отговори, басните и нравоученията и имат за задача заедно с останалите да открият българска поговорка или пословица, съответстваща на дадения текст. Вниманието на децата се насочва към отношенията между млади и стари, уважението, разбирателството и любовта между поколенията, толерантността. Те коментират кое е справедливо и кое не, кое добро и кое – зло. Поуките от текстовете ги учат на честност, трудолюбие, приятелство и благородство.

ИЗПИТАНИЕ ЗА ПЪРВИ КЛАС (ИНТЕРАКТИВНО ЗАНЯТИЕ В МУЗЕЯ)

Любка Тинчева, директор на Национален музей на образованието

Интересно и развлекателно, поучително и тържествено, и най-вече запомнящо се, завършва учебната година за хиляди деца от цяла България.

„Годишното изпитание” в Националния музей на образованието се различава от Вазовия годишен изпит, известен като „Радини вълнения”, и от днешните системи за „Външно оценяване”.

За да проведе изпитанието, музейният аниматор, който влиза в ролята на Даскал Неофит, подрежда учениците по чиновете. Запознава ги с организацията на учебния процес във взаимното училище и характерните за него пясочница (първи чин), взаимоучителни таблици, табла с калем, кавалерия, показвател, уруглица, мъзди, дивит (мастилница и перо). Разказва на децата за първото „изпитание“ в Габровското училище, проведено в продължение на 4 дни в края на юни 1858 година.

С различни по трудност тестове се избират показватели (помощници по писане и четене на главния учител) за всеки чин. Показвателят получава отличителен знак и застава прав до чина, за да наблюдава и помага при изпълнение на задачите.

Когато показвателите получат необходимите указания, изпитанието започва и от успешните отговори зависи преминаването на учениците на следващ чин, тоест в по-горна степен.

Задача за първи чин (пясочница):

Показвателят избира една буква от Взаимоучителна таблица 1, която съдържа българската азбука – напр. „Д”. Децата изписват върху пясъка красиво ръкописно главно „Д”. Показвателят проверява написаното и посочва учениците, които не са се справили със задачата. Писането продължава до постигане на желания резултат. Музейният аниматор разказва какви са били наказанията за неприлежните и непослушни ученици във взаимното училище.

Задача за втори чин:

Децата от втори чин трябва да помислят и да кажат двусрични думи, които започват с буквата „д”.

Задача за трети чин:

Децата от трети чин трябва да посочат трисрични думи, които започват с буквата „д”.

Задача за четвърти чин:

Учениците от последния чин получават задача да помислят за думи, завършващи с буквата „д”. След като изговорят думите, музейният аниматор пита как се прави проверка, за да се разбере коя буква се

пише в края на думата „т” или „д”.

Изпитанието завършва тържествено. Националният музей на образованието връчва на издържалите Агестат (копие на оригиналния, който Главното мъжко училище в Габрово връчва на първия випуск през 1875 г.).

Както някога в Габровското училище, децата си тръгват от музея с похвални знаци с надписи „Внимателен”, „Прилежен”, „Мъдър”, „Благочинник”, „Благодарен”.

НАРОДНИ БУДИТЕЛИ (ЗАБАВНО-ОБРАЗОВАТЕЛНА ИГРА СЪС СЪСТЕЗАТЕЛЕН ХАРАКТЕР)

Любка Тинчева, директор на Национален музей на образованието

МЯСТО: Възстановка на взаимно училище

УЧАСТНИЦИ: Ученици от IV - VII клас

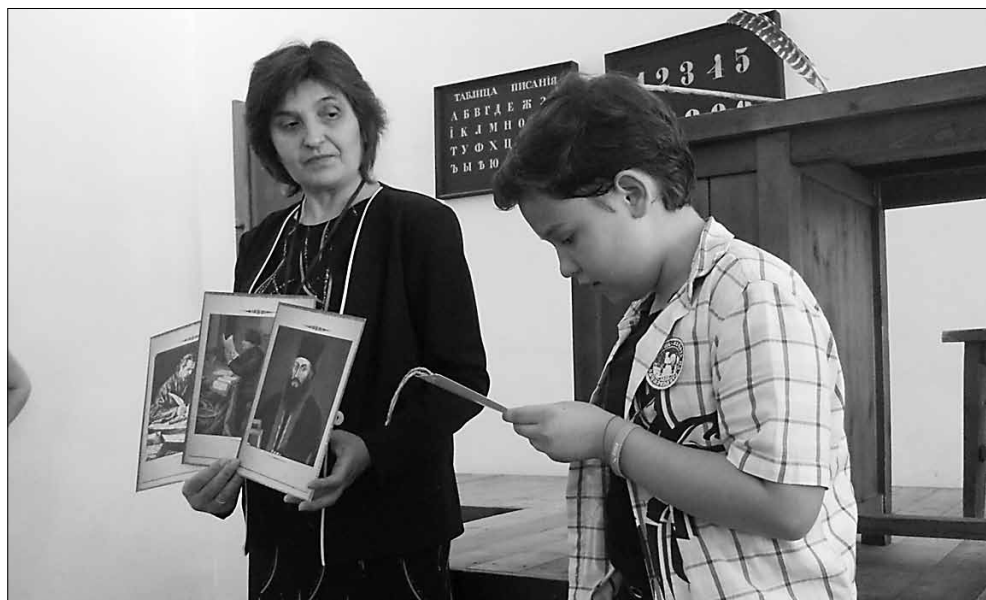
ЦЕЛ: Затвърждаване на знанията на учениците по темата.

Преди старта на състезанието учениците гледат в кинозалата филма на НМО „Денят на народните будители” (<https://youtu.be/pkqISr-jAD98>). След това играта започва във възстановката на взаимното училище. Участниците се разделят на два отбора и получават отличителни знаци – изображение на печата на Габровското училище. Всеки отбор избира свой капитан - показвател.

ПЪРВИ КРЪГ „КОЙ Е ТОЙ?“

Участниците от двата отбора се подреждат около металните полу-кръгове. Музейният аниматор показва 2 или 3 снимки на народни будители. Капитаните на отборите (показватели) прочитат кратка информация за една от показаните личности. Състезателите трябва да познаят за кого се отнася прочетеното. Показвателите изписват верния отговор върху пясъка на първия чин.

Историците приемат, че той е роден около 1722 г. някъде в Самоковско. Вероятно е учил в килийно училище в родното си село, а после в Рилския манастир. В 1745 г. отива на п-в Атон и става монах в Хилендарския манастир. Тогава Атон е един от центровете на духовен живот в целия Балкански полуостров. В добре обзаведените училища и библиотеки и в средата на по-образовани хора монахът разширява и задълбочава познанията си. Огорчението и мъката от надменното държание от страна на гръцките и сръбски монаси, срещата му със сръбския историограф Йован Раич и най-вече жалостта му към българския

народ го подтиква да напише една българска история. Материали за нея издирва в Атонските манастири и в Карловци (Австрия), където попада на Историята на Мавро Урбини. Завършил „История славянобългарска“ през 1762 г., книжовникът тръгва да я разнася из България. Появата и в различни краища на страната ни убеждава, че патриотизмът го е водил по градове и села, за даде живот на идеите, които така дълбоко са го вълнували.

(Верен отговор: Паусий Хилендарски)

Роден през 1795 г. в Котел, син на имотен абаджия и търговец. За кратко живее в Брашов. Учи в местно килийно училище. Двадесетинагодишен отива в Букурещ, където учи в добро гръцко училище, а по-късно с помощ от сънародници – в различни университети в Европа. Учи медицина в Хайделберг и Мюнхен. Владее 9 езика и живее в Париж, Берлин, Лондон, Виена, Прага и Атина. Дипломиран лекар, но се отдава и на научни занимания. Дарява средства за много български училища. Учи и работи активно в Сорбоната, където е известен като един гениален учен, но беден преподавател. През 1824 г. издава „Буквар с различни поучения“ или т.н. „Рибен буквар“.

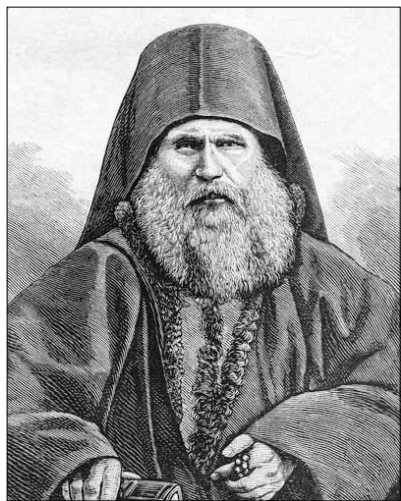
(Верен отговор: д-р Петър Берон)

Роден на 21 юли 1789 г. в Габрово, произхожда от заможно търговско семейство. Учи в килийно училище, на 11-годишна възраст заминава за Русия заедно с брат си. Продължава образованието си в немската гимназия в Брашов (1807 г.), следва 2 години медицина във Виена. От 1811 г. става търговец в Одеса. От 1826 г. започва да се занимава с книжовна дейност. След запознаването му с книгата на Юрий Венелин „Древните и сегашните българи“ през 1831 г. започва да подпомага българската просвета. Има 4 публикувани книги, владее 9 езика. Организатор и дарител на първото новобългарско училище, открито в

Габрово. Издейства първите 4 императорски стипендии за обучение на български младежи в Русия. През 1847 г. пристига в Габрово и открива подписка за строеж на ново училище – гимназията, наречена през 1889 г. Априловска. Завещава значителна сума за образованието в родния си град.

(Верен отговор: Васил Априлов)

Никола Поппетров Бенин е роден 1793 г., произхожда от богатите банскалии. Първоначално учи в килийното училище на баща си поп Петър Бенин. 1811 г. отива в Рилския манастир, където изучава живопис. Продължава обучението си в гръцкото училище в Мелник. Учителства в Самоков (1827-1831 г.) и там открива славяно-гръцко училище. През 1834 г. отива в Букурещ, за да изучи взаимоучителната метода на преподаване. Там написва специално за учебните нужди „Болгарска граматика“ и превежда взаимоучителните таблици. Славата го спхожда след като става учител в

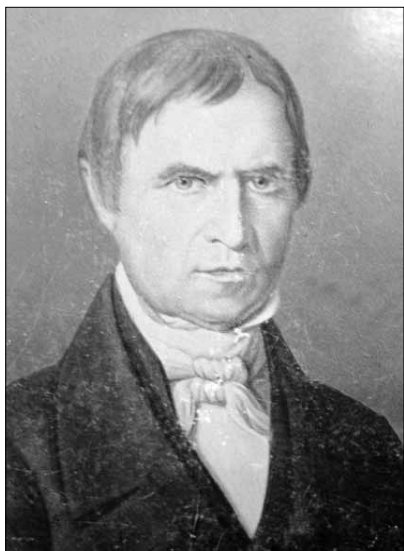
Габровското училище през 1835 г. Там преподава на децата землеописание и за целта прави първия глобус. След учителстване в Копривщица и о. Халки (Гърция), през 1852 г. се връща в Рилския манастир и се отдава на книжовна дейност.

(Верен отговор: Неофит Рилски)

Той е първият български писател с по-широк литературен кръгозор, с обемисто литературно творчество и със съзнание за своето писателско призвание. Роден е в Котел през 1739 г. Учи в местно килийно училище. През 1762 г. е ръкоположен за свещеник. Около 30 години работи като учител и книжовник в родния си град, преписва дамаскини и книги с религиозно съдържание. Създава и специални часословци, предназначени само за учебни цели. През 1765 г. се запознава с автора на „История славянобългарска” и прави първия и препис. Между 1768–1775 г. посещава светогорските манастири, а 1781 г. прави втори препис на „История славянобългарска”. По-късно е свещеник в карнобатските села и игумен на Къпиновския манастир. В 1774 г. е ръкоположен за епископ на Враца. В периода 1800-1803 г. развива голяма книжовна дейност и създава най-значителните си творби. През 1806 г. отпечатва първата новобългарска книга – „Неделник”. През 1862 г. Георги С. Раковски публикува неговата забележителна автобиография, написана година по-рано.

(Верен отговор: Софроний Врачански)

Български търговец и просветен деец, най-близкият съратник на Васил Априлов. Роден е 1776 г. в Габрово. Учи вероятно в килийно училище. Става ратай при земевладелец в Добруджа, после овчар при влашки чокой, пребивава и в Кишинев. Оттам отива пеш и се установява в Одеса (1804 г.). Работи в бакалницата и живее в дома на гръцки търговец. Природно интелигентен, любознателен, трудолюбив, честен спечелва добро име в търговските среди. Повишава грамотността си, усвоява търговски умения, служи си с румънски, гръцки и руски език. 1812 г. отваря собствена бакалница. Оженва се и има 11 деца. Материалното му положение не е стабилно

до 1824 г. Близък приятел на Априлов. Идеята си за Габровското училище той споделя най-напред с него и получава пълната му и безусловна подкрепа. Веднага след инициатора той записва в училищната Кондика

своето дарение, равностойно на Априловото: „Жертвую аз за Габровското училище сека година по две хиляди гроша турски от собственото мое имущество и по смърт.“

(Верен отговор: Николай Ст. Палаузов)

ВТОРИ КРЪГ „ЩО Е ТО?“

Участниците от двата отбора сядат на втория ред. Всеки отбор тегли по 4 гатанки и отговаря.

1. Малка пръчица игрива, бяга и следа остава, но все по-малка става. / моливът /

2. Бяла малка лехица
с черна, черна пшеница.
Жънем я с очите,
мелим я с главите
и с храна богата
храним си душата. (книга)

3. От училището Стойка
води гостенка девойка.
Който я погледне вкъщи,
недоволен и се мръщи,
че е крива
и разкрива
как домашното си Стойка
е написала за... (двойка)

4. Не е човек, а ти говори
и може умен да те стори. (книгата)

5. Имам аз другарка малка.
Ни е Галка, ни е Лалка.
Тя умница като мене е,
може с моето умение.
Нейде аз ако сгреша-
с мене ще сгреси и тя.
Щом задачата реша-
вярно я реши и тя.
Моята другарка малка
се нарича как? (химикалка)

6. Не е петле,
а кукурига
и призори
от сън ни вдига. (будилник)

7. Бият я,
а пее Данка.
Да, но Данка не е Данка,
ами Данка е... (камбанка)

8. Какво, откакто го разтвориш,
уж все мълчи,
а ти говори,
но тук ти казва „стига”.
Това е тази... (книга)

ТРЕТИ КРЪГ „ВЕЧЕ ЗНАМ”

Участниците от двата отбора седат на последния ред. Раздават се въпросници с тестова игра. Капитаните (показватели) попълват верните отговори.

1. „История славянобългарска” на Паисий Хилендарски е написана през:

- а) 1662 г.
- б) 1762 г.
- в) 1872 г.

2. Кой е направил първия препис на „История славянобългарска”?

- а) Черноризец Храбър
- б) Софроний Врачански
- в) Теодосий Търновски

3. Кой е написал „Рибния буквар”

- а) Д-р Петър Берон
- б) Неофит Рилски
- в) Райчо Каролев

4. През коя година в Габрово е открито първото новобългарско училище?

- а) 1825 г.
- б) 1835 г.
- в) 1935 г.

5. Кой е първият учител в Габровското училище, използвал взаимоучителната метода на обучение?

- а) Неофит Бозвели
- б) Иларион Макариополски
- в) Неофит Рилски

6. Неофит Рилски

- а) превежда взаимоучителните таблици, написва първата българска граматика, саморъчно изработва географски глобус
- б) написва „Буквар с различни поучения”
- в) написва учебник по аритметика

7. Какво честваме на 1 ноември, денят на Св. Иван Рилски – покровител на българския народ?

- а) Ден на буквите
- б) Ден на народните будители
- в) Ден на музиката

8. Какъв е девизът на взаимното училище?

.....
.....

За всеки верен отговор отборите получават 1 точка.

Отборът, първи дал верен отговор, получава допълнително 1 точка за бързина.

Победител е отборът, събрал най-много точки.

При равен резултат се поставя допълнителна задача на двата отбора. Отборът, справил се най-бързо със задачата, печели състезанието.

За старанието и показаните знания участниците в играта получават награди – музейни издания и сувенири.

НОВИ ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ФОРМИРАНЕ НА ИНТЕРЕС КЪМ НАЦИОНАЛНИ ЦЕННОСТИ У ДЕЦА ОТ 5 ДО 12 ГОДИНИ (ВАКАНЦИЯ В МУЗЕЯ)

*Бистра Иванова Георгиева (Чиприянова),
главен учител в ДГ „Мики Маус“ – Габрово,
педагог доброволец в ИМКА - Габрово*

Динамичното съвремие, мултикултурната среда, свободното движение на хора по света, дигиталното ежедневие поставят пред обществото предизвикателството да търси нови възможности за синхронизиране дейността по опазване традициите и националните ценности с тези на съвременните електронни технологии, новостите и влиянието на различните култури.

Навлизането на съвременни форми на работа в музеите, наличието на мобилност и съвременна техника налагат привеждане в съответствие формите на съвместна дейност за деца.

В тази насока са реализираните събития на Национален музей на образованието и ИМКА - Габрово, изводите от които ми дават възможност да открия няколко нови според мен функции на музея.

От няколко години съм доброволец педагог в летните лагери на ИМКА - Габрово. Интересното при тях е, че детското общество е изградено на случаен принцип, винаги е разновъзрастово (5 - 12 години). Функционира за кратък период. Ваканцията в тях е забавна, интересна, но и обучаваща, възпитаваща. Ежегодно в програмата присъстват съвместни събития с музеи и културни институции.

Вече пет години организираме дейности, свързани с НМО и последващи такива. Всяка ваканция НМО се посещава 4 - 5 пъти, а последващите събития са повече.

Спецификата на тези дейности е свързана с разнородния детски състав на групите. В тях са включени деца, които са от Габрово и учат тук; деца, които са на гости за ваканцията, но живеят в други населени места в България; деца, които живеят в чужбина, но имат родител (или двама родители) българи.

Имайки пред вид тези особености, бяха осъществени различни форми на работа, допълнени от индивидуални консултации.

При децата от Габрово посещението в НМО беше първа среща с музей (за най-малките), първа среща с миналото, запознаване с начините на обучение, учебните пособия и помагала. По-големите ученици вече бяха посещавали НМО. Предстоеше обогатяване на информацията, систематизиране на вече познати знания, затвърдяване чрез игри. Показателно за формирания вече интерес е репликата на едно от децата: „Ако догодина дойда отново, за четвърти път, сигурно ще науча още нещо ново? Трябва да се идва много пъти тук“. Това е косвена оценка за богатите възможности на музея.

Втората група деца – от България, но неживеещи в Габрово, пребиваващи само за ваканцията, имат възможност да удовлетворят своя интерес, провокирани от предходна информация за НМО или от краткотрайно посещение преди. Те ще си припомнят видяното (експонатите в музея), ще обогатят познанията си, ще открият нова информация, ще имат вълнуващи спомени, които ще споделят и ще популяризират на

живо сред връстниците си в цяла България.

При децата, пристигнали от чужбина (понякога недобре говорещи и разбиращи български език) това е първи урок по родолюбие. Те се запознават с факти и личности, които са гордост за Габрово, за България. За тях е необходимо и по-специално обяснение, адаптирано към техния личен опит и информация.

Съобразявайки се с гореизложените особености на групите за посещения в НМО, съвместната ни дейност включваше:

- организирано посещение на зали от НМО, съобразно възраст и местоживееене;
- включване на възстановка на взаимно училище;

- специално внимание и информация за определен експонат;
- индивидуални беседи;
- разглеждане на творби на ученици, чиято тематика е свързана с тематичната насоченост на НМО;
- игрово-познавателни състезания.

НМО има разработени игри, помагала, образователни филми, които децата много харесаха. Чрез тях и чрез други практически дейности в музея, децата затвърдиха получените познания и се забавляваха. Всеки си тръгна от музея с подарък, а някои - с награди (от състезанията). Те ще напомнят за вълнуващата среща с историята в НМО, но може да бъдат и чудесен повод за ново гостуване, за споделяне на исторически факти и постиженията на българите, с които се гордеем у нас и пред света.

Вторият етап, свързан с посещението в НМО на децата от Летни лагери - ИМКА, бе проведен в залите на ИМКА. Това са игри, състезания, рисунки, колективни задачи, пряко свързани с впечатленията от музея. Те включват:

- Изложба: „Аз и НМО“
- Състезание: „Аз запомних“ (отборно състезание за изброяване на експонати от музея)
- Игра: „Телевизия ИМКА“ - предаване „Елате в музея“ (атрактивен разказ за НМО, за преживяване, за даден експонат)
- Споделяне: „Най-интересно ми беше...“ (разказ на лични впечатления от НМО)
- При посещение на временните изложби, организирани от НМО всяко лято, децата получават допълнителна възможност да се запознаят с експонати и творби на разнообразна тематика. Впечатлени бяха от рисунките на деца, свързани с развитие на образованието у нас. Разгледаха, докоснаха, научиха интересни истории за играчки от миналото, своеобразен и забавен урок.

В заключение можем да кажем, че Националният музей на образованието:

1. Учи на традиции и ценности, поставя основите на патриотичното възпитание дори за българчета, живеещи в чужбина – „Първи урок по родолюбие“.

2. Подкрепя личностното развитие на децата като го мотивира чрез историческите факти да се гордеят, че са българи, независимо от местоживеенето им.

3. Формира интерес към историята и образованието (многократните посещения в музея обогатяват знанията на децата и формират траен познавателен интерес).

4. Превръща всяко дете, гост на музея, в свой посланик на българщината (сред приятели и съученици, във всяко кътче на България, навсякъде по света).

Да, това е мостът от историята и традициите към съвременността и бъдещето!

ДИДАКТИЧЕСКИ ВАРИАЦИИ ПРИ УРОК ЗА ДЕЙНОСТИ В МУЗЕЙ НА СОЛТА - ГР. ПОМОРИЕ

гл. ас. д-р Тамара Георгиева Драганова,
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий” - гр. Велико Търново

*„... Чайка подгонена лудува,
водорасли изрисуваха брега,
ветровете сграбчиха солта,
а аз вековете чувам...”*

Т. Драганова [1]

Интердисциплинната, трансдисциплинната и холистичната идея, синтез и симбиоза между училището и музея като образователна среда и място за учебно взаимодействие са училищна традиция и „марка” от години в българската образователна система. В условията на образователната реформа и нейните нормативни процедури и документи „съжителството” между училищата и музеите е необходимост, отражение на целите и принципите на съвременното образование и обществената поръчка.

Обучението, конструирано на основата на взаимовръзката и взаимодействието между училището и музея, е своеобразна дидактическа корелация за конкретното и абстрактното, за теорията и практиката, за миналото и настоящето, за научните знания и житейската практика, за словото и образа, за активното възприемане и паметта, за съзнателността и достъпността, за родовата памет и бъдещето.

Училищното образование и музейното дело са обществени явления с конкретна национална стойност и приоритет, които са „проводници” на обучението, възпитанието и социализацията на учениците успоредно с процесите на глобализация, както и с голяма обществена значимост и чувствителност.

Образователното и културното сътрудничество на двете институции е функционално-действено отражение и нормативен контекст за изпълнение на целите на предучилищното и училищното образование. Ефективната и рационална връзка и отношения между училището и музея целят:

- интелектуално, емоционално, социално, духовно-нравствено и физическо развитие и подкрепа на всяко дете и на всеки ученик в съответствие с възрастта, потребностите, способностите и интересите му;
- съхраняване и утвърждаване на българската национална идентичност;
- придобиване на компетентности, необходими за успешна личностна и професионална реализация и активен граждански живот в съвре-

менните общности;

- формиране на устойчиви нагласи и мотивация за учене през целия живот;
- познаване на националните, европейските и световните културни ценности и традиции;
- формиране на толерантност и уважение към етническата, националната, културната, езиковата и религиозната идентичност на всеки гражданин;
- придобиване на компетентности за разбиране на глобални процеси, тенденции и техните взаимовръзки. [2]

В съвременното образование има разнообразни възможности за преподаване и обучение чрез прилагане на традиционните и интерактивните методи и техники, както и на дидактически технологии, които активизират познавателната дейност на учениците. Образователното и музейното дело се реализират и в контекста на принципите на образователната реформа:

- ориентираност към интереса и към мотивацията на детето и на ученика, към възрастовите и социалните промени в живота му, както и към способността му да прилага усвоените компетентности на практика;
- запазване и развитие на българската образователна традиция;
- хуманизъм и толерантност;
- съхраняване на културното многообразие и приобщаване чрез българския език;
- иновативност и ефективност в педагогическите практики и в организацията на образователния процес въз основа на научна обоснованост и прогнозиране на резултатите от иновациите. [2]

Всички цели и принципи на предучилищното и училищното образование, експлицитно и имплицитно са обвързани с дейностите между училищата и музеите и са насочени към придобиване на социални, граждански и интеркултурни компетентности, за формиране на гражданско съзнание, добродетели и отговорно гражданско поведение, за личностно развитие и устойчиво демократично общество.

Ефективна форма на провеждане на линеен и цикличен, методологичен и холистичен синтез между училище и музей са различните типове уроци, както и конкретно уроците за дейности или упражнения в обучението по география и икономика (учебни екскурзии), както и при други учебни предмети на общообразователната и профилираната подготовка.

В настоящата статия предлагам дидактически вариации на задачи за учениците в Музей на солта в гр. Поморие. Дидактическите задачи може да се прилагат в различна учебна конфигурация в зависимост от предварителната и професионалната подготовка на учителя, хорариума учебни часове, тематичния училищен календар, интересите на учениците и др.

Музеят на солта в гр. Поморие е открит на 7 септември 2002 г. и е единственият в България и Източна Европа специализиран музей за производство на сол чрез слънчево изпарение на морската вода. *Музеят е „уникален център на културния и туристическия живот, научно-изследователска лаборатория на открито и историческата памет на гр. Поморие”.* [3]

ДИДАКТИЧЕСКИ ВАРИАЦИИ:

- проучване, събиране, систематизиране и представяне на стихотворения, есета, разкази и др. литературни произведения, посветени на солта и солодобива в гр. Поморие (от български автори – Приложение № 1);
- изследване и проучване, събиране и обработване, систематизиране и публикуване на спомени за „бялото злато”, за живота на соларите и солодобива с цел обогатяване на музейните документални фондове;
- провеждане на интервюта със солари от гр. Поморие; публикуване на спомените на местни солари в регионални и национални издания;
- организиране и провеждане на конкурс за авторски стихотворения, посветени на солта и морето, солта и гр. Поморие, солта и соларите;
- организиране и провеждане на рецитал по стихове за солта, който да се проведе в музея на солта – в експозиционната зала или на открито сред солниците – около тиганите (фиг. 1);

**Фиг. 1. Музей на солта – гр. Поморие
(големи площи, оградени с дъски, наречени тигани)**

- организиране и провеждане на регионален, национален или международен конкурс за авторски стихотворения, посветени на солта и морето, солта и гр. Поморие;
- изготвяне на Вен-диаграма за анхиалската и фокенската технология за добиване на сол, организирано на открито в музея на солта; демонстрации на двете добивни технологии с прякото участие на учениците;
- организиране и провеждане на творчески работилници за из-

готвяне на сувенири и рекламни материали от учениците, с които да се популяризира музея и историята на солодобива в гр. Поморие, да се предават солни послания; изготвяне на графични модели и дизайн на магнити, рекламни брошури и др. материали за музея на солта, за историята на солодобива;

- провеждане на стажантски практики в музея на солта от ученици, които като стажант-екскурзоводи да помагат през летните месеци и туристическия сезон, както и в дни на отворените врати;

- организиране и провеждане на изложби – рисунки, колажи, фотографии и др.;

- организиране и провеждане на творчески работилници и уъркшопи за изработване на солна мозайка на открито, рисуване със сол и прилагане на други арт-технологии;

- описание на „реални картини” от музея на солта – тиганите и при зреенето на солта (фиг. 2); описание на реалните картини на открито, обясняване на технологията, коментиране на причините за цветовете на солта, дискутиране на негативните влияния и факторните зависимости върху солниците, познаване и оценяване ролята и значението на солниците и музея на солта за развитието на туризма и др.

Предложените дидактически вариации са и идейна основа за изготвяне на проектни предложения съвместно между училищата и музея на солта в гр. Поморие.

ПРИЛОЖЕНИЕ № 1

СЪЧИНЕНИЯ ТОМ VII – ПЪТЕПИСИ, ОЧЕРЦИ И СТАТИИ

„...Не ще твърде буйна фантазия, за да си представи човек един градец от солни домове, само че покрити с керемиди...

Това разстояние между крайморската пясъчна ивица и соленото езеро заемат солниците: плитко издълбани големи квадрати, в които по улеи тече страшно солената вода от езерото. Щом квадратите се залееят, водата се спира и за ден се изпарява от палещите тук лъчи на слънцето. Солта – бяла, кристализирана – остава на не твърде тънък слой в квадратите. Тя се прибира и на площадките между тия солници се дигат грамадни могили от сол.”

Антон Страшимиров, 1963 г. [4]

Фиг. 2. Музей на солта – гр. Поморие

ЛИТЕРАТУРА

1. Меридианът на нощта – стихове, разкази, есета от Трети национален конкурс за учители творци. София, БУЛВЕСТ 2000 и ИК АНУБИС, 2011.
2. Закон за предучилищното и училищното образование, България, 2016.
3. Драганова, Т. Музей на солта – Поморие, бялото злато и безценното културно наследство на България. - В: Известия на Регионален исторически музей Шумен от Международна научна конференция „Културно наследство и културен туризъм: музейни перспективи”, Шумен, 25 – 27 юни 2014 г. Велико Търново, „Фабер”, кн. 16, 2014, с. 264 - 274.
4. Страшимиров, А. Съчинения том VII – пътеписи, очерци и статии. С., Български писател, 1963.

ЕДИН РАЗЛИЧЕН УРОК (ПРОЕКТ ЗА ПРОВЕЖДАНЕ НА УРОК В МУЗЕЙНА СРЕДА)

*Севдалина Василева Илиева, учител по история и БЕЛ,
СУУНЗ „Проф. д-р Иван Шишманов“*

В края на месец ноември 2019 г. в Националния музей на образованието – Габрово се проведе двудневен семинар на тема „Музей – училище, училище – музей“.

Основна цел на проведеното събитие бе осъществяване на координация между музейни и педагогически специалисти за ползване на музеите и културно-историческите пространства като съвременна образователна среда. Както и запознаване на учители и музейни педагози със съвременни методи и форми за провеждане на занятия в музеи и интегрирането им с учебните програми на МОН.

На проведения форум присъстваха участници от различни региони на страната. Бяха представени добри практики от работата на педагогическите и музейни работници с различни възрастови групи. В приятна обстановка и творческа атмосфера, за която се бяха погрижили любезните домакини, всички участници имаха възможност да споделят своя опит и да изразяват мнения.

Силно впечатление направиха уроците, наградени в Националния конкурс за провеждане на урок в музейна среда. Споделените добри практики бяха обсъждани и коментирани както по време на семинара, така и в неформална обстановка извън залата.

Прилагайки на практика наученото от семинара, започнах подготовката на урок в музейна среда.

Първо реших да направя едно проучване между учениците за избор на музейно пространство за провеждането на урока.

Във Варна има немало музей и учениците са посещавали почти всички, затова оставих избора на тях.

От проучването се откриха два предпочетени музея - Военно-морският музей и парк-музей „Владислав Варненчик“. Единодушно се спряхме на парк-музей „Владислав Варненчик“.

Изборът на този музей до голяма степен зависи и от спецификата на класа, с който ще се провежда урокът. Учениците са със зрителни увреждания като в групата има и ученици със специални образователни потребности. Класът се състои от 10 момчета и 1 момиче.

Известен факт е, че момчетата се увличат от оръжия, брони, ризници и доспехи. Избраният от нас музей разполага с много голям фонд от такива експонати. В него могат да се видят шлемове, арбалети, мечове, щитове, копия и др.

Парк-музей „Владислав Варненчик“ се намира в западната част на Варна на мястото, където в битка за освобождаване на Балканите и Югоизточна Европа на 10.11.1444 г. загива полско-унгарският крал Вла-

дислав III.

Тук могат да се видят единствените автентични рицарски доспехи от тази епоха.

За тема на урока в музейна среда избрахме урочна единица от програмата по история и цивилизации за XI клас – „Антиосманската съпротива до средата на XV век“.

ОСНОВНИТЕ ЦЕЛИ НА ТОЗИ УРОК СА:

1. Да се насърчава интересът на учениците към историята на родния край.
2. Да се акцентира върху дейности, които са насочени към стимулирането на положителни емоции и преживявания.
3. Да се изграждат духовни пространства за по-трайна връзка между поколенията.

ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ:

1. Създаване на траен интерес на учениците към българската история.
2. Разширяване на знанията им по отношение на Битката на народите.
3. Обогатяване на представите им за бита, снаряжението и историческите факти от времето на ранното Османско владичество.

Предварителната подготовка за този урок включва среща-разговор с представители на парк-музея „Владислав Варненчик“ за обсъждане и подбор на музейните експонати, които могат да се използват от учениците за практически дейности.

Образователните програми, които предлага музеят, са съобразени с учебните програми на МОН, но не могат да се адаптират към ученици с нарушено зрение. Рицарските занимания, предлагани от музея и включващи работилница за оръжие и ризници, се оказаха неподходящи за ученици със зрителен дефицит с оглед на тяхната безопасност.

За да проведем урока, се обърнахме към сдружение „Чигот“ (стари наши познати), което разполага с оръжията и облеклата, нужни ни да се върнем във времето на крал Владислав III.

„Чигот“ е група, сформирана през 2004 г., която се занимава с възстановки на облекло, бит и въоръжение от периода на Второто българско царство и периода на похода на Владислав Варненчик, с историческа фехтовка, възстановка на битки, лагери и др.

Основните им цели са изучаване, пресъздаване и запазване на българската средновековна история, бит, култура и изкуство. Подпомагат всички интересувачи се от българската история, сътрудничат с музеи и се занимават с изследователска дейност.

С разрешението на представители на парк-музей „Владислав Варненчик“ в залата за провеждане на урока са поставени оръжия, брони, ризници, мечове, боздугани и други оръжия, изработени от майсторите

на „Чигот“.

Тук е мястото да отбележа, че те разполагат със собствена работилница, в която произвеждат реплики на средновековни брони и оръжия.

Проследявайки хода на урока първо се започва със запознаване на учениците с основната музейна експозиция.

Следва беседа от уредника на музея, която запознава учениците с историческите събития, довели до похода на полско-унгарския крал Владислав III. Акцентът е върху битката от 10.11.1444 г., в която се срещат армиите на султан Мурад II и Владислав Ягело. Специално внимание се обръща на плана на военните действия.

След беседата учениците имат възможност да разгледат (докоснат) експонатите, които са достъпни.

Следващият етап в урока включва практическа задача за учениците. Те се разделят на два отбора, като задължително условие е в двата отбора съставът да е приблизително хомогенен – ученици със слабо зрение, ученици с нулево зрение и ученици със специални образователни потребности.

На учениците се предоставя достъп до оръжията и те трябва да ги подберат съобразно това част от кое въоръжение са били.

Задачата на първия отбор е да подбере оръжия, използвани от рицарите на Владислав III. Вторият отбор трябва да отдели оръжията, използвани от армията на султан Мурад II.

Учениците успяват да разделят оръжията според зададеното условие като назовават имената на оръжията, които са им познати.

След приключването на тази задача следва изненада.

Представители на сдружение „Чигот“ са подготвили демонстрация в парка на музея, представляваща възстановка на битката от 10.11.1444 г., известна като Битката на народите.

След незабравимите мигове, прекарани в парк-музея „Владислав Варненчик“, учениците си тръгват със задачи за домашна работа.

Първият отбор трябва да направи тактилен портрет на младия полско-унгарски крал с помощта на техники по свой избор, а вторият отбор да изготви тактилен план на битката край Варна, като използва отново тактилни техники по избор.

В училищната работилница учениците изработват тактилните си макети и ги поставят в класната си стая. Така те ще имат възможност да се връщат мислено многократно в парк-музей „Владислав Варненчик“ и да съпреживяват положителните емоции от един различен урок.

БИБЛИОГРАФИЯ:

Интернет сайт на Парк-музей „Владислав Варненчик“

- https://www.varnenchikmuseum.com/Za_nas/Za_nas.html

Интернет сайт на Сдружение „Чигот“ - <https://chigot.com/chigot/>

Министерство на образованието и науката
Национален музей на образованието

МУЗЕЙ - УЧИЛИЩЕ, УЧИЛИЩЕ - МУЗЕЙ

СБОРНИК-ПОМАГАЛО

*

Съставител, редактор и предпечат:
Национален музей на образованието

*

Формат 70/100/16
Печатни коли: 13.5

*

Издателско-полиграфически комплекс „Абагар“